

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХОМИК Христина Романівна

УДК 35.07:342.33:327(477:4-672ЄС)(043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В СИСТЕМІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

281 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії в галузі публічного управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Х. ХОМИК

Науковий керівник – Галина Петрівна Заворітня, кандидат політичних наук

Київ 2024

АНОТАЦІЯ

Хомик Х.Р. Реалізація принципу поділу влади в системі публічного управління провідних держав-членів Європейського Союзу: досвід для України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. – Київ, 2024.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2024.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування принципу поділу влади та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення його реалізації в системі публічного управління України на основі досвіду провідних держав-членів ЄС. Також у роботі було розв'язано такі завдання: проаналізовано понятійно-категорійний апарат дослідження та його історико-термінологічні аспекти; досліджено теоретичні основи розвитку концепції влади і принципу поділу влади; здійснено компаративний аналіз особливостей функціонування принципу поділу влади в системі публічного управління у вибраних державах-членах Європейського Союзу; обґрунтовано вплив системи стримувань і противаг на публічне управління у вибраних державах шляхом здійснення SWOT-аналізу з метою розробки рекомендацій щодо покращення реалізації принципу поділу влади в Україні; визначено фактори деструктивного впливу на реалізацію принципу поділу влади в Україні; запропоновано шляхи вдосконалення реалізації принципу поділу влади у системі публічного управління України.

У роботі вперше науково обґрунтовано концепцію формування структурної моделі регіонального представництва України в ЄС, що передбачає кореляцію між інституціоналізованим представництвом регіонів держав-членів Європейського Союзу та ефективністю реалізації принципу поділу влади, принциповою особливістю якої виступає створення її обласних

представництв після набуття членства; при цьому пропонована концепція корелюється з реалізацією принципу поділу влади через децентралізацію влади; співпрацю між місцевими, регіональними та центральними рівнями влади; забезпеченням контролю та збалансованості.

У результаті дослідження удосконалено теоретичні підходи щодо встановлення кореляційних залежностей впливу принципу поділу влади на публічне управління, які отримані на основі поєднаної множини результатів проведених SWOT-аналізів зарубіжної практики упровадження вказаного принципу та дозволяють розглядати принцип поділу влади як результат взаємодії між сильними сторонами (що сприяють ефективному функціонуванню системи) та заходами, спрямованими на виправлення слабких моментів та ризиків. В роботі доведено, що вказані кореляційні залежності визначаються ключовими чинниками, до яких віднесено: *контроль та збалансованість влади* (ефективна робота механізмів контролю та забезпечення рівноваги між різними гілками влади для сприяння стабільності системи поділу влади); *прозорість та підзвітність* (відкритість та відповідальність перед громадськістю для уникнення корупції у виконанні владних функцій); *стійкість до кризових ситуацій* (функціонування механізмів для роботи у надзвичайних ситуаціях та кризових умовах); *інновації та розвиток* (створення умов для адаптації до змін у суспільстві та викликів часу); *легітимність та довіра* (підтримка громадянського суспільства та визнання легітимності дій органів влади для успішної реалізації принципу поділу влади).

У роботі доведено, що система стримувань і противаг передбачає специфічну організацію діяльності органів влади, складає цілісний управлінський механізм та підкреслює важливість уніфікованої діяльності суб'єктів публічного управління для забезпечення стійкості збалансованого функціонування держави.

У дослідженні здійснено періодизацію становлення та розвитку принципу поділу влади шляхом систематизації історичних етапів його еволюції: давньогрецький період (V-IV ст. до н.е.) – ідеї про керівництво державою та

формування змішаного уряду для запобігання тиранії; період Середньовіччя (V-XV ст.) – обмеження влади монарха та надання певних прав знаті; епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.) – початок формулювання принципу поділу влади в його класичному вигляді; етап індустріалізації (XVIII-XIX ст.) – розвиток концепцій конституційної монархії, парламентаризму та інших форм демократії; сучасний етап (XX-XXI ст.) – розробка концепції справедливості, демократії та громадянського суспільства, з акцентом на ключовій ролі системи стримувань і противаг.

У дисертації удосконалено понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом систематизації понять «принцип поділу влади» та «система стримувань і противаг» відповідно до історичного контексту проаналізованих держав. Було уточнено сутність поняття принципу поділу влади, що тлумачиться як основна концепція функціонування політичної системи, яка передбачає розподіл владних повноважень між різними гілками та органами державної влади з метою забезпечення балансу, контролю та обмеження можливостей будь-якої гілки або суб'єкта управління надмірно концентрувати владу та потенційно зловживати нею. При цьому поняття «система стримувань та противаг» розглядається як допоміжний елемент принципу поділу влади, що сприяє його коректній реалізації, і містить такі складові, як: конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето та незалежність судової системи, які у сукупності забезпечують баланс і стабільність управління.

У роботі досліджено генезу теоретичних підходів до розвитку наукових шкіл з проблем поділу влади. Зазначено, що кожна з них має власні переконання та підходи до розуміння та використання принципу поділу влади. Інституційна та республіканська школи акцентують на необхідності поділу влади як засобу запобігання зловживанням та забезпечення стабільності; функціональна школа підкреслює важливість гармонійної співпраці гілок влади для ефективного управління; критична школа виокремлює соціальну справедливість та інклюзивність як ключові аспекти поділу влади; школа дорадчої демократії ставить акцент на публічному обговоренні та участі громадян. Обґрунтовано, що

ці підходи відображають різноманітність уявлень про оптимальну організацію та функціонування демократичної системи поділу влади. Це підкреслило необхідність розгляду принципу поділу влади з різних перспектив у залежності від цілей, цінностей та припущень, що лежать в основі філософії кожної наукової школи.

Проведено компаративний аналіз впровадження принципу поділу влади, зокрема в адміністративних реформах Німеччині, Франції та Україні, та виявлено відмінності у підходах до децентралізації та адміністративних змін. Вибір Франції та Німеччини для аналізу обґрунтований з огляду на наступні чинники: історичність; досвід демократичного розвитку; різноманітність систем політичного устрою; європейський контекст. Підкреслено, що Україна, демократія якої перебуває на сьогодні під впливом російської військової агресії, має труднощі у реформуванні та розвитку; Німеччина демонструє збалансованість реформ завдяки ефективній взаємодії суб'єктів управління; Франція активно проводить реформи, незважаючи на відносно короткий період децентралізаційних процесів.

Закцентовано, що досвід Німеччини та Франції підтверджує важливість балансу між національним та регіональним рівнями влади. Обґрунтовано, що централізоване управління обмежує розвиток регіонів, в той час як занадто широка автономія здатна обумовити конфлікти між національними та регіональними органами влади. Компаративним аналізом впровадження принципу поділу влади, зокрема щодо здійснення адміністративних реформ у трьох державах, засвідчено відмінності в підходах до децентралізації та адміністративних змін. Доведено, що: Україна, як молода демократія у стані впливу російської військової агресії, має складнощі у реформуванні та розвитку; Німеччина проявляє врівноваженість реформ через ефективну співпрацю суб'єктів управління; Франція активно реалізує реформи, незважаючи на відносно короткий період децентралізаційних процесів.

Загалом визначено, що принцип поділу влади відіграє ключову роль в усіх трьох державах, забезпечуючи баланс між законодавчою, виконавчою та

судовою гілками влади в системі публічного управління. Законодавчі органи створюють правову базу для децентралізації, судові – забезпечують конституційність, а виконавчі – впроваджують реформи. Однак, у держав виникають схожі проблеми, до яких віднесено фінансові обмеження та опір змінам. Різноманітність результатів децентралізації у кожній з них підкреслює складність процесу та необхідність координації зусиль з відповідним дотриманням демократичних принципів.

У роботі дістали подальшого розвитку визначення факторів деструктивного впливу на реалізацію принципу поділу влади в Україні, до яких віднесено: відсутність управлінської традиції внаслідок нетривалого часу після здобуття незалежності, політичну нестабільність, що виникла внаслідок війни; ендемічну поширеність корупції, що створює в державних органах середовище, сприятливе для зловживань владою та порушення правових і етичних стандартів; політичне втручання в діяльність судової гілки влади.

З огляду на це, у роботі запропоновано рекомендації щодо поліпшення реалізації принципу поділу влади в системі публічного управління в Україні, які включають такі заходи: проведення реформ у секторі безпеки України; створення та реальне функціонування незалежної судової системи, що не піддається політичному впливу; гарантування свободи та плюралізму ЗМІ; боротьбу з корупцією у сфері публічного управління; покращення рівня співпраці з міжнародними партнерами та організаціями; сприяння програмам громадянської освіти з питань розвитку демократичних принципів управління та надання пріоритету зусиллям, спрямованим на перемогу у війні.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, поділ влади, органи державної влади, демократія, політична система, право, інститути, механізми, органи місцевого самоврядування, уряд, децентралізація, законодавча та виконавча влада, суверенітет, право, європейська інтеграція, воєнний стан.

SUMMARY

Khomyk K.R. Implementation of the principle of separation of powers in the system of public administration of the leading member states of the European Union: experience for Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 28 Public management and administration in the specialty 281 «Public management and administration». – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2024.

In the dissertation, a theoretical justification of the principle of separation of powers was made and practical recommendations were developed for improving its implementation in the public administration system of Ukraine based on the experience of the leading EU member states. The following tasks were also solved in the work: the conceptual and categorical apparatus of the research and its historical and terminological aspects were analyzed; the theoretical foundations of the development of the concept of power and the principle of separation of powers have been investigated; a comparative analysis of the functioning of the principle of separation of powers in the system of public administration in selected member states of the European Union was carried out; the influence of the system of checks and balances on public administration in selected states is substantiated by carrying out a SWOT analysis in order to develop recommendations for improving the implementation of the principle of separation of powers in Ukraine; the factors of destructive influence on the implementation of the principle of separation of powers in Ukraine are determined; proposed ways of improving the implementation of the principle of separation of powers in the system of public administration of Ukraine.

In the work, for the first time, the concept of forming a structural model of the regional representation of Ukraine in the EU is scientifically substantiated, which involves a correlation between the institutionalized representation of the regions of the member states of the European Union and the effectiveness of the

implementation of the principle of separation of powers, the main feature of which is the creation of its regional representations after the acquisition of membership; at the same time, the proposed concept is correlated with the implementation of the principle of separation of powers through the decentralization of power; cooperation between local, regional and central levels of government; ensuring checks and balances.

As a result of the research, the theoretical approaches to establish correlational dependencies of the influence of the principle of separation of powers on public administration, which are obtained on the basis of a combined set of results of SWOT analyzes of the foreign practice of implementing the specified principle, and allow considering the principle of separation of powers as the result of interaction between strong parties (which contribute to effective functioning of the system) and measures aimed at correcting weaknesses and risks. The paper proves that the specified correlational dependencies are determined by key factors, which include: control and balance of power (effective operation of control mechanisms and ensuring balance between different branches of government to promote the stability of the system of separation of powers); transparency and accountability (openness and accountability to the public to avoid corruption in the performance of official functions); resilience in crisis situations (functioning of mechanisms for working in emergency situations and crisis conditions); innovation and development (creating conditions for adaptation to changes in society and the challenges of time); legitimacy and trust (support of civil society and recognition of the legitimacy of the actions of authorities for the successful implementation of the principle of separation of powers).

The paper proves that the system of checks and balances provides for a specific organization of the activities of the authorities, constitutes an integral management mechanism and emphasizes the importance of the unified activity of public administration subjects to ensure the stability of the balanced functioning of the state.

The research periodized the formation and development of the principle of

separation of powers by systematizing the historical stages of its evolution: the ancient Greek period (V-IV centuries BC) - ideas about state leadership and the formation of a mixed government to prevent tyranny; the period of the Middle Ages (V-XV centuries) - limiting the power of the monarch and granting certain rights to the nobility; the Age of Enlightenment (XVII-XVIII centuries) - the beginning of the formulation of the principle of separation of powers in its classical form; the stage of industrialization (XVIII-XIX centuries) - the development of the concepts of constitutional monarchy, parliamentarism and other forms of democracy; modern stage (XX-XXI centuries) – development of the concept of justice, democracy and civil society, with an emphasis on the key role of the system of checks and balances.

The dissertation improved the conceptual and categorical apparatus of the study by systematizing the concepts «principle of separation of powers» and «system of checks and balances» in accordance with the historical context of the analyzed states. The essence of the concept of the principle of separation of powers was clarified that is interpreted as the basic concept of the functioning of the political system, which ensures the distribution of power among various branches and bodies of state power in order to create balance, control and limit the ability of any branch or subject of management to excessively concentrate power and potentially abuse it. At the same time, the concept of «system of checks and balances» is considered as an auxiliary element of the principle of separation of powers, which contributes to its correct implementation, and contains such components as: constitutional restrictions, mutual control, the possibility of veto and the independence of the judicial system, which collectively ensure balance and stability management.

The work examines the genesis of theoretical approaches to the development of scientific schools on the problems of the separation of powers. It is noted that each of them has its own beliefs and approaches to understanding and using the principle of separation of powers. The institutional and republican schools emphasize the need for separation of powers as a mean of preventing abuse and

ensuring stability; the functional school emphasizes the importance of harmonious cooperation between branches of government for effective management; the critical school singles out social justice and inclusiveness as key aspects of power sharing; the school of deliberative democracy emphasizes public discussion and citizen participation. It is substantiated that these approaches reflect a variety of ideas about the optimal organization and functioning of a democratic system of separation of powers. This emphasized the need to consider the principle of separation of powers from different perspectives depending on the goals, values and assumptions underlying the philosophy of each scientific school.

A comparative analysis of the implementation of the principle of separation of powers, in particular in administrative reforms in Germany, France and Ukraine, was conducted, and differences in approaches to decentralization and administrative changes were revealed. The choice of France and Germany for analysis is based on the following factors: historicity; experience of democratic development; diversity of political system systems; European context. It is emphasized that Ukraine, whose democracy is currently under the influence of Russian military aggression, has difficulties in reforming and developing; Germany demonstrates the balance of reforms due to the effective interaction of management entities; France is actively carrying out reforms, despite a relatively short period of decentralization processes.

It is emphasized that the experience of Germany and France confirms the importance of the balance between the national and regional levels of power. It is substantiated that centralized management limits the development of regions, while too wide autonomy can cause conflicts between national and regional authorities. A comparative analysis of the implementation of the principle of separation of powers, in particular regarding the implementation of administrative reforms in the three states, has shown differences in approaches to decentralization and administrative changes. It has been proven that: Ukraine, as a young democracy under the influence of Russian military aggression, has difficulties in reforming and developing; Germany shows balanced reforms through effective cooperation

of management entities; France is actively implementing reforms, despite the relatively short period of decentralization processes.

In general, it is determined that the principle of separation of powers plays a key role in all three states, ensuring a balance between the legislative, executive and judicial branches of government in the system of public administration. Legislative bodies create the legal framework for decentralization, judicial bodies ensure constitutionality, and executive bodies implement reforms. However, states face similar problems, including financial constraints and resistance to change. The variety of decentralization results in each of them emphasizes the complexity of the process and the need to coordinate efforts with appropriate adherence to democratic principles.

In the work, the definition of the factors of a destructive influence on the implementation of the principle of separation of powers in Ukraine was further developed, which include: the absence of a management tradition due to a short period of time after gaining independence, political instability that arose as a result of the war; the endemic prevalence of corruption, which creates an environment in state bodies conducive to abuse of power and violation of legal and ethical standards; political interference in the activities of the judicial branch of government.

In view of this, the work offers recommendations for improving the implementation of the principle of separation of powers in the system of public administration in Ukraine, which include the following measures: carrying out reforms in the security sector of Ukraine; creation and actual functioning of an independent judicial system that is not subject to political influence; guaranteeing freedom and pluralism of mass media; the fight against corruption in the field of public administration; improving the level of cooperation with international partners and organizations; promoting civic education programs on the development of democratic principles of governance and giving priority to efforts aimed at winning the war.

Key words: public management and administration, separation of powers,

state authorities, democracy, political system, law, institutions, mechanisms, local self-government bodies, government, decentralization, legislative and executive power, sovereignty, law, European integration, martial law.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Khomyk Kh.R. (2022). The separation of powers in the works of John Adams and the Constitution of France: comparative analysis. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, (3), 156-163.

DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.21>

URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/131>

2. Khomyk Kh.R. (2021). Theory of the separation of powers in the works of Charles Montesquieu. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 26, с. 20-24.

DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.26.3>

URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2021/26-2021/3.pdf>

3. Хомик, Х. Р. (2023). Антикорупційні заходи та верховенство права: Порівняльне дослідження Німеччини та Франції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, Том 34 (73) № 5, с. 89-93.

DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.5/15>

URL:

https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/5_2023/15.pdf

4. Хомик, Х. Р. (2023). Кризові ситуації та їх вплив на поділ влади: Порівняльне дослідження Франції, Німеччини та України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 3, с. 45-49.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-3-7>

URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/475>

Матеріали наукових конференцій:

1. Хомик Х.Р. (2023). Наслідки повномасштабного вторгнення росії в Україну та механізми реагування на них. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут

публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2019/files/573364dd-1513-48d0-9f3c-a89fd0cdf898.pdf>

2. Хомик Х.Р. (2023). Вплив європейської інтеграції на розвиток вітчизняного парламентаризму. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Шевченківська весна – 2023: публічне управління та державна служба.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2028/files/64782da7-cb8b-48ff-9710-268197951e8c.pdf>

3. Хомик Х.Р. (2023). Вплив цифровізації на розвиток вітчизняного парламентаризму. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf>

4. Хомик Х.Р. (2023). Протидія дезінформації під час війни російської федерації проти України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/4213dddc-7924-44b4-bd33-8077f584a981.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ	27
1.1.Понятійно-категорійний апарат принципу поділу влади: історико- термінологічні аспекти.....	27
1.2..... Генеза концептуалізації і теоретичних підходів до дослідження й розуміння принципу поділу влади у різних наукових школах.....	46
1.3. Еволюція правових засад розмежування функцій та повноважень між гілками влади як підґрунтя конституційного закріплення стримувань, противаг і балансів.....	62
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2. СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНІ.....	79
2.1. Формально-правовий аспект реалізації принципу поділу влади у провідних державах-членах Європейського Союзу та Україні.....	79
2.2. Компаративний аналіз впровадження принципу поділу влади у вибраних державах-членах Європейського Союзу та Україні.....	104
2.3. Кореляційні залежності впливу принципу поділу влади на публічне управління у провідних державах-членах Європейського Союзу та Україні...	125
Висновки до розділу 2.....	151

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	153
3.1. Кращі практики впровадження і модифікації принципу поділу влади у провідних державах-членах Європейського Союзу в контексті їхньої євроінтеграції.....	153
3.2. Особливості й проблеми розвитку та імперативи і можливості вдосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні в умовах поствоєнної відбудови та євроінтеграційного поступу.....	169
3.3. Ключові напрями реалізації принципу поділу влади в Україні з урахуванням досвіду держав-членів Європейського Союзу.....	182
Висновки до розділу 3.....	194
ВИСНОВКИ.....	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	204
ДОДАТКИ.....	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВДП	–	Вільна демократична партія Німеччини
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ	–	Європейська конвенція з прав людини
ЄС	–	Європейський Союз
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
ОЕСР	–	Організація економічного співробітництва та розвитку
САП	–	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
СДПН	–	Соціал-демократична партія Німеччини
УНЗ ООН	–	Управління ООН з наркотиків і злочинності
ХДС	–	Християнсько-демократичний союз

ВСТУП

Актуальність теми. Необхідність незалежного функціонування органів публічної влади для зміцнення демократії, правової держави та громадянського суспільства в Україні обумовлюється потребою забезпечення принципів правової держави та демократії, особливо в сучасних умовах воєнного стану через повномасштабне російське військове вторгнення, коли стабільність та ефективність публічного управління є визначальними для зміцнення державності та розвитку України. Збалансованість роботи органів публічної влади є запорукою захисту прав та свобод громадян та ефективного реагування на виклики, які стоять перед державою, відтак ефективна реалізація принципу поділу влади стає надзвичайно важливим завданням для України. Як активний учасник світової спільноти, Україна є відкритою для міжнародної співпраці, однак її успішність визначається не лише досконалістю функціонування гілок влади, узгодженістю національного законодавства та його відповідністю міжнародним стандартам, а й належною реалізацією принципу поділу влади.

Унеможливлення впливу чи домінування однієї з гілок публічної влади є основою демократичного устрою в Україні, а отже визначає її прогрес у процесі демократичних перетворень і наближення до стандартів Європейського Союзу. У зв'язку з цим, ефективність діяльності суб'єктів публічного управління цілком залежить від ступеня досягнення ними поставлених цілей, рівня виконання ними основних функцій та якості роботи механізмів, що забезпечують реалізацію поділу публічної влади. Отже, в контексті сучасних викликів, які стоять перед українською державою, дослідження якості реалізації принципу поділу влади через систему стримувань і противаг, набуває особливого значення, що є ключовим для стабілізації країни та успішної поствоєнної відбудови.

Враховуючи закріплення в Конституції України курсу на євроінтеграцію, втілення досвіду реалізації принципу поділу влади в організаційній структурі

держав-членів Європейського Союзу здатне обумовити продовження демократичних реформ в Україні, а діяльність органів публічної влади – зазнати певних перетворень для того, щоб відповідати європейським стандартам. Саме тому підходи у функціонуванні вітчизняних органів публічної влади на основі принципу поділу влади можуть бути ефективно розвинені та адаптовані до викликів сьогодення з урахуванням генерації новітніх засобів її поліпшення, враховуючи, що українська модель організації діяльності органів публічної влади вже містить елементи, характерні для системи публічного управління держав-членів Європейського Союзу. Відповідно, все це актуалізує постановку у нашій дисертаційній роботі проблематики реалізації поділу влади у системі публічного управління та її покращення за допомогою використання зарубіжного досвіду у досліджуваній сфері, який повинен стати джерелом якісних інституційних перетворень для України.

Дослідженню особливостей реалізації принципу поділу влади та системи стримувань і противаг в Україні та Європейському Союзі традиційно приділяють увагу як вітчизняні, так і іноземні науковці. Зокрема, серед вітчизняних дослідників можна виокремити таких учених, як: Ю. Баскакова [1], Д. Бондарь [2], І. Дуднік [3], Т. Духаніна [4], С. Дорогих [5], Н. Квасневська [6], О. Кобан [7], А. Колодій [8], В. Крижанівський [9], В. Литвин [10], В. Гапоненко [11], Л. Полякова [12], О. Сушицький [13], Г. Ситник [14], А. Іванищук [15] та багато інших. Також це питання досліджували такі зарубіжні вчені, як А. Вард [16], Дж. Сатре [17], Д. Шефолд [18], К. Штайнак [19], Ю. Хуанг [20], Ф. Дюбе [21], М. Сміт [22], Б. Дейвіс [23], А. Рокамора [24], А. Рудалевіге [25] й інші. Однак, незважаючи на численну кількість наукових праць вищевказаних дослідників, дослідження проблеми реалізації принципу поділу влади в Україні та державах-членах Європейського Союзу потребує ґрунтовного аналізу, зокрема на предмет можливого запозичення чи трансплантації європейського досвіду в нашій державі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Висновки дисертаційного дослідження використано автором у процесі виконання науково-дослідної роботи кафедри глобалістики, європейської інтеграції та управління у сфері національної безпеки Національної академії державного управління при Президентові України на тему: «Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки» (2019-2021 рр.), номер державної реєстрації ДР 0119U101538. Також результати дослідження апробовано під час виконання науково-дослідної роботи на кафедрі глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка на тему: «Державна політика щодо врегулювання воєнно-політичних конфліктів та реінтеграції тимчасово окупованих територій» (2023-2024 рр.), номер державної реєстрації ДР №0123U102174.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування принципу поділу влади та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення його реалізації в системі публічного управління України на основі досвіду провідних держав-членів ЄС.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно вирішити такі *завдання*:

- проаналізувати понятійно-категорійний апарат дослідження, його історико-термінологічні аспекти;
- дослідити теоретичні основи розвитку концепції влади та принципу поділу влади;
- здійснити компаративний аналіз особливостей функціонування принципу поділу влади в системі публічного управління у вибраних державах-членах Європейського Союзу;
- обґрунтувати вплив системи стримувань та противаг на публічне управління у вибраних державах шляхом здійснення SWOT-аналізу з метою

розробки рекомендацій щодо покращення реалізації принципу поділу влади в Україні;

– визначити фактори деструктивного впливу на реалізацію принципу поділу влади в Україні;

– запропонувати шляхи вдосконалення реалізації принципу поділу влади у системі публічного управління України.

Об'єктом дослідження є поділ влади в системі публічного управління.

Предметом дослідження є реалізація принципу поділу влади в системі публічного управління провідних держав-членів Європейського Союзу та України.

Методи дослідження. У процесі роботи було використано як загальнонаукові (загальнотеоретичні), так і спеціальні (спеціально-наукові) методи дослідження. Для розгляду основних теоретичних підходів до вивчення явища поділу влади застосовано *метод семантичного аналізу*, завдяки якому визначено зміст поняття «принцип стримувань та противаг» (підрозділ 1.1). У ході дослідження історії виникнення та розвитку принципу стримувань та противаг застосовано *діалектичний метод*, завдяки якому проаналізовано закріплення, історію та логіку принципу у законодавчих актах (підрозділ 1.3). Дослідженню законодавства, яке регулює імплементацію принципу поділу влади в законодавстві обраних держав, сприяли *метод системного аналізу* та *формально-правового аналізу*, що дали змогу розглянути основні нормативно-правові акти, які наразі регулюють принцип стримувань і противаг у Франції, Німеччині та Україні (підрозділи 1.2, 2.1-2.3, 3.1, 3.3). За допомоги методів *групування, аналізу та синтезу* проаналізовано формально-правовий аспект реалізації принципу поділу влади у вибраних державах (підрозділи 2.1-2.3, 3.1-3.3). Застосування *методу компаративного аналізу* та *SWOT-аналізу* дало змогу виокремити позитивні та негативні сторони функціонування принципу поділу влади у вибраних державах (підрозділи 1.3, 3.2). Завдяки *методу прогнозування* розроблено рекомендації для удосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні (підрозділи 3.2,

3.3). *Метод морфологічної матриці* було застосовано для розробки рекомендацій покращення реалізації принципу поділу влади в системі публічного управління (підрозділ 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні теоретичного обґрунтування принципу поділу влади та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення його реалізації в системі публічного управління України на основі досвіду провідних держав-членів ЄС. Зокрема, у дисертації:

вперше:

– науково обґрунтовано концепцію формування структурної моделі регіонального представництва України в ЄС, що передбачає кореляцію між інституціоналізованим представництвом регіонів держав-членів Європейського Союзу та ефективністю реалізації принципу поділу влади, принциповою особливістю якої виступає створення її обласних представництв після набуття членства; при цьому пропонована концепція корелюється з реалізацією принципу поділу влади через: *децентралізацію влади* як розподіл функцій, владних повноважень та представництв між центральними та регіональними суб'єктами публічного управління, що сприятиме забезпеченню рівноваги влади та підвищенню прозорості її діяльності; *співпрацю між місцевими, регіональними та центральними рівнями влади* як ключовою складовою принципу поділу влади для забезпечення ефективності та демократичності управління; *забезпечення контролю та збалансованості*, що пов'язується з можливістю регіональних органів влади представляти інтереси регіонів на європейському рівні та сприяти збалансованому розвитку держави;

удосконалено:

– понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом систематизації понять «принцип поділу влади» та «система стримувань і противаг» відповідно до історичного контексту проаналізованих держав; уточнення сутності поняття принципу поділу влади, що тлумачиться як основна

концепція функціонування політичної системи, що передбачає розподіл владних повноважень між різними гілками та органами державної влади з метою забезпечення балансу, контролю та обмеження можливостей будь-якої гілки або суб'єкта управління надмірно концентрувати владу та потенційно зловживати нею. При цьому, поняття «система стримувань та противаг» розглядається як допоміжний елемент принципу поділу влади, що сприяє його коректній реалізації, і містить такі складові, як: конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето та незалежність судової системи, які у сукупності забезпечують баланс і стабільність управління;

– теоретичні підходи щодо встановлення кореляційних залежностей впливу принципу поділу влади на публічне управління, отриманих на основі поєднаної множини результатів проведених SWOT-аналізів зарубіжної практики упровадження вказаного принципу, які дозволяють розглядати принцип поділу влади як результат взаємодії між сильними сторонами (що сприяють ефективному функціонуванню системи) та заходами, спрямованими на виправлення слабких моментів і ризиків, та визначаються ключовими чинниками, до яких віднесено: *контроль та збалансованість влади* (ефективна робота механізмів контролю та забезпечення рівноваги між різними гілками влади для сприяння стабільності системи поділу влади); *прозорість та підзвітність* (відкритість і відповідальність перед громадськістю для уникнення корупції у виконанні владних функцій); *стійкість до кризових ситуацій* (функціонування механізмів для роботи у надзвичайних ситуаціях та кризових умовах); *інновації та розвиток* (створення умов для адаптації до змін у суспільстві та викликів часу); *легітимність та довіра* (підтримка громадянського суспільства та визнання легітимності дій органів влади для успішної реалізації принципу поділу влади);

набули подальшого розвитку:

– періодизація розвитку принципу поділу влади шляхом систематизації історичних етапів його еволюції: давньогрецький період (V-IV

ст. до н.е.) – ідеї про керівництво державою і формування змішаного уряду для запобігання тиранії; період Середньовіччя (V-XV ст.) – обмеження влади монарха та надання певних прав знаті; епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.) – початок формулювання принцип поділу влади в його класичному вигляді; етап індустріалізації (XVIII-XIX ст.) – розвиток концепцій конституційної монархії, парламентаризму та інших форм демократії; сучасний етап (XX-XXI ст.) – розробка концепції справедливості, демократії та громадянського суспільства, з акцентом на ключовій ролі системи стримувань і противаг;

- визначення факторів деструктивного впливу на реалізацію принципу поділу влади в Україні, до яких віднесено: відсутність управлінської традиції внаслідок нетривалого часу після здобуття незалежності; політичну нестабільність, що виникла внаслідок війни; ендемічну поширеність корупції, що створює в державних органах середовище, сприятливе для зловживань владою та порушення правових і етичних стандартів; політичне втручання в діяльність судової гілки влади;

- встановлення взаємозв'язку між існуванням сильних сторін в реалізації принципу поділу влади, які сприяють її ефективному функціонуванню, та заходами, спрямованими на зменшення її слабких сторін і ризиків;

- пропозиції щодо вдосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні шляхом застосування морфологічної матриці потенційних рішень та рекомендацій через реалізацію широкого діапазону запропонованих у матриці заходів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування й використання. Практична цінність дисертації полягає в тому, що сформульовані наукові положення, висновки й рекомендації знайшли своє втілення: у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових розробок реалізації принципу поділу влади через систему стримувань і противаг; правотворчості – для вдосконалення чинного законодавства України з

досліджуваної сфери; правозастосовній сфері – для покращення практичного застосування правового регулювання реалізації принципу поділу влади в Україні; освітньому процесі – при викладанні дисциплін, що містять положення про правове регулювання реалізації принципу поділу влади в Україні та державах-членах Європейського Союзу, зокрема, таких як «Основи європейської інтеграції»; «Правова та інституційна система Європейського Союзу»; «Механізми управління та адміністрування політик Європейського Союзу»; «Організація співробітництва України з Європейським Союзом», при підготовці робочих програм, навчальних посібників, курсів лекцій, у науково-дослідницькій роботі студентів.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень теорії публічного управління. Усі сформульовані положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У дисертації ідеї та розробки належать автору, а використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Усі статті та тези, які висвітлюють положення дисертації, підготовлено одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розробки проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки обговорювались на кафедрі глобальної та національної безпеки, а також були оприлюднені на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри» (м. Київ, 17 лютого 2023 року); «Шевченківська весна – 2023: публічне управління та державна служба» (м. Київ, 29 березня 2023 року); «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього» (м. Київ, 26-27 квітня 2023 року); «Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання» (м. Київ, 26 травня 2023 року). Результати дисертаційного дослідження були використані в діяльності Представництва України при Європейському Союзі.

Публікації. Основні положення дисертації викладено у восьми публікаціях, з них: чотири – статті, опубліковані у наукових фахових

виданнях України, чотири – тези, надруковані в збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 7 таблиць та 3 додатки. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, основного тексту – 186 сторінок. Список використаних джерел складається з 242 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ

1.1. Понятійно-категорійний апарат принципу поділу влади: історико-термінологічні аспекти

Принцип поділу влади є основоположним принципом у сфері публічного управління в демократичному політичному режимі, який спрямований на розподіл повноважень між різними гілками влади. Для розкриття змісту принципу поділу влади потрібно здійснити пошук тлумачення його сутності, що є важливим в наукових розробках та забезпечує об'єктивність і достовірність висновків. Такий пошук дозволить визначити, як саме цей принцип реалізується, а також зрозуміти, які механізми та інститути використовуються для забезпечення його дотримання.

Сучасний словник із суспільних наук визначає поняття «принцип» як: 1) основне, вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду, політичної організації; 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності; 3) основа устрою чи дії будь-якого пристрою, механізму. Такі синоніми, як «фундаментальна ідея», «базова передумова», «основна концепція» та інші, є взаємозамінними, та не змінюють сутність поняття «принципу» [26, с. 308].

З філософської точки зору значення терміну «принцип» містить в собі два аспекти: по-перше, він охоплює ідею, положення або вимогу; по-друге, він виходить за межі простої пропозиції, щоб стати основоположним, фундаментальним, керівним і всеосяжним елементом, як це зазначено в наведеному словниковому визначенні. Це визначення поняття «принципу» буде застосовуватися нами у процесі дослідження. На відміну від принципів, ідеї відіграють евристичну роль у поясненні світу, відображають зв'язки та

закономірності в дійсності. Вони охоплюють як справжнє знання реальності, так і суб'єктивну мету перетворення. Принципи – це інтелектуальні та духовні основи, що наділяють ідеї такими атрибутами, як універсальність, самоочевидність і самодостатність [8, с. 693]. Ключовим для розуміння значення поняття «принципу» є термін «положення», що означає основоположне твердження чи тезу. Цей термін визначає фундаментальний та основоположний характер поняття «принципу». У працях Р. Дворкіна принципи також пояснюються через призму поняття «вимоги». У широкому сенсі вимога – це побажання чи прохання, висловлені у спосіб, який не викликає заперечень, правило, умова, обов'язкова для дотримання. Визначення принципу через вимогу дозволяє зобразити його як імперативний, категоричний, обов'язковий і остаточний феномен [27, с. 347].

Оскільки органи влади утворюють систему, яка функціонує на основі принципу поділу влади у демократичних системах, важливо розглянути також визначення терміну «система». К. Сорока термін «система» використовує при описі об'єкта, що досліджується або проектується, як щось цілісне, складне, для якого не відразу досягається пряме розуміння. Основні визначення поняття «системи» тлумачаться як: «Система – це множина елементів, що знаходяться в певних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою, утворюють певну цілісність, як ціле взаємодіють із навколишнім середовищем. Система – це сукупність елементів, яка має нові властивості, відсутні у кожного елемента. Система – це сукупність засобів вирішення проблеми» [28, с. 16]. Ці та інші визначення системи характеризують різні підходи до дослідження систем, аналізу закономірностей їх розвитку та розуміння їх функціонування.

Поняття «система» найкраще з'ясовується через дослідження її властивостей. К. Сорока виділяє такі властивості системи: цілісність, якісна визначеність, відмежованість відносно середовища, неоднорідність і структурованість, взаємодія між частинами системи, взаємодія та зв'язок із оточуючим середовищем, наявність інтегральних характеристик,

виникнення, наявність цілей та їх сукупність, цілеспрямованість [28, с. 16].

І. Дудник вважає цілісність основною властивістю системи. Згідно з ним, цілісність – це комплексна властивість, що відображає взаємозв'язок елементів, виникнення системи, її взаємодію з середовищем, її відмежування від середовища, адаптивність і стійкість [3, с. 31]. Н. Фоміцька визначає такі властивості системи, як цілісність, умовність меж, емерджентність, гомеостаз, визначений порядок, взаємозв'язок та взаємодія [29, с. 11].

Оскільки основоположним для принципу поділу влади є поняття «влада», також необхідно з'ясувати і його сутність. Влада є центральним поняттям у галузі політики та публічного управління, тому воно було розглянуте багатьма вченими. В. Лісничий визначив владу як державну організацію політичного життя, що здійснюється за допомогою спеціального ієрархічно та територіально організованого апарату, легітимного використання примусу та права видавати нормативні акти, обов'язкові для всього населення. Крім прямого примусу або заради його використання, держава в реалізації публічної влади спирається на матеріальні та моральні імпульси, які досить помітно впливають на ефективність реалізації владних повноважень [30, с. 19]. О. Сушинський у своїх працях охарактеризував владу як систему державних або інших управлінських органів [13, с. 172]. В. Бакуменко зазначив, що влада – це державне, політичне, економічне, духовне та інше панування над людьми [31, с. 11].

Резюмуючи наведене, можна стверджувати, що всі визначення влади об'єднують її визначальну роль у державі, оскільки вона здійснюється системою органів і має обов'язковий характер для всіх членів суспільства. Влада є або може бути інструментом домінування над людьми, тому серед мислителів та у наукових колах вже доволі давно активізувались пошуки розробки механізмів для запобігання концентрації влади в одних руках, що призвело до виникнення концепції поділу влади.

Витоки ідей щодо поділу влади можна простежити в давньогрецькій та давньоримській політичній думці. В період Античності філософи заклали

основи розуміння структури суспільства та організації влади у ньому. Погляди Сократа, Платона та Аристотеля на управління державою відображають важливі аспекти ролі влади та правління в суспільстві. Сократ вважав, що ідеальною формою управління є керування державою філософами, які мають вищу мудрість. Він вважав, що лише філософи можуть розуміти справжню сутність справедливості і діяти в інтересах всього суспільства, забезпечуючи його гармонійний розвиток. Платон розвинув цю ідею, вважаючи, що краще за всіх державу можуть очолювати «філософські правителі» – люди, які мають глибокі знання і розуміння про справедливість і мораль. Вони повинні керувати державою, глибоко враховуючи інтереси громадян і дбаючи про їх благо. Це було своєрідним покликанням до інтелектуальної еліти, яка б була в змозі керувати справами держави з максимальним розумінням і відповідальністю.

Платон і Аристотель стали найвизначнішими промоутерами того часу стосовно ідеї поділу влади. Вони наголошували на важливості поділу влади для запобігання тиранії та забезпечення належного функціонування справедливого суспільства. Влада повинна бути розділена між різними класами суспільства таким чином, щоб кожен клас мав визначені права та обов'язки. Це створює баланс і перешкоджає надмірному нагромадженню влади в руках однієї групи людей, що може призвести до тиранії влади. У цілому, погляди цих великих філософів допомагають краще зрозуміти важливість розумного і справедливого управління, а також необхідність поділу влади в суспільстві для забезпечення його стабільності і процвітання.

У основоположній праці Платона «Держава» окреслено бачення ідеальної держави, як держави, якою управляють царі-філософи [32, с. 150]. Хоча ідеї Платона зосереджені більше на питанні справедливості та природі ідеального суспільства, вони містять елементи, пов'язані з ідеєю поділу влади. Платон усвідомлював потенційну небезпеку концентрації влади в руках однієї особи або обмеженого кола осіб і прагнув створити систему, яка запобігає зловживанню публічною владою. Він запропонував поділ

повноважень у державі, де окремі управлінські функції розподілятимуться на основі здібностей і талантів представників різних класів суспільства [33, с. 6]. В ідеальній державі Платона правлячий клас здійснює законодавчу владу, ухвалюючи закони, які сприяють загальному благу. Інший клас, допоміжні війська, відповідає за оборону держави, забезпечення її безпеки та підтримання порядку. Продуктивний клас, відповідно до теорії ідеальної держави, займається економічною діяльністю, необхідною для функціонування суспільства [34, с. 274]. Розділяючи управлінські повноваження між класами у суспільстві, Платон концептуалізував необхідність розмежування та збалансування повноважень щодо здійснення публічної влади [35, с. 253].

Варто зазначити, що ідеї Платона про поділ влади були частиною більш широкого філософського дослідження природи справедливості та ідеального суспільства. Хоча його бачення ідеальної держави може не відповідати сучасним демократичним принципам, його внесок у дослідження поділу влади та необхідності стримувань і противаг вплинули на наступних політичних мислителів та до сьогодні продовжують формувати дискусії у сфері публічного управління.

У своїй відомій праці «Політика» Аристотель досліджував різні форми правління та їхні відповідні переваги і недоліки [36, с. 134]. Філософ визначив три хороші і три погані типи правління. Аристотель наголошував на тимчасовості державного устрою та поступовому переході одного типу в інший. Як наслідок, він запропонував ідею змішаної політичної системи або «політії», яка передбачала поєднання елементів різних типів правління. Згідно з Аристотелем, політична система, що добре функціонує, повинен бути збалансованою сумішшю монархії, аристократії та демократії, з поділом влади між різними гілками влади чи установами [37, с. 277]. Аристотель вважав, що поділ влади має вирішальне значення для запобігання концентрації влади та забезпечення більш стабільної та справедливої системи управління. Він стверджував, що розподіл політичної влади між різними

гілками чи групами міг би зменшити ризики тиранії та сприяти більш справедливому розподілу ресурсів і благ [38, с. 260].

Однією з ключових ідей Аристотеля, на нашу думку, стало поняття тристороннього поділу політичної системи. Він виділив три основні форми політичної влади у сучасному розумінні: дорадча або законодавча влада, виконавча влада та судова влада. Розділивши повноваження щодо здійснення влади та передавши їх різним інститутам чи органам, Аристотель стверджував, що можна створити систему стримувань і противаг, що дозволить здійснювати ефективне управління, одночасно зменшуючи ризик зловживання владою [39, с. 569]. Праці Аристотеля є основою сучасного розуміння поділу влади, його ідеї знайшли відгук у працях вчених протягом всієї історії та продовжують формувати дискусії щодо демократичного врядування. Його тлумачення переваг поділу влади та системи стримувань і противаг сприяло розвитку конституційних систем і демократичних інститутів.

У Середньовіччі політичні ідеї Античності формують своє представлення в творах Томи Аквінського. Перебуваючи під впливом Аристотеля, мислитель продовжив розвивати його ідею змішаного правління. Однак Т. Аквінський розглядав закон, а не соціальне представництво народу як основу діяльності уряду. Концепції королівської та політичної влади Аристотеля знайшли своє відображення в розрізненні держав з абсолютною владою та тих, які керуються законом. Відтак Т. Аквінський бачив мету уряду служити «загальному благу, справедливості та миру» незалежно від людей, які приходять до влади, тобто влада має бути обмежена правилами.

Т. Аквінський вважав, що закони, створені державною владою, мають доповнювати закони природи, саме тому влада повинна діяти за принципом «не зашкодь». Верховенство закону (англ. rule by law) було інструментом забезпечення виконання цього принципу, адже всі члени суспільства повинні дотримуватися закону [40, с. 20]. Т. Аквінський не передбачав механізмів контролю та обмеження здійснення влади. Незважаючи на те, що тогочасна

організація органів влади включала певні елементи стримування та противаг між інститутами, вони з'явилися природним шляхом та не розглядалися як ключовий елемент системи публічного управління. Отже, у середньовічній історії не було яскравих основоположників, які прямо формулювали принципи поділу влади, як це відбулося в античній епосі.

Проте деякі історичні фігури відігравали важливу роль у формуванні політичного устрою того часу. Наприклад, король, підписавши «Велику хартію вольностей» у 1215 році в Англії, встановив обмеження влади монарха та надав певні права знаті. Однак саме праці таких мислителів доби Просвітництва, як Джон Лок, Шарль-Луї Монтеск'є та Жан-Жак Руссо, суттєво сформували сучасне розуміння поділу влади.

Дж. Лок наголошував на важливості поділу між законодавчою та виконавчою гілками влади для захисту прав особи і запобігання зловживанню владою [41, с. 110]. Головним предметом дослідження мислителя був захист прав особи та запобігання свавіллю в державі. Дж. Лок визначав державу як інструмент для виживання людини. Він вважав, що уряд існує для захисту природних прав громадян, включаючи життя, свободу та власність. Щоби забезпечити захист цих прав, Дж. Лок підкреслив необхідність системи управління, яка передбачає поділ влади. Він стверджував, що завдяки поділу повноважень та забезпеченню системи стримувань і противаг в публічному управлінні потенціал для свавілля представників органів влади буде зведено до мінімуму, а індивідуальні свободи будуть захищені [42, с. 19].

На думку Дж. Лока, поділ влади повинен передбачати чітке розмежування законодавчої та виконавчої гілок влади. Законодавча гілка влади, що, відповідно до праць філософа, складається з представників, обраних народом, відповідає за прийняття законів, які відображають волю народу і слугують загальному благу. Виконавча влада, з іншого боку, відповідає за дотримання цих законів [43, с. 550]. Відокремлюючи повноваження приймати закони від повноважень їх виконувати, Дж. Лок мав

на меті забезпечити захист прав людини від потенційних зловживань з боку уряду. Крім того, Дж. Лок вважав, що виконавча влада повинна бути підзвітною законодавчій. Виконавча влада повинна діяти в межах, встановлених законами, прийнятими законодавчою владою, і не повинна мати повноважень приймати або тлумачити закони самостійно [44, с. 211]. Таке відокремлення та підзвітність, на його думку, допоможе запобігти тиранії виконавчої влади та порушенню прав громадян.

Для Дж. Лока законодавча влада відігравала найважливішу роль в суспільстві, оскільки вона відповідає за якість прийнятих законів та наглядала за їх імплементацією. Він зауважував, що представники суспільства є зацікавленими в захисті інтересів того ж суспільства, а тому і мають мати найбільше механізмів впливу на публічне управління. Його теорія базувалась на концепції загального блага та центризмі на потребах людини, відповідно до цього результати побудови суспільства за ідеями Дж. Лока залишаються спірними.

У своїй праці «Про дух законів» Ш.-Л. Монтеск'є здійснив комплексний аналіз різних політичних систем і обґрунтував необхідність повноцінного втілення поділу влади в системі публічного управління [45, с. 22]. Так, Ш.-Л. Монтеск'є прагнув створити систему, яка запобігала би тиранії та забезпечувала захист індивідуальних свобод. Він продовжив розвиток ідеї поділу повноважень між різними гілками влади як засіб досягнення цієї мети [46, с. 442].

Згідно Ш.-Л. Монтеск'є, поділ публічної влади відбувається на три окремі гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Кожна гілка влади виконує певні функції та обов'язки, створюючи систему стримувань і противаг, яка обмежує владу будь-якої гілки та сприяє підзвітності [47, с. 158]. Ш.-Л. Монтеск'є визначив, що законодавча гілка влади відповідає за створення законів, представництво інтересів народу та здійснення повноважень щодо оподаткування. Основна роль виконавчої влади та її органів полягає у впровадженні та виконанні законів. Нарешті, судова гілка

влади тлумачить закони та здійснює правосуддя [48, с. 185].

Однією з ключових ідей Ш.-Л. Монтеск'є було поняття «духу законів» або ідея про те, що форма правління повинна відповідати конкретним характеристикам і потребам суспільства та обставинам, в яких воно функціонує. Він визнавав, що різні форми правління вимагають різних механізмів для реалізації ідеї поділу влади для підтримки належного балансу між гілками влади. Поділ влади через функціонування системи стримувань і противаг сприяє верховенству права та захищає особисті свободи [49, с. 190].

Праці Ш.-Л. Монтеск'є вплинули на теорію публічного управління та формування сучасних конституційних практик. Його ідеї визначили шлях розвитку демократичних систем, зокрема реалізацію принципу поділу влади в конституційних демократіях. Праці Ш.-Л. Монтеск'є про поділ влади забезпечили основу для структурування інституцій і сприяння системі стримувань і противаг. Це стало значним кроком для визнання поділу влади як основоположного елементу в структурі публічного управління, оскільки концепція поділу влади стала базовим конституційним принципом, що набуває юридичної сили в державі після прийняття й імплементації її конституції.

Інший філософ того ж часу, Жан-Жак Руссо, наголошував на пріоритеті закону у суспільстві. Він вбачав в організації публічної влади необхідність незалежного судочинства для тлумачення та дотримання закону. У своїй основоположній праці «Суспільний договір» Ж.-Ж. Руссо стверджував, що відокремлена від законодавчої та виконавчої гілок влади судова влада може діяти як засіб для їх стримування та забезпечувати справедливе застосування законів [50, с. 12].

Згідно з Ж.-Ж. Руссо, судова влада повинна бути неупередженою, незалежною та вільною від зовнішнього впливу, керуватися виключно законами і загальною волею народу. Він підкреслював, що судова влада повинна мати повноваження розглядати спори, захищати права особи та

підтримувати цілісність правової системи [51, с. 83], вона діє як нейтральний арбітр і гарантує, що інші гілки влади не перевищують своїх повноважень і не порушують права громадян. Крім того, Ж.-Ж. Руссо розглядав судову владу як обов'язкову протипагу законодавчій і виконавчій владі. У той час як законодавча гілка влади приймає закони, а виконавча гілка влади забезпечує їх виконання, судова влада виконує функції охоронця закону, забезпечуючи його правильне тлумачення та застосування [52, с. 60]. На відміну від Дж. Лока, який вважав, що законодавча влада є головним гарантом від зловживання владою, Ж.-Ж. Руссо твердив, що дотримання закону та судочинство також відіграють важливу роль у системі стримувань і протипаг.

Отже, мислителі епохи Просвітництва, такі як Ш.-Л. Монтеस्क'є, Дж. Лок, та Ж.-Ж. Руссо, відіграли важливу роль у становленні та розвитку концепції поділу влади та формування поділу влади як конституційного принципу. Їхні ідеї щодо поділу повноважень, системи стримувань і протипаг та захисту прав громадян значною мірою сформували сучасне розуміння особливостей застосування принципу поділу влади. Історичний внесок цих філософів свідчить про еволюційний розвиток парадигми поділу влади та його значення в сучасному публічному управлінні.

З часом тлумачення та застосування принципу поділу влади еволюціонували, що призвело до різних поглядів на його формування та реалізацію в публічному управлінні. Науковці та теоретики обговорювали різні аспекти цього принципу, включаючи ступінь поділу влади, характер взаємодії між гілками влади та роль судового нагляду в системі стримувань і протипаг. Такі мислителі та вчені, як Джеймс Медісон, Алексіс де Токвіль, Джон Стюарт Мілль, Фрідріх Гаєк та Ісає Берлін підтримують модель поділу влади, яку сформував Ш.-Л. Монтеस्क'є, де гілки діють незалежно та стримують одна одну. Ця модель наголошує на збереженні чіткого розподілу повноважень для запобігання зловживанню владою.

Розуміння принципу поділу влади та формування структури органів публічної влади відповідно до цього принципу насамперед пов'язане з

баченням мети його реалізації. У роботі «Федераліст» в № 47 Дж. Медісон стверджував, що акумуляція всіх повноважень законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в одному органі влади, незалежно від того, чи публічна влада здійснюється одним, кількома чи багатьма спадковими, самопризначеними чи виборними представниками, є визначенням тиранії [53, с. 318]. А. де Токвіль зазначив у «Демократії в Америці», що коли законодавча та виконавча влада об'єднані в одній особі чи органі публічної влади, у державі не може бути свободи [54, с. 41]. Дж. С. Мілль у своїй праці «Про свободу» підкреслив, що «цінність держави у довгостроковій перспективі – це цінність окремих осіб, які її складають», наголошуючи на необхідності захисту індивідуальних свобод через систему, яка розділяє та обмежує повноваження публічної влади [55, с. 19]. Ф. Гаєк твердив у «Шляху до рабства», що надзвичайні ситуації завжди були приводом, під яким гарантії індивідуальної свободи розмивалися [56, с. 67]. І. Берлін у «Двох концепціях свободи» писав, що свобода від втручання – це сфера, в межах якої особа може діяти без перешкод з боку інших, відображаючи ідею, що поділ влади є засобом захисту свободи особистості від неправомірного державного втручання [57, с. 128]. Отже, вони вважали, що поділ влади в державі є засобом захисту особистих свобод людини.

Прихильники імплементації принципу поділу влади, що базується на співпраці представників законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, визначили покращення якості публічного управління як ціль, яку можна досягнути шляхом реалізації принципу поділу влади. Важливо зазначити, що теоретики наголошували на ролі громадського суспільства в управлінні. Розширення розуміння управління від державного до публічного сприяло підтримці співпраці та координації між владою і суспільством. До прикладу, Амартія Сен, Еліно́р Остро́м, та Джон Роулз у своїх працях пропонують більш гнучкий або гібридний підхід до моделювання владних відносин. Вони розглядають владу як процес, в якому різні гілки влади співпрацюють та координують свої зусилля з метою досягнення ефективного управління, при

цьому зберігаючи суттєві механізми стримування і противаг [58, с. 122; 59; 60, с. 57]. Дж. Дьюї стверджував, що ефективне демократичне врядування потребує динамічної взаємодії між різними гілками влади, наголошуючи на необхідності постійного спілкування та співпраці [61, с. 305]. Ч. Ліндблом запропонував концепцію інкременталізму, основою якої є твердження, що послідовний характер процесу прийняття рішень дозволяє управлінцям навчатися шляхом проб і помилок, поступово наближаючись до рішення через процес послідовних кумулятивних коригувань [62, с. 81]. М. Фоллетт виступала за спільний підхід до управління, наголошуючи на важливості групової динаміки та співпраці для досягнення ефективного управління [63, с. 37]. Р. Даль досліджував динаміку влади в демократії, підкреслюючи вплив різних груп та акторів на публічне управління [64, с. 16]. Р. Нойштадт аналізував перешкоди щодо здійснення президентських повноважень та важливість переконання і співпраці з іншими гілками влади для ефективного управління [65, с. 30]. А. Сен зосередив увагу на важливості демократії участі та визнанні різноманітних точок зору. Він твердив, що поділ влади має враховувати голоси різних зацікавлених сторін для справедливого та інклюзивного суспільства [58, с. 77]. Е. Остром досліджувала управління спільними ресурсами та наголошувала на ефективності колективних дій і самоврядування, фокусуючись на децентралізованих структурах прийняття рішень [66, с. 162]. Дж. Роулз запропонував принципи справедливості, що сприяють дискусіям про роль уряду в забезпеченні справедливого розподілу ресурсів, дотримуючись принципу поділу влади [60, с. 229]. Вищевказане засвідчує, що підтримка демократії та демократичних цінностей спонукала вчених до бачення принципу поділу влади як співпраці різних органів влади для загального блага.

Отже, наукові доробки цих вчених свідчать про важливість співпраці та координації між різними гілками влади для покращення якості публічного управління, ключової ролі громадського суспільства в управлінні, наголошуючи на важливості співпраці з-поміж різними гілками влади задля досягнення

справедливого, ефективного й інклюзивного управління та забезпечення ефективної демократії.

З часом склалося декілька бачень, як саме принцип поділу влади повинен бути реалізованим у системі публічної влади. Залежно від того, якої точки зору дотримувалась політична еліта, що вплинула на процес формування держави, система стримувань і противаг будувалась на одній із вищезгаданих ідей та концепцій.

Деякі вчені, такі як Марк Ташнет, Брюс Акерман, Пітер Штраус, Олена Каган, Кесс Санстайн та Джері Мешоу, виступають за широке розуміння, яке виходить за межі традиційної тристоронньої моделі та включає інші суб'єкти, такі як регуляторні органи та недержавні суб'єкти, як частину системи стримувань і противаг. М. Ташнет поставив під сумнів виключну роль судової влади в тлумаченні конституції та запропонував розширити залучення представників органів публічної влади [67, с. 81]. Б. Акерман розвинув нову інтерпретацію поділу влади, де наголосив на важливості конституційних моментів, коли гілки політичної влади та народ колективно змінюють структуру публічного управління [68, с. 673]. К. Санстайн дослідила вплив судових рішень на державну політику. Вчена підкреслила взаємозв'язок судової системи з політичними гілками влади та необхідність більш інтегрованого підходу до управління [69, с. 100]. Дж. Мешоу вивчав роль адміністративних органів у формуванні та реалізації політики. Його праці сприяли визнанню того, що невиборні органи є невід'ємною частиною сучасної динаміки управління [70, с. 64]. Ці наукові розробки розкривають новий аспект для дослідження концепції поділу влади, що пов'язується із потребою забезпечення підзвітності і прозорості влади в межах трьох традиційних гілок.

Крім того, роль судового нагляду в поділі влади була предметом дискусії таких вчених, як Александр Бікель, Роберт Борк, Джон Харт Елі, Рональд Дворкін, Річард Епштейн, Антонін Скалія, Стівен Брейер. Судовий контроль дозволяє судам оцінювати конституційність законів і дій, які

вчиняють представники інших гілок влади. Ступінь судового нагляду та баланс між незалежністю судової влади і демократичною підзвітністю продовжують бути темами дискусій серед науковців та експертів з публічного управління. А. Бікель висловив занепокоєння надмірною судовою активністю та закликав до «судової стриманості». Ця концепція судових обмежень припускає, що судді повинні утримуватися від ухвалення рішень, які потенційно можуть належати до повноважень законодавчої чи виконавчої гілок влади [71, с. 91]. Р. Борк вважав, що судді повинні чітко дотримуватися початкового наміру творців конституції та не повинні брати участь у тому, що він назвав «судовим активізмом», коли судді використовують свої повноваження для формування державної політики чи соціальних норм відповідно до власних переконань [72, с. 77]. Дж. Х. Елі захищав ідею судового нагляду як засобу захисту основних прав громадян та підтримував ідею активної ролі суду у захисті конституційних цінностей [73, с. 62]. Р. Дворкін також наголосив на ролі суддів у тлумаченні конституційних принципів для забезпечення справедливості, зробивши внесок у поточну дискусію щодо повноважень судової влади щодо тлумачення законів у рамках поділу влади [74, с. 42]. Р. Епштейн визначив необхідність чітких і передбачуваних правових принципів відповідно до того, як роль судової системи у забезпеченні правової ясності відповідає ширшій концепції поділу влади [75, с. 38]. А. Скалія підтримав суворе дотримання початкового наміру конституції, сприяючи дебатам щодо належного обсягу судового нагляду в рамках поділу влади [76, с. 53]. С. Брейєр представив точку зору, згідно з якою судді повинні тлумачити конституцію, зосереджуючись на збереженні демократичних цінностей і вступі в діалог із широким загалом [77, с. 90].

Отже, дослідження ролі судового нагляду в рамках принципу поділу влади зазначає наявність широкого спектру думок та підходів серед вчених та експертів з публічного управління. Ці дискусії відображають складність та актуальність питань, пов'язаних з поділом влади та роллю судової системи в публічному управлінні.

Сучасні вчені продовжують наукові розробки щодо розуміння поділу влади шляхом порівняльного конституційного аналізу та юриспруденції. Вони сформувавши бачення принципу поділу влади, яке є більш дотичним до політичних реалій сьогодення. Однак не можна стверджувати, що це бачення є остаточним, адже держава і відповідно система стримувань і противаг постійно еволюціонують під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

Ганс Кельзен розвинув концепцію «чистої теорії права» і виступав за чіткий поділ влади для підтримання правового порядку та забезпечення незалежності суду. Його праці, в тому числі «Чиста теорія права» 1934 року [78, с. 72], продовжують залишатися впливовими в галузі теорії публічного управління. Вчений прагнув створити комплексну правову теорію, яка була б незалежною від політичних, соціологічних чи моральних міркувань, зосереджуючись виключно на структурі та функціях права [79, с. 77]. На думку Г. Кельзена, поділ влади мав важливе значення для підтримки правового порядку та забезпечення легітимності й ефективності правових норм. Він стверджував, що поділ влади запобігає концентрації влади, що знижує ризик свавілля та захищає права особи. Г. Кельзен розглядав поділ влади як засіб збереження автономії права і збереження цілісності правової системи [80, с. 184].

Відповідно до теорії Г. Кельзена, законодавча, виконавча та судова гілки влади повинні мати різні функції і діяти незалежно в межах своєї компетенції. Законодавча влада відповідає за створення законів, виконавча влада – за їх виконання, а судова – за їх тлумачення та застосування [81, с. 38]. Розподіляючи конкретні ролі для кожної гілки, Г. Кельзен вважав, що можна створити систему стримувань і противаг, яка забезпечить належне функціонування уряду та верховенство права. Крім того, Г. Кельзен наголосив на важливості незалежної судової системи як вирішального елемента поділу влади. Він стверджував, що судова влада має бути вільною від політичного впливу та втручання, щоби виносити неупереджені та справедливі рішення. Роль судової влади, згідно з Г. Кельзенем, полягає в

тому, щоби діяти як остаточний інтерпретатор закону, забезпечуючи його послідовне та однакове застосування [82, с. 145].

Карл Шмітт досліджував «концепцію політичного» та роль виконавчої влади в процесах прийняття рішень. Такі роботи К. Шмітта, як «Концепція політичного» 1927 року, кинули виклик пануючій ліберально-демократичній концепції поділу влади як системи стримувань і противаг. У цій книзі вчений досліджує фундаментальну природу політики. За словами К. Шмітта, політична сфера характеризується існуванням противників, які готові вступати в конфлікт і потенційно вдаватися до насильства для досягнення своїх цілей. Це розрізнення «друг-ворог» є центральним у його розумінні політики та формує основу для подальшого аналізу суверенітету, влади та легітимності. Критика К. Шмітта була зосереджена навколо ідеї, що поділ влади, як це передбачає ліберальна демократична теорія, призводить до ерозії ефективного прийняття рішень і може перешкоджати здатності держави реагувати на кризи та надзвичайні ситуації [83, с. 73]. Він стверджував, що жорсткий розподіл між законодавчою, виконавчою та судовою владою може призвести до інституційного паралічу, унеможливаючи уряд діяти рішуче, коли цього вимагає ситуація [84, с. 81].

К. Шмітт наголосив на важливості держави як суб'єкта, відповідального за визначення та підтримку порядку в суспільстві. Він стверджував, що держава має повноваження визначати, хто становить загрозу її існуванню чи її інтересам, і вживати заходів для нейтралізації цієї загрози. За словами К. Шмітта, сильний та ефективний орган прийняття політичних рішень необхідний для забезпечення збереження суверенітету держави та вирішення виняткових обставин. У цьому контексті виконавча влада відіграє вирішальну роль у виявленні та реагуванні на загрози суверенітету та безпеці держави. Проте К. Шмітт також визнав потенційну небезпеку безконтрольної виконавчої влади, застерігаючи від зростання авторитаризму і розмивання демократичних принципів. К. Шмітт назвав цю концепцію теорією прийняття рішень «десізіонізм» (decisionism) [85, с. 460].

Критика поділу влади К. Шміттом узгоджується з його ширшою концепцією «надзвичайного стану», де він стверджував, що суверен, як найвища влада, повинен мати повноваження призупиняти звичайні правові процедури та норми в надзвичайних ситуаціях, щоб захистити державні інтереси [86, с. 566]. Важливо зазначити, що погляди К. Шмітта на поділ влади та його ширші політичні теорії були дуже суперечливими і підлягали критиці. Його зв'язок із нацистським режимом і підтримка авторитаризму заплямували його інтелектуальну спадщину.

Однак, незважаючи на суперечки навколо теорій К. Шмітта, його ідеї викликали наукові дискусії та вплинули на подальші дебати щодо обмежень принципу поділу влади. Його критика засвідчувала, що поділ влади не є загальноприйнятною концепцією і що баланс між гілками влади має бути ретельно виважений, щоб забезпечити ефективне управління, одночасно зберігаючи демократичні принципи.

Вальтер Беньямін досліджував зв'язок між законом, насильством і суверенітетом. Його праці, зокрема «Критика насильства» та «Тези з філософії історії», розкрили напруженість і складність, пов'язані з поділом влади та її здійсненням [87, с. 269]. Вони слугують важливим інструментом для аналізу владних структур та їхнього впливу на суспільство. Науковець кинув виклик загальноприйнятому розумінню закону та насильства, провівши аналіз їхнього взаємозв'язку [88, с. 110].

В. Беньямін стверджував, що монополія держави на насильство, яка є основоположним аспектом сучасного поділу влади, за своєю суттю передбачає легітимізацію насильства з боку держави. Він писав, що здатність держави застосовувати насильство під виглядом законності є не лише засобом виконання законів, а й механізмом підтримки суспільного порядку та збереження існуючих структур влади [89, с. 126]. В. Беньямін дослідив напруженість між законом і насильством у своїх «Тезах з філософії історії», де він розкрив концепцію «виняткового стану». Він припустив, що надзвичайний стан, який призупиняє дію правових норм під час кризи,

дозволяє насильство, яке лежить в основі правового поля [90, с. 155]. На нашу думку, ця ідея ставить під сумнів ідеалізоване уявлення про поділ влади як механізм пом'якшення насильства.

При цьому, варто зауважити, що хоча науковий доробок В. Беньяміна безпосередньо не стосується концепції поділу влади, його критика юридичного насильства та невід'ємного зв'язку між законом і владою обумовили перегляд вченими традиційного розуміння поділу влади. Його праці закликали до пошуку аргументів, наскільки поділ влади може справді запобігти застосуванню насильства з боку держави в ім'я законності.

Отже, у науково-теоретичних дискусіях щодо концепції влади в умовах демократичного політичного режиму та верховенства права в державі чітко простежується безпосередній взаємозв'язок з еволюцією укріплення принципу поділу влади. Еволюційні етапи формування принципу поділу влади почергово систематизовано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Еволюційні етапи формування та розвитку принципу поділу влади

Етап	Період	Основоположники та їхні внески
Давньо-грецький	V-IV ст. до н.е.	Сократ вважав, що держава має бути керована філософами, які мають вищу мудрість. Платон розвинув цю ідею, вважаючи, що державу мають очолювати «філософські правителі». Аристотель сформулював ідею змішаної політичної системи для запобігання тиранії.
Середньовіччя	V-XV ст.	Тома Аквінський вважав, що уряд повинен служити загальному благу та бути обмежений правилами, але не передбачав чітких механізмів для контролю або обмеження здійснення влади. Деякі історичні фігури відігравали важливу роль у формуванні політичного устрою того часу. Наприклад, король підписавши «Велику хартію вольностей» у 1215 році в Англії встановив обмеження влади монарха та надав певні права знаті.
Просвітницький	XVII-	Шарль-Луї Монтеск'є – основоположник принципу поділу

	XVIII ст.	влади, він сформулював теорію розділення влади на законодавчу, виконавчу та судову для запобігання тиранії. Джон Лок акцентував на розділенні законодавчої та виконавчої влади для захисту прав людини. Жан-Жак Руссо наголошував на необхідності незалежної судової системи.
Індустріалізації	XVIII - XIX ст.	Період розвитку концепцій конституційної монархії, парламентаризму та інших форм демократії. У цей період активно обговорювалися ідеї рольових функцій урядових органів та необхідності забезпечення їхньої взаємодії та балансу для забезпечення стабільності і законності влади. Такі філософи та політичні діячі, як Джон Стюарт Мілль, Джеймс Медісон, Іммануїл Кант та інші внесли вагомий внесок у розвиток цих ідей та практичне застосування принципу поділу влади.
Сучасний	XX -XXI ст.	Джон Роулз – американський філософ, відомий своїми працями з політичної філософії та теорії правосуддя, розробив концепцію справедливості як рівності і розглядав роль системи стримувань і противаг у забезпеченні справедливості. Роберт Даль – американський політолог, вніс вагомий внесок у розуміння демократії та розглядав роль інституційних механізмів, таких як парламентська система, для забезпечення поділу влади та захисту прав громадян. Юрген Габермас – німецький філософ і соціолог, розвинув ідеї про демократію, громадянське суспільство та публічну сферу, враховуючи важливість вільного обміну інформацією та публічного обговорення для забезпечення ефективного функціонування системи стримувань і противаг.

Джерело: складено автором за [32-90].

Отже, з урахуванням проведеного вище аналізу, приходимо до висновку, що принцип поділу влади є основною концепцією функціонування політичної системи і передбачає розподіл владних повноважень між різними гілками та органами державної влади з метою забезпечення балансу, контролю та обмеження можливостей будь-якої гілки або суб'єкта управління надмірно концентрувати владу та уникнення потенційних зловживань нею. При цьому, поняття «система стримувань та противаг» розглядається нами як допоміжний елемент принципу поділу влади, що сприяє його коректній реалізації і містить такі складові, як конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето та незалежність судової системи, які у сукупності забезпечують баланс і стабільність управління.

На нашу думку, поняття «система стримувань та противаг» може

вважатися допоміжним щодо поняття «принцип поділу влади». Воно служить для забезпечення реалізації самого принципу поділу влади. Зазначене дозволяє зробити висновок, що система стримувань та противаг передбачає створення механізмів, які перешкоджають будь-якій гілці влади набувати абсолютну владу та захищають інші гілки від недоцільного втручання. Ця система може включати в себе такі елементи, як конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето, незалежність судової системи та інші механізми, які забезпечують баланс та стабільність управління.

1.2. Генеза концептуалізації і теоретичних підходів до дослідження й розуміння принципу поділу влади у різних наукових школах

У сучасній структурі публічного управління принцип поділу влади, який реалізується через систему стримувань і противаг, є основою архітектури демократичних систем. Цей принцип є визначальним для запобігання тиранії та збереження індивідуальних свобод, а також є предметом тривалих дискурсів і наукових досліджень. У міру розвитку теорій демократії розвивалися й дебати навколо оптимального впровадження та функціонування принципу поділу влади. Сучасна дискусія про поділ влади засвідчила появу різноманітних теоретичних шкіл, кожна з яких пропонує різні погляди на його функціонування та ефективність.

Дискурс, що охоплює поділ влади та систему стримувань і противаг у сучасному публічному управлінні, створив динамічне наукове поле, що сприяє подальшому вивченню цієї теми. Основоположний демократичний принцип поділу влади пройшов довгий процес концептуального удосконалення та адаптації, реагуючи на історичні та соціально-політичні потреби суспільства. Теоретичні школи пропонують власне розуміння концептуалізації, застосування й ефективності принципу поділу влади у системі публічного управління.

Поява цих теоретичних шкіл не є випадковою або відокремленою від

історичних обставин. Політичні й управлінські школи були сформовані та розвинені відповідно до вимог різноманітних соціально-політичних контекстів. Прототипи ідей сучасних теоретичних шкіл можна виявити в працях мислителів Античності та Просвітництва, проте подальша еволюція цих ідей відображає динамічну взаємодію між політичною філософією та історичним розвитком. Стійкість принципу поділу влади полягає в його високій адаптивності, здатній зазнавати трансформацій у відповідь на потреби держави у різних епохах.

У трактуванні принципу поділу влади простежується дихотомія між конституційним пуризмом (надання першочергового значення дотриманню початкового наміру й тексту конституції) і прагматичною адаптацією (відображення гнучкого та залежного від контексту підходу до розуміння і застосування конституційних принципів). Традиціоналістичні погляди, втіленням яких є конституційний пуризм, не узгоджуються з баченням прихильників прагматичної адаптації, яке трактує принцип поділу влади як інструмент, здатний реагувати на зміну складності управління. Конституційні пуристи наголошують на суворому дотриманні початкового наміру авторів, що сформулювали принцип поділу влади. Для них поділ влади та система стримувань і противаг є механізмами захисту від посягань на концентрацію влади [91]. Ця дихотомія закладає основу для інтелектуальних дебатів і виникнення теоретичних шкіл, які резонують у сучасних дискусіях про природу та функції демократичних інститутів.

Поява і еволюція цих теоретичних шкіл не випадкові. Вони відображають розвиток політичної думки щодо структур управління під впливом історичних обставин. Теоретичні школи, які досліджують принцип поділу влади, не можуть бути відірвані від соціально-політичних контекстів, у яких вони з'явилися. Взаємодія між теорією та контекстом є складною, оскільки політичні філософи часто реагують на виклики та потреби свого часу. Наприклад, бурхливі періоди політичної революції, такі як американська та французька революції, стали поштовхом для утвердження та

вдосконалення ідей, пов'язаних з поділом влади. Крім того, досвід різних держав та їхні унікальні структури управління сприяють розмаїттю теоретичних поглядів. Аналіз цих теорій розкриває складну динаміку, що характеризує поділ влади та систему стримувань і противаг, надаючи розуміння теоретичних засад, які є необхідними для підтримки застосування цих концепцій в системі публічного управління.

Один із основних теоретичних підходів – конституційний пуризм – представляє собою особливий підхід до тлумачення конституції, який надає першочергового значення дотриманню початкового наміру і тексту конституції. Конституційний пуризм прагне зберегти стабільність і довговічність конституційних принципів в їх первинному розумінні [92, с. 745]. Прихильники цієї школи стверджують, що конституція є фіксованим документом із чітким і незмінним значенням. Значення конституційного пуризму для демократії впливає з його підходу до верховенства права, стабільності та збереження історичних принципів. Незважаючи на те, що цей підхід спрямований на забезпечення вірності початковому смислу конституції, дихотомія між первинним тлумаченням і впливом динамічної природи демократичних суспільств на це тлумачення залишається предметом постійних дебатів в академічних колах. У міру розвитку суспільства дискусія навколо конституційного пуризму продовжує формувати ширший дискурс щодо тлумачення конституції та ролі основоположних принципів у демократичному врядуванні.

Конституційний пуризм ґрунтується на кількох ключових положеннях. В основі конституційного пуризму лежить принцип оригіналізму. Оригіналістські теорії стверджують, що значення конституції фіксується під час її розробки. Завдяки ретельному історичному аналізу, який охоплює вивчення мови, дебати та розуміння контексту, оригіналізм прагне розкрити справжні наміри авторів. Іншим критичним компонентом пуристичної інтерпретації є текстуалізм, який твердить, що конституційний текст потрібно розуміти буквально. На думку текстуалістів, слова, вжиті у

конституції, слід тлумачити в їхньому первинному значенні, не обтяженому сучасними тлумаченнями чи судовою активністю. Конституційні пуристи часто виступають за судову стриманість, стверджуючи, що судді повинні утримуватися від висловлення особистих політичних уподобань у тлумаченні конституції. Натомість вони повинні керуватися чіткою мовою та історичним контекстом конституції [92, с. 751].

Хоча конституційний пуризм втілює в собі визнання лише історичного тлумачення конституції, цей підхід не позбавлений викликів і критики. Суворе дотримання історичного контексту та початкового наміру авторів юридичних документів можна розглядати як надмірно обмежувальне. На нашу думку, таке обмежене розуміння юридичних текстів може перешкодити адаптації конституції до сучасних викликів суспільства та цінностей, що розвиваються. Визначення початкового наміру авторів також створює значну проблему, враховуючи кількість представників влади, що беруть участь в законотворчому процесі та різноманітті думок серед них. Це викликає питання щодо того, чий намір має переважати в процесі тлумачення. Конституційний пуризм стикається з проблемами в адаптації до мінливих суспільних норм і цінностей, оскільки фіксована інтерпретація може бути непридатною для вирішення сучасних проблем, не передбачених авторами конституції.

Конституційний пуризм, з його акцентом на початковому намірі та дотриманні ясності тексту, узгоджується з такими демократичними теоретичними школами, як інституційна та республіканська. Акцент на підтримці цілісності конституційних інститутів задовольняє пуристське прагнення до вірності початковому тлумаченню. Конституційний пуризм перегукується з уявленнями авторів про структурований і збалансований республіканський уряд [93].

Інституційна школа також відома як традиційна або класична школа. Її представники, як, наприклад, Шарль-Луї Монтеск'є та Джеймс Медісон, фокусуються на формальних та інституційних аспектах поділу влади і

стверджують, що ефективне управління може бути досягнуто шляхом створення окремих гілок влади з чітким розмежуванням повноважень і обов'язків. Основним твердженням представників інституційної школи є те, що поділ влади та система стримувань і противаг є вирішальними для запобігання тиранії та забезпечення стабільності демократичного врядування.

Основною ідеєю інституційної школи є те, що ефективне врядування може бути досягнуто шляхом створення гілок влади з чітким розмежуванням повноважень і відповідальності. Основні механізми для реалізації цієї ідеї включають поділ повноважень, стримування та противаги й обмеження політичної системи. Ш.-Л. Монтеск'є стверджує, що повноваження мають бути розподілені між окремими гілками влади, такими як законодавча, виконавча та судова. Кожна гілка влади виконує окремі функції та діє незалежно, забезпечуючи систему стримувань і противаг для запобігання концентрації влади [45, с. 121].

Представники інституційної школи наголошують на необхідності поділу влади та стримувань і противаг між гілками влади. Це гарантує, що кожна гілка влади виконує свої повноваження у визначених межах, і запобігає домінуванню будь-якої іншої гілки влади в процесі прийняття рішень. Дж. Медісон вважав, що мета поділу повноважень полягає не в тому, щоб уникнути зловживань виконавчої влади (уряду), а в тому, щоб дозволити належним чином контролювати зловживання своїми повноваженнями [53, с. 318]. Т. Джефферсон виступав за обмежену систему влади, де повноваження органів влади визначаються та обмежуються конституцією [94, с. 4].

Представники інституційної школи сформулювали твердження, що поділ влади та система стримувань і противаг є вирішальними для запобігання тиранії та збереження індивідуальних свобод. Ж.-Ж. Руссо вважав, що «людина народжується вільною, але всюди в кайданах; завдання полягає в тому, щоб розірвати ці ланцюги тиранії» [50, с. 83]. Дж. Адамс підкреслив, що врівноваження сил одна проти одної стримує схильність

людської природи до тиранії та захищає особисті свободи громадян [95, с. 47]. В. Блекстоун також був переконаний, що щоразу, коли влада використовується для зубожіння або переслідування громадян, це стає тиранією [96, с. 69]. Розподіл повноважень між окремими гілками влади обмежує можливості для окремої гілки влади посягати на права та свободи громадян.

Представники інституційної школи вважають, що поділ влади сприяє стабільності та балансу в управлінні. Ж. Боден писав, що суверенітет – це «абсолютна і вічна влада співдружності, що підтримується справедливими законами» [97, с. 21]. Розподіл повноважень між гілками влади запобігає надмірній концентрації повноважень, зменшує ризик свавільного прийняття рішень і захищає від можливих зловживань. Ф. Хотман наголошував, що благополуччя громадян залежить від справедливих законів, а закони повинні дотримуватися громадянами [98, с. 40]. Запобігаючи накопиченню влади в руках представників однієї гілки влади, принцип поділу влади гарантує, що жодна гілка не стане домінуючою, пом'якшуючи ризик автократії та зберігаючи демократичні ідеали, оскільки, згідно з Е. Сідні, політичні системи та інститути створені для досягнення справедливості та захисту населення [99, с. 75].

Вчені, які належать до *республіканської школи*, включно з Й. Елстером та Ф. Петі, наголошують на захисті індивідуальних свобод і запобіганні домінуванню в демократичних системах. Представники цієї школи стверджують, що розподіл повноважень та система стримувань і противаг є механізмами, призначеними для запобігання концентрації влади та захисту від потенційного зловживання владою. Дж. Роулз писав, що справедливий розподіл політичної влади та встановлення конституційного контролю є важливими для захисту основних свобод у справедливому суспільстві [60, с. 74]. Й. Елстер зауважив, що розподіл повноважень та система стримувань і противаг – це механізми, призначені для запобігання концентрації влади та захисту від потенційних зловживань [100, с. 141].

Ф. Петі висловився, що система стримувань і противаг має вирішальне значення для запобігання домінуванню та забезпечення захисту індивідуальних свобод у демократичних суспільствах [101, с. 89].

Представники республіканської школи зосередженні саме на запобіганні домінуванню та захисті індивідуальних свобод. Дж. С. Мілль писав, що система стримувань і противаг, якою обмежуються повноваження кожної гілки влади, забезпечує захист індивідуальних свобод і запобігає тиранії більшості. Він стверджував, що поділ влади та система стримувань і противаг є важливими для запобігання домінуванню осіб або груп осіб, які займають владні позиції. Вони є спрямовані на створення політичних рамок, які захищають свободу й автономію громадян [55, с. 66]. Е. Остром наголошувала, що поліцентричне управління, яке характеризується кількома центрами прийняття рішень, підвищує стійкість соціальних систем і захищає від зловживання владою [59, с. 35]. Встановлюючи систему стримувань і противаг, держава створює систему, де влада обмежена та підлягає ретельному контролю, мінімізуючи ризик зловживань і свавільного прийняття рішень.

Представники республіканської школи наголошують на важливості активної громадянської позиції та участі громадян у прийнятті демократичних рішень. Вони вважають, що громадяни повинні брати активну участь у політичному процесі, щоб гарантувати захист своїх свобод і контроль влади. І. Берлін стверджував, що свобода для окремих громадян найкраще зберігається в суспільстві, яке цінує плюралізм, що вимагає ретельного балансу сил між різними соціальними силами [57, с. 144]. Дж. Дьюї підкреслив, що демократичні суспільства процвітають, коли є активне та поінформоване громадянське суспільство, яке бере участь у процесах прийняття рішень, гарантуючи, що влада залишається підзвітною та чуйною до потреб громадян [61, с. 301]. Ч. Ліндблом вважав, що гнучкість управління, співпраця та координація між гілками влади, сприяє ефективному прийняттю рішень і запобігає концентрації влади в одній

установі [62, с. 80]. М. Фоллетт зауважила, що інтеграція різноманітних інтересів через спільне управління сприяє більш динамічній системі публічного управління, покращуючи захист індивідуальних свобод [63, с. 56]. Р. Даль писав, що демократія процвітає, коли політична влада розпорошена, що дозволяє суттєву участь громадян в процесах публічного управління і зменшує ризик домінування будь-якої конкретної групи інтересів [64, с. 33]. Р. Нойштадт вбачав ефективність уряду в його здатності вести переговори та досягати консенсусу, наголошуючи на важливості спільного прийняття рішень, а не чіткого поділу влади [65, с. 49]. А. Сен заявив, що підхід, заснований на можливостях, підкреслює важливість надання людям можливості користуватися своїми свободами, вимагаючи наявності структур управління, які сприяють розвитку соціальних та економічних можливостей для всіх [58, с. 617]. Це сприяє вихованню громадянських цінностей, таких як громадянська відповідальність і готовність брати участь у публічному дискурсі, забезпечуючи врахування інтересів громадян. Ці чесноти сприяють захисту індивідуальних свобод і запобіганню домінуванню.

Варто зазначити, що представники інституційної та республіканської шкіл висловлюють схожі ідеї щодо структури публічного управління, оскільки обидві школи базуються на теорії конституційного пуризму. На нашу думку, саме розуміння об'єкту дослідження є важливим для визначення до якої з цих теоретичних шкіл належить вчений. Для представників інституційної школи це інституційна структура в системі публічного управління, коли представники республіканської школи вивчають вплив структури публічного управління на права громадян. Отже, ці школи висвітлюють два ключові аспекти поділу влади.

Інший підхід, прагматична адаптація в тлумаченні конституції, відображає гнучкий і залежний від контексту підхід до розуміння та застосування конституційних принципів. На відміну від конституційного пуризму, який чітко дотримується початкового наміру авторів конституції, прагматична адаптація визнає необхідність тлумачення, яке враховує

суспільний контекст [102, с. 1370]. Цей підхід передбачає гнучке тлумачення конституційних положень, визнаючи динамічний характер суспільства та потребу в управлінні, яке реагує на зміни.

Прагматична адаптація визнає, що тлумачення конституції повинно реагувати на мінливий соціально-політичний ландшафт. Це забезпечує контекстуальну гнучкість, дозволяючи вченим і практикам застосовувати конституційні принципи у спосіб, який відповідає сучасним викликам і потребам суспільства. Прихильники прагматичної адаптації часто підтримують ідею «живої конституції». Ця концепція передбачає, що конституція є не статичним документом, а динамічною структурою, яка може адаптуватися до нових обставин [103, с. 281]. Наголошується на необхідності тлумачення конституційних положень у світлі сучасних реалій. Хоча прагматична адаптація допускає гнучкість інтерпретації, вона також визнає важливість балансування початкового наміру творців конституції з імперативом забезпечення того, щоб документ залишався актуальним у сучасний час. Цей підхід шукає розумний баланс між традиціями та адаптивністю [104, с. 520]. Прагматична адаптація визнає роль судового нагляду в тлумаченні конституції. Вона надає суддям певну свободу дій для розгляду ширших наслідків правових рішень, зважування політичних міркувань і орієнтування в складних поточних питаннях.

Звернувши увагу на співвідношення прагматичної адаптації з теоретичними школами демократії, вважаємо, що цей підхід добре узгоджується із функціональною школою, оскільки вона забезпечує гнучкість у вирішенні функцій управління, забезпечуючи функціональність конституційних принципів у вирішенні наявних викликів. Критична школа, яка ставить під сумнів усталені норми, резонує із тенденцією прагматичної адаптації до адаптування та сумніву, чи існуючі інтерпретації слугують найкращим інтересам суспільства. Школа дорадчої демократії передбачає деліберацію та отримання порад від різноманітних зацікавлених сторін. Прагматична адаптація відображає консультативну позицію шляхом

адаптації до порад і думок різних учасників, забезпечуючи більш інклюзивний процес прийняття рішень.

Представники *функціональної школи* фокусуються на функціональній взаємозалежності гілок влади та їх співпраці в процесі прийняття рішень. Такі вчені, як Д. Трумен і Ч. Фрідріх, виступають за прагматичний підхід, який визнає необхідність координації та співпраці між галузями для ефективного вирішення складних суспільних проблем. Д. Трумен підкреслив, що координація та співпраця між гілками влади є важливими для ефективного управління у вирішенні складних суспільних проблем [105, с. 84]. Ефективність управління полягає в здатності гілок влади гармонійно працювати разом. Визнаючи функціональну взаємозалежність, Ч. Мерріам наголосив на важливості співпраці [106, с. 21]. Зберігаючи окремі функції, гілки влади повинні брати участь у спільних зусиллях для досягнення оптимальних результатів управління.

Вчені стверджують, що ефективність управління полягає в здатності гілок влади гармонійно працювати разом. П. Епплбі вважає, що функціональна взаємозалежність дозволяє швидше приймати рішення, використовуючи різноманітний досвід у кожній галузі для досягнення обґрунтованих політичних рішень [107, с. 90]. Суспільні проблеми є складними та вимагають скоординованих зусиль, які виходять за межі окремих галузей. Д. Волдо наголошує на прагматичному та гнучкому підході до управління, визнаючи необхідність адаптації для ефективного вирішення нових викликів [108, с. 56]. Гілки влади функціонально взаємозалежні. Вони покладаються на досвід і ресурси одна одної, щоб ефективно виконувати свої ролі. Ця взаємозалежність підкреслює необхідність спільних цілей і скоординованих дій. Ідеї Г. Саймона перегукуються з концепцією функціональної взаємозалежності, наголошуючи на перевагах співпраці та спільних ресурсів для більш інноваційного й ефективного прийняття рішень [109, с. 62].

Представники функціональної школи визнають, що чітке дотримання

відокремлених сфер повноважень може перешкоджати ефективному прийняттю рішень. Натомість вчені пропагують адаптацію для вирішення нових викликів і заохочують представників гілок влади до співпраці в сферах, які вимагають досвіду з багатьох галузей. М. Гродзінс підтримує думку про те, що складні проблеми часто вимагають залучення кількох гілок влади, сприяючи розвитку мислення, орієнтованого на вирішення проблем у гілках влади [110, с. 93]. Х. Хекло підкреслює важливість функціональної взаємозалежності у вирішенні суспільних проблем, виступаючи за скоординовані зусилля між гілками влади [111, с. 39]. Розподіл повноважень та система стримувань і противаг є механізмами, розробленими для забезпечення координації та співпраці між гілками. Визнаючи функціональну взаємозалежність, управління може бути ефективнішим у вирішенні суспільних проблем.

Відповідно до праць представників функціональної школи, функціональна взаємозалежність дозволяє більш швидко реагувати на прийняття рішень. Використовуючи різноманітний досвід у кожній галузі, можна приймати обґрунтовані політичні рішення, які враховують різні точки зору, що веде до кращих результатів. Погляди Е. Шаттшнайдера узгоджуються з цією ідеєю [112, с. 167]. Г. Еллісон також підтримує прагматичний і гнучкий підхід до управління, визнаючи необхідність координації та співпраці для отримання оптимальних результатів у вирішенні суспільних проблем [113, с. 63].

Представники *критичної школи*, зокрема М. Фуко та Ю. Габермас, критично розглядають поділ влади та систему стримувань і противаг, кидаючи виклик традиційним уявленням про владу та управління. Вчені досліджують динаміку влади та існуючі інституційні механізми. Ця школа зосереджується на потенціалі асиметрії влади в публічному управлінні і критикує існуючі інституційні механізми. М. Фуко критично досліджує структури влади та притаманні їм дисциплінарні механізми, розкриваючи, як суспільні інститути формують і контролюють індивідів [114, с. 82].

Ю. Габермас критикує публічну сферу та її вплив на демократичний дискурс і відносини влади, наголошуючи на ролі комунікації у формуванні соціальної реальності [115, с. 41]. Г. Співак досліджує питання репрезентації та влади, зокрема голоси маргіналізованих груп, ставлячи під сумнів здатність підлеглих груп артикулювати свій досвід в рамках існуючих структур влади [116, с. 290]. С. Бенхабіб наголошує на нормах та утопії, які кидають виклик структурам влади, виступаючи за трансформаційну критику існуючих норм [117, с. 78]. Відтак вчені загалом вважають, що поділ влади має бути переосмислений, щоб усунути дисбаланс влади та сприяти інклюзивності та соціальній справедливості.

Вчені підкреслюють необхідність ретельного аналізу владних структур у рамках поділу влади. Вони ставлять під сумнів джерела влади, механізми, за допомогою яких вона діє, і вплив, який вона має на маргіналізовані групи. А. Янг звертається до питань влади, порушення прав громадян та справедливості, наголошуючи на важливості визнання та вирішення відмінностей, виступаючи за політику залучення [118, с. 50]. В. Браун критично досліджує неолібералізм та його вплив на демократію і відносини влади, показуючи, як неоліберальна політика змінює демократичні інститути [119, с. 85]. А. Хоннет досліджує критичну важливість визнання в соціальних конфліктах і боротьбі за владу, стверджуючи, що визнання є ключовим для людського розвитку та суспільної згуртованості [120, с. 38]. Ця школа надає пріоритет соціальній справедливості та інклюзивності як фундаментальним цілям у рамках поділу влади. Вона прагне кинути виклик системам привілеїв і виступає за справедливий поділ влади та ресурсів.

Представники критичної школи просувають ідею емансипаційної політики, спрямованої на розширення можливостей маргіналізованих груп і кидання виклику домінуючим структурам влади. Ідеї цієї школи спрямовані на зміну поділу влади, щоб забезпечити справедливе представництво та участь усіх членів суспільства. На думку вчених, поділ влади має бути спрямований на сприяння інклюзивним процесам прийняття рішень.

Дж. Батлер кидає виклик традиційним уявленням про гендер, досліджуючи динаміку влади в конструюванні ідентичності, стверджуючи, що гендер є виконавчим і соціально сконструйованим [121, с. 151]. Н. Фрейзер критично розглядає теорії справедливості та дисбаланс влади в постсоціалістичних контекстах, підкреслюючи потребу в інклюзивному правосудді, яке стосується соціальних ієрархій [122, с. 129]. На думку вчених, поділ влади має узгоджуватися з цілями соціальної справедливості, яка прагне кинути виклик системам гноблення та дискримінації, працюючи над суспільством, у якому влада перерозподіляється, а маргіналізовані громади отримують повноваження.

Такі теоретики, як Дж. Коен та Е. Гутман, що представляють *школу дорадчої демократії*, наголошують на важливості публічного обговорення та участі громадян у прийнятті демократичних рішень. Вони стверджують, що розподіл повноважень та система стримувань і противаг мають підтримувати та покращувати процеси обговорення, сприяючи всеосяжним та інформованим громадським дискусіям. Дж. Коен зазначає, що дорадча (деліберативна) демократія наголошує на важливості аргументованого та інклюзивного публічного дискурсу як основи для демократичного прийняття рішень [123, с. 20]. Е. Гутман вважає, що дорадча демократія прагне створити простір, де громадяни можуть брати участь у змістовному діалозі, сприяючи взаєморозумінню та прийняттю обґрунтованих рішень [124, с. 94]. Дж. Менсбрідж приєднується до думки інших представників школи, що у дорадчій демократії головна увага зосереджена на створенні умов для чесного та інклюзивного обговорення, гарантуючи, що різні голоси будуть почуті [125, с. 223]. Поділ влади повинен бути спрямований на заохочення обговорення, співпраці й участі громадськості в ефективному демократичному врядуванні.

Представники школи дорадчої демократії підтримують ідею, що обговорення має відображати плюралістичну природу демократичних суспільств. Вони визначають обґрунтованість і громадянський діалог як

важливі компоненти демократичного прийняття рішень. Ч. Тейлор вважає, що дорадча демократія сприяє політиці визнання, цінуючи різноманіття перспектив та ідентичностей у публічній сфер [126, с. 89]. А. Янг зазначає, що у дорадчій демократії необхідно звернути увагу на структурну нерівність, яка впливає на здатність маргіналізованих груп брати участь у громадських обговореннях [127, с. 163]. Д. Естлунд підкреслює, що дорадча демократія потребує справедливих та інклюзивних процедур, які дозволяють громадянам брати участь у раціональному дискурсі, забезпечуючи легітимність демократичних рішень [128, с. 87]. Вони заохочують громадян брати участь в обґрунтованому обміні ідеями, заснованому на повазі та взаєморозумінні, щоб приймати обґрунтовані та законні рішення.

Вчені важливість епістемологічної та процедурної справедливості в дорадчому процесі, щоб голоси всіх учасників були почуті, а процес ухвалення рішень проходив справедливо, враховуючи різноманітні точки зору. М. Нуссбаум наголошує, що дорадча демократія має зосереджуватися на розвитку здібностей, які дозволяють громадянам брати участь у аргументованому публічному дискурсі та робити внесок у демократичний процес [129, с. 71]. Х. Ландемор підкреслює, що деліберативна демократія виходить за межі індивідуальної участі та досліджує інноваційні форми колективного прийняття рішень, наголошуючи на мудрості натовпу та інклюзивному епістемологічному внеску [130, с. 47]. Дж. Драйзек зазначає, що дорадча демократія підкреслює роль поінформованого та інклюзивного громадського обговорення у формуванні політики, заохочуючи громадян брати участь в аргументативному дискурсі для вирішення складних суспільних проблем [131, с. 66]. Прийняття обґрунтованих рішень найкраще досягається через процес, який передбачає широке обговорення між громадянами, політиками та зацікавленими сторонами. Демократичне прийняття рішень має базуватися на обґрунтованих і підтверджених аргументах, а не просто на політичній доцільності чи партійних інтересах. Вищенаведене дозволяє узагальнити напрями розвитку наукових шкіл та

систематизувати тлумачення ними принципу поділу влади в системі публічного управління (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Напрями розвитку наукових шкіл та тлумачення їх представниками принципу поділу влади в системі публічного управління

Назва напряму	Представники/ прихильники	Тлумачення принципу поділу влади в системі публічного управління
Інституційна школа	Ш.-Л. Монтеск'є та Дж. Медісон	Поділ влади та система стримувань і противаг є вирішальними для запобігання тиранії та забезпечення стабільності демократичного врядування
Республіканська школа	Й. Елстер та Ф. Петі	Розподіл повноважень та система стримувань і противаг є механізмами, призначеними для запобігання концентрації влади та захисту від потенційного зловживання владою
Функціональна школа	Д. Трумен та Ч. Фрідріх	Ефективність управління полягає в здатності гілок влади гармонійно працювати разом, визнаючи при цьому функціональну взаємозалежність
Критична школа	М. Фуко та Ю. Габермас	Пріоритет соціальній справедливості та інклюзивності як фундаментальним цілям у рамках поділу влади; кидає виклик системам привілеїв і виступає за справедливий поділ влади та ресурсів
Школа дорадчої демократії	Дж. Коен та Е. Гутман	Наголос на важливості публічного обговорення та участі громадян у прийнятті демократичних рішень. Розподіл повноважень та система стримувань і противаг мають підтримувати та покращувати процеси обговорення, сприяючи всеосяжним та інформованим громадським дискусіям

Джерело: складено автором за [45-131].

Отже, проаналізовані школи демонструють різнобічні погляди на

значення та механізми поділу влади, виходячи з різних аспектів політичного та соціального життя. Вчені визначили два підходи до трактування конституції – конституційний пуризм та прагматичну адаптацію. У міру розвитку демократичних суспільств напруга між дотриманням історичного контексту та динамічною природою суспільних цінностей залишається предметом постійних дискусій. Конституційний пуризм характеризується його непохитною прихильністю до оригінального наміру автора та вірності тексту. Прагматична адаптація – це адаптивний підхід до тлумачення конституції. Її акцент на гнучкості й оперативності відповідає вимогам сучасного управління.

Сучасна дискусія щодо поділу влади та системи стримувань і противаг охоплює різні теоретичні школи, кожна з яких пропонує різні погляди на функціонування та значення цих принципів. Інституційна школа підкреслює важливість формальних інститутів і чіткого поділу влади. Функціональна школа наголошує на необхідності співпраці та координації між осередками. Республіканська школа наголошує на захисті індивідуальних свобод. Критична школа критикує існуючу динаміку влади, а школа дорадчої демократії наголошує на громадському обговоренні та участі громадян. Вважаємо, що розуміння цих підходів покращує здатність критично аналізувати та робити внесок у сучасний науковий дискурс про поділ влади та систему стримувань і противаг, забезпечуючи постійну життєздатність та ефективність демократичного врядування.

1.3. Еволюція правових засад розмежування функцій та повноважень між гілками влади як підґрунтя конституційного закріплення стримувань, противаг і балансів

Поділ влади є фундаментальним поняттям у сфері державного та публічного управління, спрямованим на розподіл і баланс владних повноважень для запобігання зловживанням владою та захисту прав і свобод

громадян. Для розуміння того, як поділ влади реалізовано в структурі публічного управління, потрібно проаналізувати розвиток правових основ розмежування функцій та повноважень між гілками влади як підґрунтя конституційного закріплення стримувань, противаг і балансів.

Законодавча гілка влади має повноваження ухвалювати, змінювати чи скасовувати закони та відіграє вирішальну роль у формуванні політики та прийнятті рішень. Через законодавчий процес, який включає дебати, обговорення та голосування, представники законодавчої гілки влади пропонують, розробляють та вдосконалюють закони для вирішення суспільних потреб і проблем. Крім законотворчості, законодавча гілка влади виконує представницьку функцію. Законодавча гілка влади виступає в ролі представницького органу, що гарантує врахування різноманітних поглядів та інтересів громадянського суспільства в законотворчій діяльності. Органом законодавчої влади типово є парламент. Законодавці обрані громадянами, виконують роль посередників між громадянським суспільством та владою, забезпечуючи захист інтересів та проблем своїх виборців [1, с. 220]. Ця функція сприяє інклюзивності, демократичній участі та підзвітності.

Мислителі та вчені різних історичних періодів визначали функції законодавчої влади в системі стримувань і противаг по-різному. В епоху Античності Аристотель вважав, що законодавча гілка влади через законотворчість створює основу для справедливості та гармонії в суспільстві, оскільки прийняті закони є заснованими на розумінні потреб суспільства [36, с. 134].

У Середньовіччі не було конкретних осіб, які формулювали принципи поділу влади або були відомі своїми внесками в цю концепцію, подібно до Аристотеля, Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Лока та інших. Т. Аквінський, видатний мислитель того часу, не передбачав механізмів контролю чи обмеження здійснення влади. Хоча в тогочасній організації державної влади існували деякі елементи стримувань та противаг поміж інститутами, вони не були формально визнані як елемент системи державного управління в ту епоху. В

цей період існували різні інститути та практики, які створювали певний поділ влади, однак вони зазвичай не були пов'язаними із конкретними особами-основоположниками принципу поділу влади.

Проте можна вказати на деяких історичних фігур, які відгравали важливу роль у формуванні політичного устрою того часу і сприяли розвитку ідей, які були в основі принципу поділу влади. Наприклад, король підписавши «Велику хартію вольностей» у 1215 році в Англії встановив обмеження влади монарха та надав певні права знаті [132]. У Франції того часу виникла система феодалізму, де влада була розділена між різними феодалами та церковними установами. Ця система передбачала, що влада надавалася феодалам у вигляді земельних володінь у обмін на вірність та послуги. Також, в окремих країнах, таких як Англія, з'явилися перші паростки парламентської системи, де влада розподілялась між королем та представниками станів. Хоча ці інститути не формулювали принципи поділу влади у термінах, які застосовуються сьогодні, вони створювали певний рівень контролю та балансу влади, що є важливою передумовою для подальшого розвитку цих ідей. Це можна розглядати як ранню форму балансу влади, хоча на той час вона була далекою від сучасних концепцій поділу влади.

В період Просвітництва Ш.-Л. Монтеск'є стверджував, що законодавча гілка влади повинна втілювати загальну волю народу та контролювати діяльність виконавчої гілки влади. Він підкреслив, що саме через прийняття законів представники влади створюють та модифікують систему стримувань і противаг, тому мислитель підтримував ідею незалежності та самостійності законодавчої гілки влади, щоб запобігти зловживанню владою як такою [45]. Дж. Лок визначив законодавчу гілку влади як інструмент для забезпечення суспільного блага через прийняття законів, спрямованих на потреби суспільства. Він підкреслював представницький характер законодавчої гілки влади, розглядаючи її як засіб захисту прав і свобод громадян. Він стверджував, що законодавці зобов'язані діяти в інтересах громадян [41,

с. 108]. Ж.-Ж. Руссо наголошував на важливості законодавчого органу, який відображає загальну волю народу. Мислитель вважав, що законодавці повинні бути підзвітними суспільству і працювати на загальне благо [50, с. 50].

XIX століття також має важливе значення в історії політичної думки та практики. У цей період відбулися важливі події та виникли ідеї, які вплинули на формування сучасного розуміння принципу поділу влади. Це період появи і розвитку концепцій конституційної монархії, парламентаризму та інших форм демократії. У цей період активно обговорювалися ідеї функцій та значення різних органів влади і необхідності забезпечення їхньої взаємодії та балансу для забезпечення стабільності й законності влади. Такі мислителі і навіть вчені та політичні діячі, як Дж. С. Мілль, Дж. Медісон, І. Кант та інші, внесли вагомий внесок у розвиток цих ідей і практичне застосування принципу поділу влади. Дж. С. Мілль підкреслив важливість законодавчої гілки влади для забезпечення прозорості та підзвітності виконавчої влади. Він вважав, що законодавці повинні виконувати свою наглядову роль, щоби запобігти будь-яким посяганням на індивідуальні свободи [114, с. 33]. Дж. Медісон вважав необхідною систему стримувань та противаг, де кожна гілка влади мала би певний ступінь незалежності та можливість перевіряти повноваження інших гілок, гарантуючи, що жодна гілка не стане надто домінуючою [53, с. 319]. І. Кант розглядав поділ влади як основоположний принцип конституційного правління, що слугує обмеженню свавільного здійснення влади і забезпеченню прав та свобод громадян [133, с. 61].

З кінця XIX століття та досі тривають палкі дискусії про системи правління та системи міжінституційних відносин, які також значною мірою детермінують наповнення й особливості функцій і значення різних органів та гілок влади. У XX столітті такі вчені, як Ганс Кельзен і Карл Шмітт, запропонували протилежні погляди на поділ влади. Г. Кельзен підтримував чіткий розподіл державних функцій для підтримки правового порядку і незалежності судової влади, наголошуючи на важливості незалежної судової влади в тлумаченні та застосуванні законів [78, с. 148]. На противагу цьому,

К. Шмітт критикував традиційну ліберально-демократичну концепцію стримувань і противаг, стверджуючи, що вона може перешкоджати ефективному прийняттю рішень, особливо під час кризи. Він підкреслював роль виконавчої влади у підтримці державного суверенітету, але застерігав від небезпеки безконтрольної виконавчої влади, що веде до авторитаризму [84, с. 77]. Вальтер Беньямін ще більше ускладнив дискурс, проаналізувавши зв'язок між правом, насильством і суверенітетом, кинувши виклик ідеалізованому уявленню про поділ влади як механізм пом'якшення насильства, особливо в умовах надзвичайного стану [87, с. 39]. Ці різноманітні точки зору відображають постійні дебати та еволюцію ідей щодо поділу влади у XX столітті.

Таким чином, приходимо до висновку, що погляди вчених збігаються щодо визначальної ролі законодавчої гілки влади у створенні справедливих законів, захисті індивідуальних прав і сприянні суспільному благу. Вони акцентують увагу на незмінній значущості законодавчої влади у прагненні до створення гармонійного та збалансованого порядку. Філософи підкреслюють фундаментальну роль законодавчої гілки влади у відображенні волі громадян, захисті індивідуальних прав та праці на користь загального блага.

Отже, законодавча гілка влади відіграє найважливішу роль в реалізації принципу поділу влади в державі, оскільки представники законодавчої гілки влади створюють систему стримувань і противаг за допомогою конституції та законів. Вони мають повноваження приймати нові та змінювати прийняті закони, саме тому законодавча влада повинна здійснювати перегляд реалізації принципу поділу влади в державі та пропонувати рішення для її покращення.

Розуміння ключової ролі законодавчої гілки влади обумовлює потребу аналізу виконавчої гілки влади, розкриваючи її окремі функції в рамках поділу влади. Виконавча гілка влади виконує функцію впровадження та виконання законів, реалізації державної політики та управління державними справами. До неї можуть входити глава держави, глава уряду й уряд в цілому

та суб'єкти публічного управління. Виконавча влада забезпечує виконання законів, прийнятих законодавчою владою хоча й сама спроможна їх ініціювати та часто це робить [7, с. 163].

Більш того, виконавча влада відіграє ключову роль у втіленні законодавчих норм, нагляді за ефективним адмініструванням урядових постанов і забезпеченні злагодженої координації між різними органами публічної влади, відповідає за загальне функціонування центральних та місцевих органів влади, державних агентств та служб [25, с. 3]. Ця роль вимагає ефективного керівництва, прийняття стратегічних рішень і постійної координації для забезпечення функціонування державних відомств, установ і служб, узгодження політики з викликами та потребами суспільства, що постійно змінюються.

Виконавча влада представляє державу в її взаємодії з іншими державами та відіграє значну роль у формуванні зовнішньої політики. Її представники ведуть дипломатичні переговори, укладають міжнародні угоди та представляють інтереси держави на світовій арені [134, с. 41]. Ця роль вимагає від представників виконавчої влади дипломатичних навичок, умінь ефективно вести переговори та розуміння складної міжнародної динаміки.

Повертаючись до світоглядного і наукового розуміння ролі виконавчої влади, зазначимо, що Дж. Лок розглядав виконавчу владу як важливий компонент управління, який несе відповідальність за справедливе й ефективне виконання законів. Він наголошував на необхідності сильної виконавчої влади для захисту індивідуальних прав і підтримки порядку [41]. Ж.-Ж. Руссо вбачав основний аспект ролі виконавчої влади у здійсненні законів та розробці політики, які відповідають загальній волі громадян. Він підкреслював, що виконавча влада має бути підзвітною громадськості та діяти в інтересах загального блага [50]. Н. Макіавеллі підкреслював важливість сильного виконавчого керівництва в управлінні державою. Він вважав, що ефективне управління державними справами є вирішальними для стабільності та процвітання суспільства [135]. Т. Гоббс вказував на роль

виконавчої влади в підтримці соціального порядку та запобіганні конфліктам. Виконавчу владу він розглядав як центральну владу, відповідальну за забезпечення безпеки, охорони життя і власності громадян [136]. І. Кант фокусувався на важливості виконавчої влади для підтримки мирних відносин між націями. Він виступав за зовнішню політику, засновану на моральних принципах і повазі до міжнародного права [137]. Г. Моргентау охарактеризував роль виконавчої влади у збереженні національних інтересів і влади в міжнародних відносинах. Він підтримував реалістичний підхід до зовнішньої політики, коли виконавча влада приймає прораховані рішення на основі динаміки влади [138].

Таким чином, зазначимо, що погляди Дж. Лока та Ж.-Ж. Руссо знаходять своє відображення в значущості ролі виконавчої влади, зображуючи її як суттєву структуру, відповідальну за справедливе виконання законів, захист прав особи та дотримання загального блага, втілюючи принципи, важливі для ефективно функціонуючої політичної системи. Ідеї Н. Макіавеллі та Т. Гоббса висвітлюють критичну роль надійного керівництва виконавчої влади, наголошуючи на його ключовій значущості у підтримці суспільної стабільності, забезпеченні ефективного управління та захисті добробуту і безпеки громадян. Погляди І. Канта та Г. Моргентау збігаються у підкресленні ключової ролі виконавчої влади в міжнародних справах.

В цілому, виконавча влада становить основу ефективного управління, приймаючи на себе обов'язок за комплексне управління державними справами та зовнішніми відносинами. Як зазначали Н. Макіавеллі та Т. Гоббс, надійне виконавче керівництво є фундаментальним для суспільної стабільності, процвітання та захисту добробуту громадян. Крім того, роль виконавчої влади виходить за межі національних кордонів, як це показано І. Кантом та Г. Моргентау, підкреслюючи її вирішальну функцію у підтримці мирних міжнародних відносин і захисті національних інтересів. Співпадіння цих поглядів акцентує важливість виконавчої гілки влади, як на

національному, так і на міжнародному рівні у забезпеченні ефективного управління та здійсненні міжнародної дипломатії.

На нашу думку, основним аспектом у діяльності виконавчої влади є забезпечення функціонування адміністративного апарату держави. Виконавча влада здійснює координацію на усіх рівнях (національному, регіональному, місцевому), координацію з представниками законодавчої та судової гілок влади в межах процесу прийняття рішень та координацію з партнерами на міжнародній арені. Рішення представників виконавчої влади визначають імплементацію законодавства, а тому саме виконавча влада відповідає за реалізацію рішень органів публічної влади.

Аналізуючи функції та значимість судової гілки влади, варто зазначити, що її основна роль – це забезпечення правосуддя, інтерпретація закону та збереження принципів, що становлять основу справедливого суспільства. Вона складається з судів і суддів, які вирішують спори, захищають права особи та підтримують верховенство права. Судова влада є системою незалежних органів, які здійснюють правосуддя, надаючи засоби правового захисту та гарантуючи, що дії інших гілок влади відповідають закону [139, с. 100].

Основною функцією судової гілки влади є тлумачення та застосування законів. Ця функція вимагає юридичної експертизи, аналітичних навичок і відданості неупередженості. Судова гілка влади перевіряє конституційність законів, захищає права громадян та забезпечує відповідність дій уряду (виконавчої влади) та парламенту (законодавчої влади) конституційним обмеженням. Судова гілка влади відіграє ключову роль у вирішенні судових спорів. Вона забезпечує справедливий процес, в якому сторони мають можливість представити свої аргументи, докази та отримати рішення, яке відповідає закону, є основою верховенства права та забезпечує рівні права та можливості усіх громадян.

У цьому зв'язку важливо проаналізувати визначення мислителями та науковцями ролі судової гілки влади в реалізації принципу поділу влади.

Дж. Лок вважав, що судова влада має діяти як нейтральний арбітр у тлумаченні та застосуванні законів. Він наголосив на важливості незалежної судової системи для захисту прав особи та забезпечення справедливого виконання законів [41, с. 172]. Ш.-Л. Монтеск'є погоджувався з цим розумінням та стверджував, що судова влада повинна мати повноваження незалежно тлумачити закони та слугувати для стримування законодавчої та виконавчої влади. Він наголошував на необхідності поділу влади з метою запобігання зловживання владою та захисту особистих свобод [45]. Їхнє спільне бачення підкреслює фундаментальну важливість справедливого та неупередженого судочинства для дотримання принципів демократичного суспільства.

Навіть Аристотель визнавав важливість судової системи, яка вирішує конфлікти та підтримує соціальний порядок. Він підкреслив роль судової влади у відстоюванні справедливості та забезпеченні того, щоб особи отримували належні їм права [36, с. 182]. А вже через дуже значний період часу Дж. Роулз зосереджувався на концепції правосуддя як чесності та стверджував, що судова влада має відігравати центральну роль у захисті індивідуальних прав і підтримці рівного правосуддя згідно із законом. Він наголошував на важливості неупередженості та рівного ставлення [60, с. 321]. Погляди Аристотеля і Дж. Роулза збігаються щодо основоположного значення неупередженої та справедливої судової системи для просування рівності і забезпечення справедливого поводження з особами згідно із законом.

Дж. С. Мілль наголошував на важливості судової системи для захисту індивідуальних свобод від потенційних посягань з боку держави. Він вважав, що судова влада повинна захищати права індивідів і меншин від тиранії більшості [55, с. 74]. Р. Дворкін охарактеризував принциповий підхід до тлумачення конституції, коли судова влада застосовує моральні та етичні принципи для захисту прав особи. Він вважав, що судді повинні брати участь у конструктивному тлумаченні закону для забезпечення справедливості [27, с. 210]. Дж. С. Мілль та Р. Дворкін визначають ключову

роль судової системи у захисті особистих свобод і просуванні принципового підходу до тлумачення конституції для підтримки правосуддя та чесності.

На нашу думку, поділ влади має вирішальне значення з кількох причин. Він сприяє унеможливленню чи принаймні суттєвому зменшенню можливості концентрації влади в руках однієї організації чи особи, зменшуючи ризик автократії та зловживання владою. Розподіляючи повноваження між різними гілками, поділ влади сприяє створенню системи взаємних стримувань і противаг, запобігаючи надмірному домінуванню однієї гілки влади над іншими.

У цьому випадку, жоден суб'єкт не зможе або йому складно монополізувати процес ухвалення рішень. Кожна гілка влади стримує інші, запобігаючи тому, щоб будь-яка інша стала надто потужною або вийшла за межі своїх повноважень. Така система взаємної відповідальності сприяє збалансованому прийняттю рішень, зменшує ризик свавільних дій, є важливою гарантією збереження індивідуальних свобод та запобігає руйнуванню демократичних принципів.

Дослідивши правові основи виконавчої, законодавчої та судової гілок влади в системі стримувань і противаг, варто зазначити, що ця основоположна концепція формує динаміку управління, окреслюючи межі та взаємодію між гілками влади для запобігання концентрації влади за допомогою системи стримувань і противаг.

Поділ влади визначає окремі функції та відповідальність за кожною гілкою влади. На законодавчу владу покладена законотворча функція, яка представляє волю народу шляхом прийняття законів. Виконавча влада відповідає за реалізацію та виконання законів, управління державними справами та адміністрування урядової політики. Судова влада, у свою чергу, тлумачить закони та забезпечує їх справедливе застосування, відстоюючи справедливість і вирішуючи спори. Розмежовуючи ці конкретні ролі, розподіл функцій забезпечує ясність і чітко визначений обсяг повноважень для кожної гілки.

Розподіл функцій і ролей сприяє створенню системи стримувань і противаг, гарантуючи, що жодна окрема гілка влади не стане надмірно потужною. Кожна гілка влади у демократичній системі здійснює свої повноваження і в той же час діє як стримування інших, запобігаючи посяганням на владу за межами визначеної сфери відповідальності. Законодавча влада здійснює нагляд за виконавчою гілкою влади за допомогою таких механізмів, як бюджетний контроль і слухання щодо ухвалення політики запропонованої виконавчою владою, процедури вотуму довіри чи недовіри уряду, інтерпеляції, запитання до членів уряду та можливість імпічменту президента, якщо він входить до структури виконавчої влади. Ці механізми дозволяють парламенту активно контролювати та наглядати за виконавчою владою, забезпечуючи більш повне розуміння системи стримувань та балансу влади [2, с. 227].

Окрім обговорення механізмів, за допомогою яких законодавча гілка влади контролює та наглядає за виконавчою владою, також необхідно згадати випадки, коли виконавча влада, включаючи главу держави, може здійснювати вплив на законодавчу гілку влади. Це часто відбувається за допомогою таких інструментів, як розпуск парламенту (за певних умов) та накладення вето на законодавчі акти. Окрім того, існують інші важливі механізми, які можуть включати: повноваження видання указів, що дозволяють виконавчій владі приймати закони чи нормативні акти без схвалення законодавчого органу; виконавчі накази, що дозволяють главі держави чи уряду впроваджувати політику чи директиви без законодавчого схвалення; бюджетні повноваження, які надають виконавчій владі суттєвий контроль над бюджетним процесом, впливаючи на пріоритети витрат і асигнування; повноваження щодо призначення, надаючи виконавчій владі повноваження призначати ключових посадових осіб, таких як члени кабінету міністрів, судді та керівники агенцій, тим самим формуючи імплементацію та тлумачення законів, а також напрямок державної політики. Подібним чином судова влада перевіряє конституційність законів і дій,

прийнятих законодавчою владою. Ця система взаємних обмежень сприяє підзвітності, запобігаючи безконтрольному впливу будь-якої гілки влади та захищаючи від концентрації влади.

Суто теоретично і часто практично кожна гілка влади володіє спеціальним досвідом та знаннями в межах своєї визначеної сфери. Законодавча влада складається з обраних представників, які мають досвід у законотворчій діяльності та формуванні політики. Виконавча влада включає професіоналів, які мають досвід публічного управління, реалізації політики й адміністрування. Судова влада складається з юристів, які в теорії добре знають тлумачення та застосування закону. Розподіл функцій дозволяє розвивати і використовувати спеціальні навички, забезпечуючи більш ефективно прийняття рішень та управління в кожній галузі.

Взаємні обмеження і підзвітність є важливими для підтримки прозорості політичної системи та зв'язку з громадськістю. Кожна гілка влади підзвітна громадянам, яких вона обслуговує, забезпечуючи представництво та захист їхніх інтересів [4, с. 82]. Законодавча влада підзвітна через регулярні вибори та громадський контроль, що дає можливість виборцям притягнути представників до політичної відповідальності за їхні дії (передусім у формі необрання тих чи інших партій або кандидатів на наступних виборах). Виконавча влада несе відповідальність за свою політику та прийняття рішень через громадську думку та контроль законодавчої та судової гілок влади. Судова влада, хоча й менш безпосередньо підзвітна, забезпечує незалежний і неупереджений форум для вирішення спорів і захисту верховенства права [12, с. 334].

Ключовим аспектом взаємних обмежень і підзвітності є повноваження судового нагляду залежно від тієї чи іншої форми правління. Судова влада перевіряє діяльність представників інших гілок влади на конституційність. Завдяки цьому процесу судова влада вимагає від законодавчої та виконавчої влади брати на себе відповідальність за дотримання конституційних принципів і забезпечення того, щоб їх представники не перевищували своїх

повноважень [6, с. 36].

Взаємні обмеження і підзвітність сприяють прозорості та громадському контролю й створенню середовища, де дії всіх гілок влади є відкритими для перевірки і оцінки. Кожна гілка влади має діяти прозоро, надаючи інформацію та обґрунтування своїх рішень і дій у публічному доступі. Законодавча влада обговорює закони і політику у відкритому доступі, що дозволяє громадськості вносити коментарі та слідкувати за їх включенням до порядку денного та результатами дискусій. Виконавча влада повинна обґрунтовувати свою політику та дії, що підлягає контролю з боку законодавчої гілки влади та громадської думки. Судова влада діє шляхом відкритого судочинства, забезпечуючи гласність у застосуванні закону та прийнятті судових рішень. Ця прозорість дозволяє громадськості притягувати виборні органи влади до політичної відповідальності (наприклад, у формі необрання під час виборів) та запобігає концентрації повноважень через пильність поінформованих громадян. Отже, прозорість є механізмом для громадянського суспільства виконувати роль основного наглядового актора в державі. Саме тому, громадянське суспільство можна визначити як четверту гілку влади, оскільки воно є невіддільною частиною публічного управління та джерелом влади в державі.

Розподіляючи повноваження між гілками влади, держава встановлює систему стримувань і противаг, яка обмежує можливості для будь-якої гілки влади порушувати права та свободи громадян. В цьому контексті, принцип поділу влади перегукується із зобов'язанням щодо демократичного врядування, оскільки він номінально гарантує, що жодна гілка не стане безконтрольною та чинитиме негативний вплив на життя громадян.

Наприклад, судова влада, як незалежна гілка влади, відіграє вирішальну роль у збереженні індивідуальних свобод. Вона є гарантом справедливого та неупередженого застосування законів і захищає осіб від свавільного використання влади представниками інших органів публічної влади. Поділ влади дозволяє судовій владі тлумачити закони та приймати

рішення щодо законодавчих актів, забезпечуючи механізм для вирішення спорів і захисту прав особи [15, с. 84].

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що поділ влади встановлює тонкий баланс між законними інтересами держави та захистом прав особи. У той час, як гілки влади виконують свої функції для досягнення загального блага, розподіл повноважень гарантує, що здійснення влади не порушує індивідуальні свободи. Завдяки системі стримувань і противаг гілки влади запобігають перевищенню повноважень щодо здійснення влади, які можуть призвести до порушень прав громадян. Цей баланс має вирішальне значення для підтримки довіри та впевненості громадськості, оскільки він запевняє громадян у тому, що їхні права будуть захищені.

Розподіл повноважень сприяє різноманітним поглядам і обґрунтованому прийняттю рішень. Кожна гілка влади представляє окрему точку зору, що відображає цінності та інтереси різних верств суспільства. Цей процес сприяє створенню середовища, де відбувається дискусія щодо питань у процесі прийняття рішень, покращуючи демократичний процес. Законодавство отримує переваги від різноманітних точок зору, запропонованих законодавцями та опрацьованих в процесі розробки закону, виконавчі рішення формуються на основі експертних порад, а судові рішення включають низку правових тлумачень. Ця різноманітність забезпечує більш комплексний і збалансований підхід до управління, зменшуючи ризики, пов'язані з одностороннім прийняттям рішень [10, с. 45].

Кожна гілка влади вносить певний досвід і знання в процес прийняття рішень. Законодавча влада складається з осіб із різним досвідом і сферами знань, включаючи право, економіку, соціальні науки та публічне управління, тощо. Цей набір навичок дозволяє сформулювати всебічну політику, яка враховує різні точки зору та забезпечує комплексні рішення складних суспільних проблем. Виконавча влада додатково сприяє, залучаючи професіоналів, які володіють спеціальними знаннями в різних сферах, прийняттю обґрунтованих рішень під час впровадження політики. Завдяки

врахуванню різноманітних точок зору в кожній галузі розподіл повноважень дозволяє більш повно зрозуміти суспільні потреби та проблеми, що веде до прийняття більш обґрунтованих рішень.

Поділ влади сприяє демократичному обговоренню й участі громадськості в процесі прийняття рішень. Законодавча влада забезпечує платформу для відкритих дебатів і дискусій щодо запропонованих законів, дозволяючи врахувати внесок громадськості та різні точки зору. Ця інклюзивність сприяє довірі громадськості та залученню до демократичного процесу [5, с. 52]. Крім того, судова влада, завдяки своїй ролі в тлумаченні закону, надає можливість окремим особам і групам шукати засобів правового захисту та відстоювати свої права. Це гарантує, що рішення ґрунтуються на перспективах й інтересах громадськості, зміцнюючи демократичну структуру суспільства. Демократичні суспільства покладаються на поділ влади, щоб запобігти тому, щоб будь-який окремий суб'єкт мав надмірний вплив або став невідомим громадянам. Цей принцип підтримує фундаментальні демократичні цінності інклюзивності, рівності та захисту прав меншин.

У цій роботі ми розглядаємо принцип поділу влади не у його класичному розумінні як співпрацю між законодавчою, виконавчою та судовою владою на національному рівні. На нашу думку, вплив таких наднаціональних організацій як ЄС на реалізацію принципу поділу влади потребує також розгляду регіонального та місцевого рівнів для створення додаткового виміру для аналізу явища. Отже, ми проводимо комплексне дослідження базуючись як на гілках влади, так і на рівнях управління як площинах аналізу поділу влади.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено теоретичні засади реалізації принципу поділу влади. Встановлено, що принцип поділу влади є системою ідей, пов'язаних з поділом влади між гілками влади у спосіб, що заперечує

домінування однієї гілки влади над іншими. Поділ влади є конституційним принципом, оскільки він лежить в основі розробки структури органів публічного управління та є закріпленим в документах державного значення. Крім того, оскільки принцип поділу влади закріплений в основних державних документах, він має імперативний характер та є обов'язковим для виконання органами публічної влади. Доведено, що принцип поділу влади тісно пов'язаний з системою стримувань і противаг – механізмом реалізації принципу поділу влади у публічному управлінні, який розподіляє владу та повноваження між органами публічної влади в системі публічного управління. Механізм стримувань і противаги передбачає певну організацію діяльності органів публічної влади, які складають цілісний елемент управління. Встановлено, що особливості функціонування стримувань та противаг підкреслюють властивості системи та обумовлюють необхідність уніфікованої діяльності суб'єктів публічного управління для забезпечення функціонування держави.

Запропоновано уточнення сутності поняття принципу поділу влади, що тлумачиться як основна концепція політичного устрою та передбачає розділення владних повноважень між різними гілками, органами державної влади з метою обмеження потенційних зловживань владою та забезпечення балансу та контролю між ними. Поняття «система стримувань та противаг» вважається автором допоміжним щодо поняття «принцип поділу влади», служить для забезпечення реалізації самого принципу поділу влади та містить такі елементи, як конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето, незалежність судової системи, які у сукупності забезпечують баланс та стабільність управління.

З'ясовано, що науково-теоретичні дискусії щодо концепції влади в умовах демократичного ладу та верховенства права в державі мають безпосередній зв'язок з еволюцією та укріпленням принципу поділу влади. В процесі цього розвитку автором виділено декілька історичних етапів. У давньогрецькому періоді Сократом, Платоном та Аристотелем висловлено

ідеї про керівництво держави філософами та формування змішаного уряду для запобігання тиранії. У Середньовіччі «Великою хартією вольностей» встановлено обмеження влади монарха та надано певні права знаті. У період Просвітництва, Шарлем Луї Монтеск'є, Джоном Локом та Жан-Жаком Руссо сформульовано принцип поділу влади. В індустріальному періоді Джоном Стюартом Мілльом, Джеймсом Медісоном, Іммануїлом Кантом та іншими обговорювалися ідеї різних функцій органів влади та необхідності забезпечення їхньої взаємодії та балансу для забезпечення стабільності та законності влади. У сучасному періоді Джоном Роулзом, Робертом Далем та Юргеном Габермасом розроблено концепції справедливості, демократії та громадянського суспільства із зазначенням визначальної ролі системи стримувань і противаг на нинішньому етапі суспільного розвитку.

Досліджено генезу теоретичних підходів до розвитку наукових шкіл з проблем поділу влади. Доведено, що кожна з них має свої унікальні переконання та підходи до розуміння та використання принципу поділу влади. Інституційна та республіканська школи акцентують на необхідності поділу влади як засобу запобігання зловживанням та забезпечення стабільності. Функціональна школа підкреслює важливість гармонійної співпраці гілок влади для ефективного управління. Критична школа виокремлює соціальну справедливість та інклюзивність як ключові аспекти поділу влади, а школа дорадчої демократії ставить акцент на публічному обговоренні та участі громадян. Обґрунтовано, що ці підходи відображають різноманітність уявлень про те, як оптимально організувати демократичну систему влади та її функціонування. Зазначене дозволило прийти до висновку, що принцип поділу влади може бути розглянутий з різних перспектив, в залежності від цілей, цінностей та припущень, що лежать в основі філософії кожної наукової школи.

РОЗДІЛ 2

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

2.1. Формально-правовий аспект реалізації принципу поділу влади у провідних державах-членах Європейського Союзу та Україні

Для дослідження реалізації принципу поділу влади у провідних державах-членах Європейського Союзу і Україні дуже важливо провести систематичний аналіз правових рамок й адміністративних структур, що лежать в основі систем публічного управління обраних держав. Розуміння складного балансу поміж виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади має не лише важливе значення для розуміння демократичних систем, але для оцінки їх ефективності і стійкості. З огляду на різноманітність моделей управління у вибраних державах, застосування формально-правового аналізу допоможе вивчити нюанси правових явищ та нормативних актів у Франції, Німеччині та Україні.

Формально-правовий аналіз впровадження принципу поділу влади є ключовим шляхом для аналізу базової архітектури демократичних систем. Цей метод являє собою набір засобів, що використовуються для систематичного дослідження правових явищ і нормативних актів. Цей підхід, глибоко вкорінений у логічних конструкціях і формальних методологіях, спрямований на розкриття та аналіз структур і взаємозв'язків у юридичній сфері та публічному управлінні.

Формально-правовий аналіз передбачає дослідження правових норм або явищ у їхньому статичному стані, полегшуючи ідентифікацію загальних характеристик, особливостей і структур за допомогою процесу класифікації [140, с. 39]. Традиційно застосовуваний у правовій та державній теорії, формально-юридичний метод зосереджується на дослідженні правових

«догм», зберігаючи при цьому відстороненість від економічних, політичних та інших соціальних явищ. Він охоплює аналіз правових джерел, формальне розмежування правових понять та систематичну організацію нормативних актів. Цей метод допомагає у формулюванні визначень правових понять, їхньому описі, класифікації та систематизації, тим самим сприяючи створенню цілісної концептуальної основи [141, с. 132].

На нашу думку, у контексті дослідження законодавства, формально-правовий аналіз виявляється важливим для з'ясування змісту нормативно-правових актів. Це включає перевірку юридичної сили, починаючи з основоположних документів, таких як конституція. Крім того, аналіз включає інші правові акти, що визначають реалізацію принципу поділу влади в публічному управлінні обраних держав. Ретельне вивчення релевантних положень цих правових документів допомагає визначити їх значення та вплив на систему публічного управління.

При застосуванні формально-правового методу у цій роботі акцент робиться на поданні найбільш суттєвої частини матеріалів, що стосуються законодавства держави, яка аналізується. Такий підхід дає змогу сформулювати цінні авторські пропозиції, що сприяють тлумаченню національного законодавства. Порівняльно-правовий метод особливо цінний для оптимізації національного законодавства шляхом виявлення спільного та відмінного, висвітлення закономірностей розвитку законодавства у світовому масштабі [142, с. 9].

Формально-правовий аналіз не лише допомагає зрозуміти розподіл повноважень між державними органами, але й з'ясувати, яким чином принцип поділу влади реалізується через систему стримувань і противаг, властиву структурі публічного управління, та якою мірою демократичні ідеали втілюються на практиці. Він втілює в життя абстрактний принцип поділу влади, висвітлюючи його реалізацію в конкретних правових контекстах. Завдяки вивченню конституційних положень, законів і правових прецедентів можна зрозуміти, як виконавча, законодавча та судова гілки

влади функціонують незалежно, одночасно узгоджуючи свої зусилля для загального блага. Такий аналіз виявляє механізми, призначені для запобігання дисбалансу влади та її консолідації, сприяючи таким чином функціонування системі, де жодна гілка не домінує над іншими.

Формально-правовий аналіз впровадження поділу влади в системі публічного управління виходить за рамки теоретичних досліджень – він виступає в якості основи для подальшого покращення демократичного врядування. Оцінюючи ефективність системи стримувань і противаг, правознавці, політики та громадяни отримують уявлення про сфери потенційного вдосконалення. Формально-правовий аналіз гарантує дотримання демократичних цінностей, запобігаючи руйнуванню самих принципів, на яких побудовані ці суспільства.

У додатку Б цього дослідження представлено таблицю з коротким аналізом реалізації принципу поділу влади в країнах Європейського Союзу у порівнянні з Україною, який засвідчує декілька ключових аспектів: кожна держава має унікальні методи та механізми реалізації принципу поділу влади; забезпечення ефективної системи поділу влади є ключовим елементом демократичного управління та дотримання верховенства права; у співпраці між різними гілками влади можливі конфлікти або проблеми, що можуть виникнути через недостатню реалізацію принципу поділу влади; ступінь розвиненості реалізації цього принципу обумовлює рівень довіри до влади, її відкритість, захищеність прав та свобод громадян тощо.

Для більш детального дослідження реалізації принципу поділу влади та визначення особливостей його впливу на публічне управління в державах-членах Європейського Союзу було обрано Францію та Німеччину, оскільки ці держави характеризуються усталеною демократією. Окрім того, вибір Франції та Німеччини для аналізу питання щодо реалізації принципу поділу влади та порівняння з Україною обґрунтований нами з огляду на наступні чинники:

– *історична та культурна спадщина* (Німеччина та Франція мають важливу роль у формуванні європейської політичної та правової культури; обидві держави є одними з основоположників сучасних демократичних принципів та конституційних моделей, які відіграли ключову роль у розвитку інститутів, які гарантують поділ влади та розвиток правової держави);

– *політичний вплив в Європі* (Німеччина та Франція є двома з найбільш впливових країн в Європейському Союзі; їхні політичні системи, рівень демократії та захист прав людини відображаються на внутрішній і зовнішній політиці ЄС, що забезпечить формулювання висновків про вплив принципу поділу влади на стійкість демократичних інститутів та ефективність управління, що визначається їхнім місцем у європейському політичному просторі);

– *різноманіття моделей* (Німеччина та Франція представляють різні моделі державного устрою та системи влади: Німеччина має федеративну структуру зі значним рівнем автономії регіонів, Франція має більш централізовану систему; порівняння цих моделей забезпечить розуміння, як різні підходи до поділу влади впливають на політичну культуру, прозорість та збалансованість управління, розвиток громадянського суспільства, захист прав громадян тощо).

Варто додати, що ФРН є парламентською республікою, а Франція – змішаною республікою, що може підвищити розуміння реалізації принципу поділу влади, так як відбувається порівняння досвіду контрастних держав. Отже, вивчення досвіду Німеччини та Франції може надати значний внесок у розуміння та аналіз принципу поділу влади як ключового елементу розвинутої демократії та конституційного ладу.

На підставі комплексного та системного аналізу, спираючись на існуючі дослідження принципу поділу влади та системи стримувань і противаг, розглянемо наукові підходи щодо реалізації принципу поділу влади

через систему стримувань і противаг в організаційній структурі вказаних держав-членів Європейського Союзу та в Україні, сформуємо сучасне уявлення про їх зміст, виявимо теоретичні та практичні проблеми формування та діяльності даного принципу та механізму його реалізації, розробимо механізми подолання цих проблем шляхом адаптації перевіреного інституціонального, функціонального, ідеологічного та інших аспектів досвіду наших західних партнерів.

Що стосується Франції, то хоча Декларація прав людини і громадянина 1789 року не є частиною чинної конституції, вона є основоположним документом, який вплинув на наступні французькі конституції та підкреслює важливість поділу влади. Ця основоположна декларація виникла під час бурхливої епохи Французької революції, періоду, який характеризувався палкими закликами до свободи, рівності і братерства. Створена на тлі революційного запалу, вона формулює фундаментальні принципи, які стали невід'ємною частиною демократичних ідеалів.

Стаття 6 Декларації підкреслює демократичну основу поділу влади. Вона стверджує, що право, як вираження загальної волі, має формуватися за участю народу [143, Art. 6]. Тут документ узгоджується із положеннями принципу поділу влади, гарантуючи, що законодавча влада залишається незалежною від виконавчої та судової, що забезпечує представництво усіх верств населення та захист індивідуальних свобод. У статті 12 Декларації, окреслено межі виконавчої влади. У ній підкреслюється, що публічна влада, встановлена законом, повинна захищати лише суспільні інтереси та не може використовуватися її представниками як інструмент гноблення [143, Art. 12].

Важливість незалежної судової системи як характерної ознаки поділу влади підкреслюється в статті 16 Декларації. Декларація визнає необхідність неупередженої судової системи, яка захищає права особи і справедливо здійснює правосуддя [143, Art. 16]. Відокремлення судових функцій від законодавчої та виконавчої гілок влади забезпечує дотримання принципу поділу влади в системі публічного управління. Інший аспект поділу влади

проявляється в статті 15 Декларації, яка наголошує на праві суспільства вимагати підзвітності державних службовців [143, Art. 15]. Це підкреслює ідею про те, що влада має використовуватися відповідально, а можливості для зловживань владою не повинно існувати. Відтак Декларація закладає ідею притягнення посадовців до відповідальності і тим самим підсилює важливість системи стримувань та противаг, закладених у принципі поділі влади.

Франція, на нашу думку, є історично парадоксальною державою з точки зору формально-правового аналізу. Відповідно до статті 2 Декларації прав людини і громадянина 1789 року, у Франції положення стосовно поділу влади повинні бути затверджені у Конституції [143, Art. 2]. Проте у Конституції Франції 1791 року система управління побудована для консолідації влади в особі монарха не була змінена. Монарха, який домінував над іншими гілками влади, замінив народ, але ця зміна не передбачала перерозподілу повноважень гілок влади для встановлення балансу між ними. Крім того, рівень довіри суспільства до судової гілки влади, яка була під впливом монарха, був критично низьким. Представники народу вважали, що інститути судової влади є статичними і не здатними до прогресу, тому, у першій Конституції Франції, судова влада не мала значних повноважень. Ідея демократичного управління, що була реалізована через абсолютну владу народу, домінувала над поділом влади, хоча саме у Франції Ш.-Л. Монтеск'є було сформульовано концепцію поділу влади, що на момент прийняття та імплементації Конституції Франції вже стала конституційним принципом.

Після Конституції 1791 року у Франції було ще багато спроб організації державної влади. Політики, що приходили до влади, намагалися змінити закон, щоб закріпити своє правління. Конституція VIII року (1799 року) централізувала владу в руках Наполеона. Ця конституція знаменувала відхід від принципів народного суверенітету та представницького правління, оскільки авторитарне правління Наполеона затьмарювало ідеали Французької революції. У 1804 році Наполеон Бонапарт проголосив себе імператором

Франції та оприлюднив Конституцію XII року. Ця конституція зміцнила авторитарний режим Наполеона, надавши йому широкі повноваження та зменшивши роль законодавчої і судової гілок влади. Подальші поправки та перегляди наполеонівської конституції ще більше зміцнили автократичне правління Наполеона, ілюструючи ерозію демократичних принципів на користь імперської влади.

Після поразки Наполеона Франція пережила період відновлення під правлінням монархії Бурбонів. Хартія 1814 року, також відома як Конституційна хартія, встановила конституційну монархію із двопалатним законодавчим органом й обмежену монархію за Людовика XVIII. Хоча вона формально визнавала принцип поділу влади з різними гілками влади, монархія зберігала значний вплив, а баланс сил спотворювався на користь короля. Наступна «Липнева монархія» під керівництвом Луї-Філіпа, встановлена Липневою революцією 1830 року, запровадила подальші конституційні реформи, включаючи розширення виборчого права та повноважень парламенту. Однак монархія залишалася панівною, а поділ влади не був повністю реалізований.

«Липнева монархія» завершилася з початком Лютневої революції 1848 року, що призвело до створення Другої французької республіки. Пізніше того ж року Тимчасовий уряд проголосив нову конституцію, відому як Конституція 1848 року. Натхненна демократичними ідеалами, ця конституція мала на меті встановлення республіканської форми правління із наголосом на народному суверенітеті та поділі влади. Вона передбачав однопалатний законодавчий орган, Національну асамблею, що обирається загальним виборчим правом чоловіків, і виконавчу владу на чолі з президентом. Однак президентська влада була послаблена домінуванням законодавчої влади, що призвело до політичної нестабільності і приходу Луї-Наполеона Бонапарта (Наполеона III) до влади.

Луї-Наполеон Бонапарт, обраний президентом у 1848 році, здійснив державний переворот у 1851 році та став імператором Наполеоном III у 1852

році, урочисто заснувавши Другу Французьку імперію. Конституція 1852 року централізувала владу в руках імператора, фактично ліквідувавши поділ влади, встановлений під час Другої Республіки. Хоч конституція формально визнавала законодавчі та судові органи, вони підпорядковувалися імператору. Відтак Друга імперія характеризувалася авторитарним правлінням, економічною модернізацією та імперською експансією.

Падіння Другої імперії в 1870 році призвело до створення Третьої французької республіки. Конституція 1875 року, основоположний документ Третьої республіки, встановила парламентську систему із двопалатним законодавчим органом, який складався з Палати депутатів та Сенату. Вона також включала посаду президента із обмеженими повноваженнями, який виконував функцію церемоніального глави держави. Хоча Конституція 1875 року офіційно закріпила принципи поділу влади, політична влада залишалася зосередженою в руках парламентських еліт, що призводило до частих змін в уряді та періодів нестабільності.

Режим Віші, встановлений після підписання перемир'я з Німеччиною в червні 1940 року, призупинив принципи Третьої французької республіки та централізованої влади маршала Петена. Режим розпустив парламент і встановив авторитарний уряд, який співпрацював із нацистською Німеччиною. Режим Віші проводив політику колабораціонізму, репресій й антисемітизму, підриваючи верховенство права та демократичні принципи поділу влади.

Після звільнення Франції військами союзників у 1944 році було створено Тимчасовий уряд Французької Республіки на чолі із генералом Шарлем де Голлем. Тимчасовий уряд прагнув відновити демократичне правління і тому ініціював процес розробки нової конституції на заміну застарілої Конституції 1875 року. Четверта республіка була заснована з прийняттям Конституції 1946 року, метою якої було створення парламентської системи із сильним акцентом на поділі влади. Конституція передбачала двопалатний законодавчий орган, що складався із Національних

зборів та Сенату, і президентство з обмеженими повноваженнями. Проте Четверта республіка характеризувалася політичною нестабільністю з частими змінами уряду і коаліційної політики. Вона намагалася подолати виклики деколонізації, економічної реконструкції та соціальних заворушень, що зрештою призвело до її падіння.

Станом на сьогодні у Франції концепція поділу влади закріплена у Конституції Франції 1958 року. Конституція Франції визначає структуру та функціонування політичної системи, включаючи поділ влади між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади. Конституція надає значну виконавчу владу Президенту Республіки, водночас гарантуючи, що система стримувань і противаг запобігає свавіллям. Стаття 5 Конституції підкреслює роль Президента у захисті національних інтересів і територіальної цілісності [144, Art. 5]. Проте ці повноваження врівноважуються вимогою схвалення парламентом певних дій, таких як оголошення надзвичайного стану. Наприклад, під час надзвичайного стану, оголошеного після терактів у Парижі 2015 року, повноваження Президента здійснювалися під контролем парламенту, щоб запобігти неналежній концентрації влади [145]. Стаття 20 Конституції наділяє уряд повноваженнями визначати національну політику та імплементувати закони [144, Art. 20].

Поділ влади у Конституції Франції підкріплюється механізмами, які забезпечують підзвітність і нагляд. Конституція Франції покладає законотворчі повноваження на Парламент, який складається з Національних зборів і Сенату. Стаття 34 Конституції, яка визначає сфери права, підкреслює законодавчу роль парламенту [144, Art. 34]. Хоча Президент здійснює виконавчу владу, стаття 67 Конституції дозволяє парламенту ініціювати процедуру імпічменту проти президента за серйозні порушення службових обов'язків [144, Art. 67]. Крім того, Національна асамблея виконує свою наглядову роль, ставлячи запитання міністрам уряду про їхні дії та політику. Цей баланс був очевидним під час «справи Беналла» у 2018 році, коли парламентські запити сприяли перевірці дій офіцера безпеки президента [24,

с 24].

Стаття 49 Конституції визначає, що парламент має потужний інструмент перевірки авторитету і влади уряду на чолі з прем'єр-міністром за допомогою механізму вотуму недовіри. Це конституційне положення надає парламенту повноваження формально припинити повноваження уряду, змусивши прем'єр-міністра піти у відставку. Вотум недовіри урядові означає рішуче вираження законодавчого несхвалення політики, дій чи керівництва уряду та слугує важливим інструментом парламентського контролю і підзвітності. Після ініціювання успішний (підтриманий більшістю у парламенті) вотум недовіри веде до відставки всього уряду, що вимагає формування нової адміністрації або потенційно призводить до розпуску парламенту та призначення нових виборів [144, Art. 49].

Стаття 64 Конституції забезпечує незалежність судової влади шляхом заборони втручання виконавчої влади в судові справи [144, Art. 64]. Цей запобіжний захід дозволяє судовій системі працювати автономно і неупереджено. Так, роль французької юстиції у нагляді за виборами та вирішенні виборчих спорів ілюструє незалежність судової гілки влади від політичного впливу.

Стаття 56 Конституції наділяє Конституційну раду повноваженнями перевіряти конституційність законів до їх оприлюднення [144, Art. 56]. На практиці це забезпечує відповідність законодавчих дій принципам, закріпленим у Конституції. Доречним прикладом є прийняття знакового законодавства, такого як «Закон про шлюб для всіх» 2013 року, який легалізував одностатеві шлюби після активних парламентських дебатів і обговорень [146, с. 404]. Перевірка Конституційною радою «Закону про шлюб для всіх» підтвердила його конституційність, дотримуючись принципу рівності.

Крім Конституції, у Франції було прийнято також конституційні акти які сформували сучасний поділ влади. Ключовим з них є Конституційний акт від 3 червня 1958 року, який розмежував ролі виконавчої, законодавчої та судової гілок влади. Цим актом, парламент надав Президенту Ш. де Голю

мандат на підготовку тексту нової Конституції. Представники виконавчої влади на чолі з Президентом повинні були переглянути положення діючої Конституції відповідно до таких принципів: «загальне виборче право є єдиним джерелом влади; виконавча влада і законодавча влада повинні бути розділені; уряд має бути підзвітним перед парламентом; Конституція повинна гарантувати незалежність судової влади, а також здійснення публічних свобод, визначених преамбулою Конституції 1946 року та Декларацією прав людини і громадянина 1789 року; Конституція повинна дозволяти встановлення відносин на державному рівні з іншими державами» [147]. Отже, Конституційний акт від 3 червня 1958 року заклав основу для зміни реалізації поділу влади в Конституції Франції 1958 року.

Конституційні акти прийняті після ратифікації Конституції 1958 року ще більше підкреслюють ключову роль законодавчої гілки влади. Конституційний акт 2007 року щодо ролі парламенту вніс зміни в законодавчий процес, включно з переглядом правил щодо проведення парламентських сесій. Його метою було впорядкувати законодавчий процес і підвищити ефективність парламенту як законодавчого та наглядового органу [148]. Ця реформа безпосередньо вплинула на роль законодавчої гілки влади та взаємодію парламенту з іншими органами публічної влади в рамках принципу поділу влади. Інший аспект поділу влади відображений в тому, як цей конституційний акт визначає відносини між законодавчою гілкою влади та громадянським суспільством. Вказуючи, що законодавча гілка влади представляє волю народу та залишається підзвітною йому, Конституційний акт 2007 року встановлює зв'язок між законодавством і народним суверенітетом.

Конституційний акт 2008 року вніс значні зміни в організацію місцевого самоврядування та національного рівня влади у Франції. Він трансформував Сенат, який представляє регіональні уряди в законодавчому процесі, з погляду його формування і виборів [149]. Ця конституційна поправка наголосила на регіональній автономії та представництві в

національному прийнятті рішень, відповідаючи принципу кооперативного федералізму [150, с. 105].

У Франції, в той час як офіційні державні документи забезпечують правову базу для поділу влади, суди та правознавці часто тлумачать і коментують цей принцип в контексті конкретних справ і правового аналізу. Важливо зазначити, що правова система Франції надає значне значення Конституції як найвищому правовому документу. Тлумачення та застосування принципів поділу влади формуються правовими прецедентами, судовими рішеннями та мінливими суспільними та політичними контекстами.

У Німеччині Конституція 1849 року стала першим юридичним документом, у якому було втілено принцип поділу влади. Вона мала на меті створити єдину федеративну німецьку державу, до якої належали всі землі Німецького союзу, крім Австрійської імперії. Цей документ визначив монарха як главу держави, який також додатково мав право призначати уряд. Основними обов'язками Рейхстагу (парламенту), який мав включати Палату земель та демократично обрану Палату народу, були прийняття законодавства, бюджету та контроль за виконавчою владою. Ключове питання підзвітності уряду перед парламентом, однак, залишилося без відповіді та мало бути вирішене пізніше. Варто зазначити, що ця конституція не набула легітимності через крах революції.

Конституція Північнонімецького союзу 1867 року визначила федеральну парламентську систему із сильною виконавчою владою на чолі з пруським королем як главою держави. Хоча існував чіткий розподіл повноважень між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, виконавча влада мала значний вплив, особливо під домінуванням Пруссії. Бундесрат представляв штати та виконував функції верхньої палати законодавчої влади, а Рейхстаг, який обирався загальним голосуванням чоловіків, виконував функції нижньої палати. Судова влада діяла незалежно і відповідала за тлумачення та акти застосування закону.

Конституція Німецької імперії 1871 року заснувала федеративну монархію з двопалатним законодавчим органом, який складався з Бундесрату і Рейхстагу. Хоча номінально існував поділ влади між виконавчою, законодавчою та судовою гілками, але реальна влада була зосереджена в руках канцлера та імператора (кайзера). Канцлер, який призначався імператором, мав значні повноваження щодо виконавчої влади. Рейхстаг представляв народ, але мав обмежені повноваження порівняно із канцлером та імператором. Судова влада діяла незалежно, але підлягала політичному впливу.

Веймарська конституція 1919 року встановила демократичну федеративну республіку з чітким поділом влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Президент був главою держави та мав значні повноваження, включаючи можливість призначати канцлера і розпустити Рейхстаг. Рейхстаг, який обирався загальним голосуванням, був основним законодавчим органом, тоді як Рейхсрат представляв федеральні землі. За виконання законів відповідали канцлер та кабінет міністрів. Судова влада діяла незалежно і мала повноваження перевіряти конституційність законів.

Сьогодні же поділ влади, або «Gewaltenteilung» німецькою мовою, є основним принципом правової та політичної системи держави. Основним законом 1949 року є Конституція Німеччини, і в ньому викладаються основні принципи німецької держави. У статті 38 Основного закону вказано, що Основний закон трактує Бундестаг (Федеральні збори) як центральний законодавчий орган Німеччини. Депутати Бундестагу обираються безпосередньо народом. Це є ключовим аспектом поділу влади, оскільки гарантує, що законодавча влада походить від громадян. Крім того, у статті 38 Основного закону зазначено, що члени Бундестагу є представниками всього німецького народу, підкреслюючи демократичну легітимність законодавчої гілки влади [151, Art. 38].

Своєю чергою, стаття 50 Основного закону встановлює склад і систему

голосування в Бундесраті, який представляє інтереси земель на федеральному рівні. Вона визначає, що Бундесрат складається з представників федеральних земель, причому кожна земля має від трьох до шести голосів/представників. Кількість голосів, що надаються кожній землі, залежить від чисельності її населення та розміру території [151, Art. 50].

У статті 59 Основного закону визначено структуру виконавчої влади, зокрема роль Федерального президента та Федерального канцлера. У той час, як президент виконує здебільшого церемоніальну роль, канцлер, як глава уряду, є частиною чи верхівкою виконавчої влади. У цій статті Основного закону конкретно зазначено, що федеральний президент призначає та звільняє канцлера, підкреслюючи розподіл повноважень між главою держави та главою уряду [151, Art. 59]. Проте варто зазначити, що хоча президент призначає канцлера, його кандидатуру абсолютною більшістю затверджує парламент. Тому президент, якого обирає парламент, не може призначити канцлером кандидата, який не отримає більшості у парламенті. У випадку звільнення канцлера президент також не приймає цього рішення самостійно, а лише може схвалити вотум недовіри урядові на чолі із канцлером, який було успішно проголосовано у парламенті. Тобто президент номінально затверджує рішення парламенту. Стаття 92 Основного закону значно посилює поділ влади у судовій сфері та передбачає Федеральний конституційний суд, який відіграє ключову роль у дотриманні Основного закону і забезпеченні конституційності законів і дій системи влади [151, Art. 92]. Цей судовий орган діє як стримуючий законодавчу та виконавчу гілки влади, підкреслюючи принцип стримувань та противаг, притаманний поділу влади.

Основний закон визначає процедуру внесення конституційних поправок у статті 79. Цей процес наголошує на важливості демократичного консенсусу та обговорення, підкреслюючи, що зміни до Конституції вимагають участі обох законодавчих палат (Бундестагу та Бундесрату), а в визначених випадках – референдуму [151, Art. 79]. У Німеччині Федеральний

конституційний суд відіграє вирішальну роль у тлумаченні Основного закону та забезпеченні поділу влади. Своїми рішеннями та судовою практикою Конституційний суд посилив принципи поділу влади, зокрема включаючи баланс повноважень між федеральним і земельним рівнями. Наприклад, у відомій справі щодо «Закону про повітряну безпеку» суд наголосив на необхідності участі парламенту в ухваленні рішень, пов'язаних із застосуванням сили військовими, підкріплюючи ідею про те, що у важливих рішеннях, які належать до компетенції виконавчої влади, має брати участь також і законодавча влада [152].

Федеральні закони та статuti в Німеччині, наприклад, «Закон про Федеральний суд» і «Закон про Федеральний адміністративний суд», визначають організацію, юрисдикцію і функції окремих гілок влади, ще більше зміцнюючи поділ повноважень. «Закон про федеральний уряд» регулює організацію та функціонування виконавчої влади. Він окреслює ролі та обов'язки міністрів уряду, повноваження канцлера та процеси прийняття рішень у виконавчій владі. Це законодавство забезпечує розмежування та здійснення виконавчої влади в межах, визначених законом, закріплюючи поділ влади. «Закон про Федеральний конституційний суд» визначає організацію та процедури Федерального конституційного суду. Він уточнює повноваження суду перевіряти конституційність законів і дій органів влади, забезпечуючи, щоб судова влада служила життєво важливою перевіркою інших гілок влади [152]. Ця законодавча база втілює поділ влади шляхом збереження незалежності суду та його ролі у дотриманні конституції.

Федеральний конституційний суд є основним гарантом Основного закону Німеччини. Його основна роль полягає в забезпеченні конституційності законів і дій інших гілок влади. Ця функція є найважливішою для поділу влади, оскільки вона забезпечує підзвітність і запобігає можливому перевищенню законодавчої та виконавчої гілок влади. Наприклад, у знаковому рішенні «Solange II» (1977 р.) Федеральний конституційний суд постановив, що уряд Німеччини повинен поважати рішення Європейського

суду з прав людини [23, с. 417]. Це рішення посилило поділ влади шляхом визнання авторитету міжнародного судового органу та підтримки балансу між внутрішнім і міжнародним правопорядком.

Практика суду також наголошує на захисті основоположних прав, важливому аспекті поділу влади. Забезпечуючи дотримання індивідуальних прав і те, що дії інших гілок влади не порушують їх, Федеральний конституційний суд діє як перевірка можливих зловживань владою. Наприклад, у «Рішенні про аборт» (1975 р.) суд скасував обмежувальний закон щодо абортів, наголошуючи на пріоритеті права особи на самовизначення та тілесну недоторканність [153, с. 174]. Це рішення підкреслило роль суду у захисті основних прав і, як наслідок, у збереженні балансу сил.

Федеральна система Німеччини наголошує на важливості поділу повноважень між федеральним і урядами федеральних земель. Практика суду відіграла важливу роль у роз'ясненні меж повноважень і збереженні рівноваги між різними рівнями влади. Наприклад, у «Рішенні про надзвичайні закони» (1952 р.) суд не скасував надзвичайні закони, які були оскаржені на підставі федералізму. Хоча суд схвалив ці закони, він наклав суворі обмеження на їх використання, гарантуючи, що федеральний уряд не зазіхає на повноваження федеральних земель [154, с. 118]. Це рішення продемонструвало роль суду у визначенні і посиленні поділу влади в рамках федеральної структури Німеччини.

Юриспруденція Федерального конституційного суду також впливає на процес внесення поправок до конституції. Його рішення містять прецеденти тлумачення Основного закону, що впливає на розробку і розуміння конституційних поправок. Наприклад, у «Рішенні про внесення змін» (1956 р.) суд встановив критерії конституційних поправок, які забезпечують збереження демократичної та федеральної структури охарактеризованої в Основному законі [155, с. 481]. Цим він зробив внесок у формування процедур конституційних змін, зберігаючи поділ влади в основі демократичної системи Німеччини.

Вартує додати і те, що хоча стаття 30 Основного закону не стосується виключно поділу влади, вона все-ж закріплює принцип субсидіарності, який підкреслює, що повноваження мають здійснюватися на найнижчому рівні влади [151, Art. 30]. Цей принцип керує розподілом повноважень між федеральним урядом і урядами федеральних земель, узгоджуючи його з ширшою концепцією збалансованого розподілу повноважень між різними рівнями управління.

Оскільки ці документи в сукупності встановлюють та підтримують принципи поділу влади в Німеччині, важливо зазначити, що правова та політична система Німеччини базується на концепції «Rechtsstaat» (правової держави) і парламентської демократії. Це означає, що поділ влади є невід'ємним елементом функціонування політичної та правової системи [156, с. 68], навіть якщо він не визначений в єдиному комплексному документі, як у традиційній конституції.

Україна, як і багато інших держав світу, не має єдиного комплексного документа, де охарактеризований поділ влади в державі. Натомість принципи поділу влади та структура системи стримувань і противаг визначені в різних правових документах. В Україні ці ключові документи включають: Конституцію України, закони, рішення Конституційного Суду, міжнародні договори і угоди, укази та розпорядження Президента.

Конституція України, прийнята в 1996 році, є основним законом, який встановлює структуру публічного управління в державі. Вона чітко визначає розподіл повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади у відповідних розділах, де детально визначені функції, повноваження та відповідальність кожної гілки влади.

Стаття 85 Конституції визначає, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада. Вона детально визначає повноваження парламенту, включаючи прийняття законів і нагляд за виконавчою владою. Це положення підкреслює центральну роль законодавчої гілки влади в законотворенні та підкреслює демократичний принцип, згідно з яким

законодавча влада походить від народу [157, ст. 85]. Статті 102-108 Конституції розмежовують повноваження та обов'язки Президента. Конституція визначає функції Кабінету Міністрів у статтях 113-119. Конституція забезпечує виконання виконавчої влади в рамках закону, посилюючи поділ влади.

Судова влада в Україні відповідає за підтримку верховенства права та забезпечення конституційності законів і дій інших гілок влади. Стаття 129 Конституції встановлює незалежність судової влади та принципи, що регулюють статус суддів [157, ст. 129]. Це підкреслює важливість неупередженого та незалежного судочинства у тлумаченні та застосуванні закону, гарантуючи, що судова гілка слугує важливим засобом обмеження інших гілок влади. Конституція засновує Конституційний суд, на який покладається контроль за конституційністю законів і актів різних гілок влади.

Конституція України також містить механізми стримувань і противаг між гілками влади. Наприклад, стаття 85 Конституції надає Верховній Раді повноваження щодо контролю за діяльністю виконавчої влади, включно з правом висловлювати недовіру Кабінету Міністрів [157, ст. 85]. Стаття 96 Конституції дозволяє Конституційному суду перевіряти конституційність законів і дій інших гілок влади, забезпечуючи відповідність законодавчої та виконавчої влади Конституції [157, ст. 96].

Закони, прийняті Верховною Радою, додатково визначають ролі, функції та організацію органів публічної влади та установ. Верховна Рада є єдиним законодавчим органом держави. Виборчий кодекс й інше законодавство визначає порядок обрання членів Верховної Ради. Так, у ньому зазначено, що народні депутати обираються громадянами України шляхом прямих і вільних виборів [158]. Цей закон підкреслює принцип, що законодавча влада походить від народу, та демократичні основи законодавчої гілки влади.

Виконавча влада України визначається законами та положеннями, які визначають структуру і функції Кабінету Міністрів на чолі з Прем'єр-міністром.

Закон «Про Кабінет Міністрів України» регулює організацію та діяльність виконавчої влади. Він визначає обов'язки міністрів уряду, повноваження прем'єр-міністра та процеси прийняття рішень у виконавчій владі. Цей закон гарантує, що виконавча влада чітко визначена та здійснюється в межах, встановлених правовою базою, посилюючи поділ влади [159].

Судова влада України, включаючи Конституційний Суд та інші суди, керується законами і статутами, які встановлюють незалежність і повноваження судової системи. Так, закон «Про Конституційний Суд України» визначає організацію і порядок діяльності Конституційного Суду. Він визначає юрисдикцію суду, включаючи його повноваження перевіряти конституційність законів і дій інших гілок влади [160].

Принцип поділу влади реалізується в діяльності та судовій практиці Конституційного Суду України. Однією з основних функцій Конституційного Суду є контроль за конституційністю законів, прийнятих Верховною Радою. Судовий нагляд гарантує, що законодавча гілка влади дотримується обмежень Конституції, таким чином запобігаючи потенційним перевищенням повноважень.

У 2021 році Конституційний суд ухвалив рішення щодо конституційності закону України «Про мову», який має на меті сприяти використанню української мови. Рішення Суду підтвердило принцип конституційного контролю, підкресливши, що закони не повинні порушувати права громадян, права регіональних мов або права національних меншин (Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»). Це рішення підкреслило роль Конституційного Суду у збереженні поділу влади шляхом забезпечення відповідальності законодавчої гілки влади.

Конституційний суд є гарантом прав і свобод громадян, що запобігає діям законодавчої влади, які можуть посягати на ці права. У 2019 році

Конституційний суд розглянув конституційність українського закону «Про запобігання корупції», який зобов'язував державних службовців розкривати свої статки. Рішення Суду підкреслило важливість захисту права на приватне життя та презумпцію невинуватості [161]. Скасувавши певні положення закону, Конституційний суд виступив як гарант прав людини, демонструючи роль судової системи у підтриманні балансу влади та захисту громадянських свобод.

Конституційний суд також відіграє вирішальну роль у забезпеченні того, щоб дії виконавчої влади залишалися в межах Конституції, запобігаючи потенційним зловживанням владою з боку виконавчої влади. У різних інстанціях Конституційний Суд перевіряв укази Президента на предмет їх відповідності Конституції, наприклад Указ Президента України від 2019 року «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» [162]. Ці огляди підкреслюють роль Суду у перевірці дій виконавчої влади та дотриманні конституційних обмежень повноважень президента. Такі випадки є прикладом практичного застосування поділу влади, оскільки вони ще раз підтверджують роль судової влади в нагляді за виконавчою владою.

На нашу думку, одним із найвагоміших внесків Конституційного Суду є його роль у збереженні верховенства права та конституційного ладу. Під час політичних криз і конституційних суперечок Конституційний Суд опрацьовував звернення щодо неконституційності правових документів з метою забезпечення правової чіткості та вирішення спорів. Його рішення, наприклад щодо розпуску Верховної Ради [163] чи імпічменту Президента [164], мали вирішальне значення для підтримки стабільності та дотримання конституційних норм.

Конституційний Суд України відіграє вирішальну роль у дотриманні принципу поділу влади. Він має повноваження перевіряти конституційність президентських указів і наказів, гарантуючи, що дії виконавчої влади не виходять за межі конституції. Рішення Конституційного Суду щодо

конституційності президентських указів і розпоряджень ілюструють роль судової системи у збереженні поділу влади. Коли суд оголошує указ або розпорядження неконституційними, це підтверджує принцип, що жодна гілка влади не стоїть вище конституції. Цей судовий нагляд є фундаментальним для збереження балансу повноважень.

Виборчий кодекс, Закон України «Про Кабінет Міністрів України» та Закон України «Про Конституційний Суд України» підкреслюють важливість системи стримувань і противаг, гарантуючи, що кожна гілка контролює та обмежує дії інших для запобігання потенційним зловживанням владою. В Україні діють закони та статутні документи, які регулюють парламентський контроль за діяльністю виконавчої влади. Ці закони наділяють Верховну Раду повноваженнями здійснювати контроль за діями уряду, забезпечуючи підзвітність і прозорість. Серед інструментів, передбачених законами розглянутими в цьому розділі, – парламентські комітети, слідчі органи та повноваження щодо висловлення вотуму недовіри.

Законодавча база України також підтримує принцип децентралізації, що дозволяє місцевим громадам здійснювати певний рівень самоврядування та автономії. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає повноваження та обов'язки місцевих рад та виконавчих органів, наголошуючи на розподілі повноважень за межі центрального уряду [165]. Цей законодавчий підхід узгоджується з ширшою концепцією збалансованого розподілу повноважень між різними рівнями влади.

Україна, як суверенна держава, бере активну участь у міжнародній дипломатії та є учасником багатьох договорів та угод. Хоча ці міжнародні угоди охоплюють широкий спектр питань, вони часто перетинаються з принципом поділу влади. Міжнародні договори та угоди часто торкаються питань, які стосуються законодавчої влади. Парламент України відіграє вирішальну роль у ратифікації міжнародних угод і ця функція зміцнює принцип демократичного контролю за міжнародними зобов'язаннями. Угода про асоціацію, підписана між Україною і Європейським Союзом, є прикладом того, як міжнародні

договори можуть мати далекосяжні законодавчі наслідки. Угода призвела до необхідності внесення змін до законодавства України для приведення її законів і нормативних актів у відповідність зі стандартами Європейського Союзу [166]. Цей процес підкреслив важливість законодавчої гілки влади в адаптації правової бази держави до міжнародних зобов'язань, наголошуючи на ролі демократичних інституцій у формуванні міжнародних відносин України.

Парламентський контроль має вирішальне значення для забезпечення відповідності міжнародних договорів і угод інтересам України та конституційним нормам. Проявом контрольної функції законодавчої влади є роль Верховної Ради в ратифікації міжнародних договорів. Процес затвердження парламентом передбачає ретельний аналіз угод для оцінки їх сумісності з національним законодавством і ширшими політичними цілями України [38, с. 18]. Цей нагляд посилює принцип, згідно з яким міжнародні зобов'язання повинні узгоджуватися з правовою базою держави та демократичними принципами.

У той час як Президент призначає міністра оборони і міністра закордонних справ, їх обов'язкове затвердження Верховною Радою є прикладом поділу влади. Процедура затвердження парламентом склад уряду є одним з основних механізмів стримувань і противаг та називається вотумом довіри новому уряду. Законодавча гілка влади здійснює нагляд, підтверджуючи або відхиляючи ці призначення, забезпечуючи, щоб виконавча влада підлягала парламентському контролю. Коли Верховна Рада проводить слухання щодо затвердження міністрів, це посилює принцип стримувань і противаг. Члени парламенту опитують і оцінюють кандидатів у міністри, і їх затвердження є необхідним для формування виконавчої влади. Ця роль парламенту підкреслює характер співпраці в урядуванні в Україні [11, с. 224].

Виконавча влада, номінально представлена частково Президентом і головою Уряду, відіграє ключову роль у репрезентації України на

міжнародній арені та забезпеченні дотримання міжнародних договорів і угод. Двосторонні торговельні угоди, наприклад із сусідніми державами або торговельними партнерами, часто підпадають під компетенцію виконавчої влади. Ці угоди регулюють економічні відносини, правила імпорту/експорту та торговельну політику [167, с. 130]. Роль виконавчої влади в переговорах і реалізації цих угод підкреслює поділ влади, оскільки вона керує міжнародними відносинами, залишаючись підзвітною законодавчій владі.

Практичне застосування принципу поділу влади є очевидним у сфері президентських указів та розпоряджень. Ці виконавчі документи, видані Президентом України, відіграють значну роль в управлінні державою, дотримуючись принципу поділу влади. Укази Президента є інструментами виконавчої влади, які дозволяють Президенту видавати директиви та приймати рішення з різних питань.

Однак, ці укази мають діяти в рамках, встановлених Конституцією та іншими відповідними законами, з дотриманням меж виконавчої влади. У той час, як Президент здійснює виконавчу владу, номінуючи главу уряду, Прем'єр-міністр отримує свою «легітимність» й офіційне призначення від Верховної Ради. Це призначення підкреслює взаємодію між виконавчою та законодавчою владою, коли Президент діє в межах конституційних положень. Розпорядження Президента є актами виконавчої влади, які стосуються організації та діяльності виконавчої влади. Вони містять конкретні інструкції щодо виконання законів і політики, наголошуючи на ролі Президента у виконанні законів, прийнятих законодавчою гілкою влади.

Роль судової системи у дотриманні конституції та забезпеченні сумісності міжнародних договорів із внутрішнім законодавством є важливою для поділу влади. Україна є підписантом Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), її виконання контролює Європейський суд з прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є обов'язковими для виконання Україною згідно зі статтею 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Порядок виконання цих рішень визначається

внутрішнім законодавством, зокрема Законом України «Про виконавче провадження», й іншими нормативно-правовими актами, враховуючи особливості, передбачені вказаним законом. Ці внутрішні правові механізми спрямовані на ефективне виконання рішень ЄСПЛ відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Коли справи, пов'язані з Україною, передаються до суду, його рішення можуть мати значний вплив на українське законодавство та політику [168, с. 98]. В аналізі В. Капустинського та І. Демченка відзначено, що рішення ЄСПЛ виступають одним із ключових джерел права для національних правових систем у сфері захисту прав людини, включно з українською системою права [169, с. 4; 170, с. 236]. Ці висновки підкреслюють важливість рішень ЄСПЛ у формуванні як європейських, так і національних стандартів захисту прав людини. Судова гілка влади, розглядаючи ці справи та впроваджуючи стандарти ЄКПЛ у національну судову практику, є прикладом стримувань і противаг, властивих поділу влади.

Хоча ці документи в сукупності встановлюють і підтримують принципи поділу влади в Україні, важливо зазначити, що політичний і правовий ландшафт держави зазнав значних змін за останні роки, включаючи зміни до Конституції, спрямовані на децентралізацію влади та посилення місцевого самоврядування. Таким чином, правова база, пов'язана з поділом влади в Україні, продовжуватиме розвиватися.

Вищевикладене дозволяє узагальнити і порівняти структурні особливості реалізації принципу поділу влади у обраних країнах за ключовими показниками і визначити їх схожості та відмінності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Структурні особливості реалізації принципу поділу влади у Франції, Німеччині та Україні

Індикатор	Франція	Німеччина	Україна
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Історичний	Принцип поділу влади	Концепція поділу	Розвиток принципу

аспект формування принципу	в Франції сформувався після Французької революції 1789 року, коли було визнано необхідність поділу влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками для запобігання тоталітаризму та захисту прав громадян.	влади в Німеччині була сформована у 1849 році у Франкфуртській Конституції з метою об'єднання земель та забезпечення демократії та правової держави.	поділу влади розпочався з моменту набуття незалежності в 1991 році, коли була визначена необхідність створення механізмів контролю та балансу між органами влади.
----------------------------	--	--	---

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
Законодавча гілка влади	Складається з Національної асамблеї та Сенату, які мають контроль над ухваленням законів та здійснюють парламентський нагляд за діяльністю уряду.	Складається з Бундестагу та Бундесрату, які мають законодавчу функцію та здійснюють контроль за діяльністю виконавчої влади.	Складається з Верховної Ради, яка має законодавчу функцію, та парламентських комітетів, які здійснюють контроль за діяльністю виконавчої влади.
Виконавча гілка влади	Включає Президента, обраного всенародним голосуванням, та Уряд Франції під керівництвом Прем'єр-міністра.	Включає Федерального президента (номінально глава держави), Федерального канцлера та Федеральний Уряд, які регулюються законами та конституційними нормами.	Включає Президента, Прем'єр-міністра, Кабінет Міністрів та центральні і місцеві органи виконавчої влади.
Судова гілка влади	Включає Конституційний суд та судову систему з апеляційними та місцевими судами, які гарантують виконання конституційних норм та захищають права громадян.	Включає Федеральний конституційний суд та систему федеральних та місцевих судів, які забезпечують захист прав і свобод громадян та контролюють виконання законів.	Включає Конституційний суд, Верховний суд, Вищий спеціалізований суд та систему апеляційних та місцевих судів.
Особливості системи стримувань і противаг	Органи влади функціонують на основі різних конституційних принципів, таких як конституційний контроль та незалежність судів, що	Заснована на конституційному контролі, парламентському нагляді та незалежності судів, що дозволяє уникнути концентрації	Забезпечується парламентським контролем за діяльністю виконавчої влади, незалежністю судів та гарантіями конституційного

	забезпечує баланс та контроль між гілками влади.	влади та забезпечити баланс між гілками влади.	правопорядку, що сприяє збалансованому функціонуванню гілок влади.
--	--	--	--

Джерело: складено автором за [143-170].

Отже, аналіз формально-правових аспектів реалізації принципу поділу влади Франції, Німеччини й України показує, що, незважаючи на різноманітність підходів, спільні виклики підкреслюють важливість підтримки демократичних цінностей і верховенства права. Результати аналізу засвідчують різні підходи демократичних систем щодо вирішення відносин у функціонуванні законодавчої, виконавчої влади та незалежністю судової системи, незважаючи на чітко визначені повноваження судової гілки влади, що підтримуються наглядом над законодавчою та виконавчою владою. Кожна обрана держава різною мірою стикається з проблемами, пов'язаними з незалежністю суддів, можливим політичним впливом на судову гілку влади та підзвітністю суддів.

2.2. Компаративний аналіз впровадження принципу поділу влади у вибраних державах-членах Європейського Союзу та Україні

Після вивчення нормативно-правової бази обраних держав за допомогою формально-правового аналізу варто звернутися до порівняльного аналізу, бо він пропонує ширшу перспективу, через яку можна дослідити практичну динаміку поділу влади. Зіставляючи різні конституційні рамки, можна отримати краще розуміння того, як система публічного управління організована у досліджуваних державах. Компаративний аналіз є спробою дослідження практичних наслідків, викликів та можливостей, що пов'язані з поділом влади в реальних сценаріях. По-перше, він дає можливість оцінити нюанси взаємодії між конституційними принципами та політичними реаліями в різних контекстах. По-друге, компаративний аналіз дозволяє розрізнити наслідки – як позитивні, так і негативні – які виникають внаслідок реалізації

принципу поділу влади.

Позитивні наслідки компаративного аналізу включають в себе інформоване врядування, найкращі практики, покращену підзвітність та збереження або розвиток демократії. Він дозволяє політикам, науковцям і громадянам аналізувати, як механізми поділу влади функціонують у різних країнах, визначати різні моделі управління, що забезпечують прийняття обґрунтованих рішень для найбільш ефективної роботи системи стримувань і противаг у різних державно-політичних умовах [171].

Дослідження взаємодії гілок влади в різних державах допомагає визначити механізми, які підвищують або перешкоджають підзвітності. Розуміння того, як на практиці поділ влад є реалізованим через систему стримувань і противаг, має вирішальне значення для захисту самої демократії. Воно допомагає виявити потенційні загрози демократичним принципам та виробити шляхи і можливості для їх упередження.

У цьому підрозділі буде проаналізовано та деталізовано, як принцип поділу влади втілюється на практиці в Україні, Німеччині та Франції. Кожен приклад висвітлить конкретний контекст, у якому цей принцип реалізується, що дозволить оцінити його переваги та недоліки, можливості та загрози, пов'язані зі структурою публічного управління в цих країнах. Метою компаративного аналізу в цій роботі є обґрунтування поділу влади не лише як теоретичної, а й динамічної конструкції, яка впливає на майбутнє держав та рівень життя їх громадян.

У цьому зв'язку, на нашу думку, видається логічним на основі проведеного формально-правового аналізу простеження еволюції реалізації принципу поділу влади у Франції та Німеччині з часу прийняття перших Конституцій. У цьому контексті історична ретроспектива демонструє генезу розуміння принципу поділу влади та його впливу на структуру публічного управління.

Важливо проаналізувати, як змінилися принципи, закладені в основу Конституції Франції 1791 та 1958 року. На нашу думку, формування

принципу верховенства права та його ролі в системі стримувань і противаг вплинуло на бачення реалізації поділу влади в системі публічного управління. Ідеї Дж. Лока та Ш.-Л. Монтеस्क'є, на яких базувалась Конституція Франції 1791 року, не стосувалися безпосередньо концепції верховенства права. Роль судової влади в поділі влади не була безпосереднім предметом доктрини жодного з філософів, а тому і не набула достатніх повноважень для встановлення системи стримувань і противаг. Схожа ситуація спостерігається і в Німеччині. Конституція 1849 року також не передбачала значної ролі судової гілки влади в системі публічного управління, а отже це питання повноважень судової гілки влади ще не стало критично важливим відповідно до умов того часу.

І. Кант у «Метафізиці моралі» був одним із перших, хто чітко визначив зв'язок між верховенством права та існуванням трьох збалансованих гілок влади, включаючи незалежну судову систему, наділену повноваженнями. І. Кант твердив, що гілки влади незалежні та скоординовані, як окремі юридичні особи [133]. Отже, їх повноваження доповнюють та підпорядковують їх одна одній таким чином, що жодна гілка влади не може мати пріоритету над іншими. Саме в такому збалансованому поділі влади, згідно з І. Кантом, держава є автономною, тобто вона виникає і продовжує існувати відповідно до законів свободи. Верховенство права забезпечує стан найбільшої відповідності між конституцією та принципами права [133].

Отже, аналіз зазначених аспектів дозволяє дійти до висновку, що виникнення принципу верховенства права обумовлене історичним контекстом і відповідає запитам суспільства. В кожній державі цей принцип реалізується відповідно до її історичних, культурних і політичних особливостей, враховуючи вимоги сучасності та потреби суспільного розвитку. Виникнення верховенства права є невід'ємним від збалансованого поділу влади та визнання незалежності й авторитету судової влади. Небагато демократичних європейських політичних режимів зуміли вижити без трьох збалансованих сил, прикладом чого є спадкоємність режимів і труднощі із

становленням республіки через постійне підпорядкування судової влади іншим гілкам влади у Франції XIX століття.

Процедура, відома як «*référé législatif*», яка була запроваджена Законом від 16 та 24 серпня 1790 року, тривала до 1837 року [172]. Вона вимагала від суддів звертатися до законодавчої влади для розтлумачення або прийняття нового закону. Підпорядкування судової влади виконавчій владі можна проілюструвати систематичною практикою очищення судової влади: кожен режим призначав нових суддів у масових масштабах, коли приходив до влади. Судова система була очищена Імперією в 1808, 1810, під час другої Реставрації в 1815, «Липневою монархією» в 1830 та другою Республікою в 1848 роках. У період 1879-1883 років Третьої Республіки були замінені майже всі члени Конституційної ради (*Conseil d'Etat*) і відбулася масова чистка серед цивільних суддів [173, с. 113].

В міжвоєнний період і під час нацистської окупації нездатність європейських суддів ефективно реагувати на порушення фундаментальних прав виявила тісний зв'язок між незалежністю та авторитетом судової влади і появою верховенства права, оскільки відповідні режими нівелювали гарантії прав, встановлених протягом попереднього століття. На нашу думку, регресу у сфері прав людини сприяло багато факторів, однак відсутність судової влади з достатніми повноваженнями для повторного формування основ демократичного ладу стала ключовим із них. Судова влада структурно не мала достатніх повноважень, щоб протистояти ініціативам національних представницьких органів. Як наслідок, французька демократія, що базувалась на народному суверенітеті, призвела до заперечення прав людини, не передбачивши будь-якої влади, зокрема судової, яка би могла зупинити або загальмувати цей процес.

Незважаючи на поступовий рух до загального виборчого права та інституту відповідальності виконавчої влади перед національними представницькими органами, події XX століття продемонстрували неспроможність представницького органу самостійно представляти

демократію та гарантувати права в довгостроковій перспективі. Після Другої світової війни відбулося перебалансування повноважень, під час якого повноваження судових органів зросли, а також були наділені гарантіями, необхідними для забезпечення їх незалежності. Реконструкція фактично була періодом, коли статус судової влади був підтверджений і захищений у Франції вищими судовими радами, такими як Вища рада суддів (Conseil Supérieur de la Magistrature), яка була створена Конституцією Франції від 27 жовтня 1946 року. У Німеччині судова влада набула значних повноважень в Основному законі 1949 року. Створення міжнародних судів, зокрема Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, допомогло зміцнити національні судові органи та гарантії основних прав у Європі.

Іншим важливим елементом, що еволюціонував з часу прийняття Конституції 1849 року в Німеччині, став поділ влади між національним і федеральним рівнями. Франкфуртська конституція передбачала федеративну систему з децентралізованою владою та значною автономією, наданою окремим німецьким землям. Оскільки цей підхід був спрямований на врахування регіональної різноманітності, він також призвів до слабкості центральної влади. На відміну від унітарної системи, де влада зосереджена на національному рівні, федеральна структура Франкфуртської конституції розподіляла повноваження між землями, обмежуючи здатність центрального уряду здійснювати контроль.

Наявність потужних регіональних утворень, таких як Пруссія та Австрія, створювала серйозний виклик авторитету центрального уряду, передбаченого Франкфуртською конституцією. Ці землі мали значний вплив в регіоні і не бажали передавати владу федеральній владі, яка, на їхню думку, загрожувала їхнім власним інтересам. Як наслідок, вони часто чинили опір реалізації національної політики та підривали ефективність центрального уряду.

Окрім зовнішніх проблем, внутрішні розбіжності між землями ще більше послабили авторитет центрального уряду. Розбіжності щодо таких

питань, як оподаткування, військова служба та представництво у федеральних зборах, створювали тертя та перешкождали функціонуванню федеральної системи. Без сильної центральної влади для посередництва в суперечках і забезпечення виконання рішень ці внутрішні розбіжності загострювали напруженість і підривали стабільність молодого держави.

Ще одним наслідком слабкої центральної влади стала відсутність ефективних механізмів забезпечення виконання положень Франкфуртської конституції. Хоча конституція окреслювала права та обов'язки на національному рівні, її здатність забезпечити їх дотримання була обмежена децентралізованим характером федеральної системи. Не маючи засобів для рівномірного виконання своїх повноважень у всіх німецьких державах, центральний уряд намагався підтримувати порядок і єдність у новоствореній державі.

Аналіз перших конституцій Франції та Німеччини демонструє два значні аспекти, що вплинули на подальше функціонування цих юридичних документів: роль судової влади в системі стримувань і противаг та поділ влади між національним та регіональним рівнями. У подальшому аналізі ми сконцентруємось на аналізі цих елементів в діючих правових документах Франції, Німеччини та України.

Реалізація принципу незалежності судової влади стане першим прикладом для порівняння. Принцип незалежності судової влади лежить в основі будь-якої функціонуючої демократії. Для розуміння цього принципу потрібно визначити поняття «судочинство». Конституційний Суд України визначає, що «судочинство включає в себе, зокрема, підсудність, тобто встановлення повноважень судів системи судів загальної юрисдикції та процесуальних строків, строків звернення, оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [174]. Вичерпне тлумачення вітчизняного науковця І. Романюка виходить за межі лише процесуального здійснення судами таких повноважень. Автор охоплює ширшу сферу, яка

включає організацію судової влади, суддівського самоврядування, структуру та функціонування судової системи, а також її фінансування. Крім того, серед інших аспектів, він розглядає взаємодію між судовою, законодавчою та виконавчою владою, правила, що регулюють призначення суддів, кар'єру суддів, поведінку, відповідальність за неправомірну поведінку та звільнення тощо [175].

Німеччина є державою з міцною судовою системою. У процесі відбудови Німеччини після Другої світової війни створення незалежної судової системи належало до пріоритетів. Хоча судова система Німеччини має репутацію стійкої судової системи з високим рівнем незалежності, практичне застосування принципу незалежності судової влади в державі призводить до складнощів і проблем. Баланс між судовою автономією і потенційним впливом політичних діячів вимагає ретельного вивчення.

Переконливий практичний приклад у судовому ландшафті Німеччини лежить в судовій практиці Федерального конституційного суду [176]. Цей вищий суд має повноваження перевіряти законодавство на відповідність Основному закону – повноваження, яке має серйозні наслідки для поділу влади.

Резонансні справи, які розглядаються Федеральним конституційним судом, часто стосуються питань політичного характеру. Можливість прямого чи опосередкованого впливу політичних інтересів на рішення суду створює постійний виклик для незалежності судової влади. Відбір і призначення суддів до Федерального конституційного суду викликали питання про потенційну політичну упередженість. Хоча існують суворі критерії відбору суддів, політичний характер призначень здатний породжувати відчуття впливу інших органів публічної влади на судову гілку. Рішення суду підлягають громадському контролю, а деякі рішення уряду викликають політичні дебати, прикладом яких є рішення щодо кліматичної політики. В цьому випадку Федеральний конституційний суд підтримав запит громадськості щодо запровадження сучасної кліматичної політики, яка

відповідає конституційним принципам [177, с. 2].

Цей приклад відображає важливість незалежності судової системи в контексті вирішення складних політичних питань, таких як кліматична політика. Підтримка Федеральним конституційним судом запиту громадськості стосовно сучасної кліматичної політики свідчить про те, що судова гілка влади може виступати як контрольний орган над діями виконавчої влади, незалежно від політичних впливів. Зазначене підкреслює роль судів у забезпеченні дотримання конституційних принципів і прав громадян, навіть у випадках, коли це може суперечити інтересам уряду або політичних партій. Такий контроль сприяє підтримці верховенства права та демократичних цінностей у суспільстві, що є важливим для забезпечення розвитку держави в напрямі прозорого публічного управління.

Правова база Німеччини передбачає механізми обмеження неправомірного політичного впливу, як наприклад щодо призначення суддів. Судді в Німеччині, як правило, призначаються через багатоетапний процес із залученням різних зацікавлених сторін, включаючи судові ради та професійні асоціації. Ці органи оцінюють кандидатів на основі їхньої кваліфікації, досвіду та чесності, а не політичних уподобань. Крім того, призначення суддів часто підлягають затвердженню парламентом, що додатково захищає від неналежного політичного впливу [176]. Така система допомагає підтримувати неупередженість і чесність судової системи, гарантуючи, що судді можуть виконувати свої обов'язки без політичного втручання. Судова практика Федерального конституційного суду демонструє відданість дотриманню верховенства права та принципів Основного закону, незважаючи на політичний тиск.

Досвід Німеччини щодо незалежності судової системи та політичного впливу засвідчує верховенство права та автономію своєї судової системи. Баланс між політичними інтересами та доброчесністю суддів є свідченням успіхів у підтримці неупередженого судочинства. Приклад Німеччини

підтверджує, що поділ влад не є статичною концепцією, а динамічною взаємодією різних органів публічної влади, яка вимагає постійного нагляду для підтримки демократичних цінностей і принципів.

Реалізація принципу незалежності судової влади часто стикається зі складною динамікою, особливо в державах, які відзначаються багатою історією демократичних традицій. Франція, з її спадщиною республіканських ідеалів і правових традицій, є переконливим прикладом балансу між незалежністю судової влади та політичним впливом.

Французька правова система закріпила принцип незалежності судової влади як основу своєї демократії. Франція, як і багато інших демократичних держав, бореться зі складнощами незалежності судової влади. Призначення та нагляд за суддями, потенціал політичного впливу та роль судової системи у підтримці верховенства права є питаннями, які резонують у правовому дискурсі Франції.

Важливим органом публічної влади для вивчення незалежності судової влади та політичного впливу у Франції є Конституційна рада. Ця установа, заснована в 1958 році, відіграє ключову роль у тлумаченні Конституції Франції та оцінці конституційності законодавства. Конституційна рада одночасно виконує функції вищого адміністративного суду і дорадчого органу при уряді. Її основною функцією є нагляд за законністю адміністративних рішень і забезпечення відповідності дій уряду закону. Будучи адміністративним судом, Конституційна рада має повноваження розглядати апеляції на рішення, прийняті нижчими адміністративними судами, і вирішувати спори між особами та державними органами. Крім того, вона відіграє вирішальну роль у консультуванні уряду з питань, пов'язаних із державною політикою, законодавством і регулятивними питаннями. Конституційна рада надає юридичні висновки та рекомендації урядовим установам, міністерствам і Президенту Республіки щодо запропонованих законів і постанов, допомагаючи забезпечити їх відповідність конституції та іншим правовим принципам [178].

Члени Конституційної ради призначаються різними політичними акторами, включаючи Президента Республіки, Президента Національних зборів і Голову Сенату [178]. Цей процес призначення може викликати занепокоєння щодо можливості політичного впливу на рішення ради. Рада часто переглядає законодавство, яке має політичні наслідки, включаючи закони про вибори та конституційні поправки. Цей контекст підкреслює тонкий баланс між незалежністю ради та ширшим політичним ландшафтом. Процеси прийняття рішень Конституційною радою можуть виграти від більшої прозорості для підвищення довіри громадськості до її рішень. Досвід Франції підкреслює незмінну актуальність поділу влади та принципу незалежності судової влади для збереження демократичних цінностей і підтримання верховенства права.

Демократичний шлях України розпочався після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, коли наша держава стала на шлях створення демократичних інститутів, включаючи незалежну судову систему. З проголошенням незалежності правові документи СРСР та УРСР втратили свою юридичну силу на території України. Згідно з Указом Президії Верховної Ради України «Про надання Верховному Суду України повноважень касаційної інстанції стосовно справ, які розглядаються по першій інстанції військовими трибуналами в Україні» від 15 січня 1992 р. Верховний Суд України набув статусу найвищої судової інстанції [179]. 28 квітня 1992 р. Верховна Рада України ухвалила Концепцію судово-правової реформи в Україні. Пізніше структура судової гілки влади була сформована в Конституції України 1996 року [180, с. 478]. Період від здобуття Україною незалежності до сьогодні супроводжується повторюваними політичними кризами, боротьбою за владу та дебатами щодо ступеня судової автономії. До цього додаються складні умови сучасного публічного управління, що пов'язані з російським військовим повномасштабним вторгненням на територію України та воєнним станом.

Одним із основних викликів у прагненні України до незалежності

судової влади є призначення та звільнення суддів. Судову систему звинувачують в політичному втручанні у відбір і звільнення суддів, що викликає сумніви щодо автономії судової влади [181, с. 149]. Зокрема, випадки тиску на суддів з боку політичних діячів негативно впливають на принцип незалежності суддів. Ключовим моментом у новітній історії України став Євромайдан 2014 року, який призвів до значних політичних змін і відновлення відданості демократичним цінностям. У 2014 році в Україні розпочалася судова реформа, що мала на меті попередження рецидиву авторитаризму та реалізації ідеї люстрації [181, с. 148].

Метою змін було забезпечення незалежності суддів і судів відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Водночас, деякі аспекти побудови судової системи та роботи суддів, а також досвід судових реформ у державах-членах Європейського Союзу були імплементовані в українське законодавство. Україна з різною мірою успішності виконує вимоги щодо вступу до Європейського Союзу у частині призначення нових членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, зміни процедури відбору до Конституційного Суду України тощо.

У липні 2021 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону «Про Вищу раду правосуддя» щодо створення нового незалежного органу – Етичної ради, яка має оцінювати добросовісність усіх кандидатів до Вищої ради правосуддя. Очевидним прогресом у здійсненні сучасної судової реформи також слід вважати ухвалення у грудні 2022 року законодавства, яке регулює порядок відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсній основі. Документ містить низку прогресивних положень [176, с. 47]. Успішне виконання Україною формальних вимог кандидата до Європейського Союзу є зовнішнім індикатором позитивних процесів судової реформи [177, с. 57]. Однак незважаючи на позитивні результати судової реформи в Україні, вона не є завершеною.

В Україні, незважаючи на значний прогрес у демократизації та реформах публічного управління, залишаються проблеми щодо незалежності

судової влади та її уразливості перед політичним впливом. Багаторічний шлях до побудови незалежної судової системи свідчить про складність процесу демократизації та необхідність подальших реформ у сфері публічного управління. Особливу увагу потребує удосконалення судової реформи в сучасних умовах, зокрема під час дії воєнного стану, щоб забезпечити ефективність і незалежність судової системи, зміцнення принципу верховенства права.

Франція, Німеччина та Україна зіштовхуються з проблемою політичних призначень у ключових судових органах. Ця спільність викликає питання про потенціал політичного впливу на ухвалення судових рішень, особливо що стосується призначень. Резонансні справи, пов'язані з політично забарвленими питаннями, вносять політичні ставки в судові рішення та пропонують можливість для представників судової влади впливати на політичний дискурс. Це явище є перевіркою на стійкість незалежності судової влади.

З цього можна зробити висновок, що розвинені демократії також зіштовхуються з проблемою балансу між незалежністю судової влади та політичним впливом. З іншого боку, в Україні питання виникають до самої незалежності судової влади, а отже суспільство ставить під сумнів наявність незалежного судочинства та функціонування системи стримувань та противаг. В Україні суспільство звинувачує владу в політичному втручанні у призначення суддів та висловлює занепокоєння щодо сприйнятливості судової системи до зовнішнього тиску. Приклад України підкреслює складність демократизації в пострадянському розвитку.

Адміністративні реформи у сфері децентралізації теж відіграють ключову роль у формуванні структур управління державами. Ці реформи часто передбачають передачу повноважень від центральних органів влади місцевим органам влади, сприяючи більш збалансованому поділу влад. Другим прикладом для порівняльного аналізу ми визначили адміністративні реформи й ініціативи децентралізації в Україні, Німеччині та Франції,

заглиблюючись в успіхи, виклики та результати цих реформ. Крім того, аналізується вплив принципу поділу влад на розробку та виконання цих реформ, розглядаючи роль законодавчої, виконавчої та судової гілок влади у формуванні адміністративної децентралізації.

Франція, з її історією централізованого управління, розпочала шлях адміністративних реформ, спрямованих на досягнення балансу між централізацією і децентралізацією, у 1959 році. Адміністративна історія Франції характеризується сильною центральною владою, яка походить від абсолютистської монархії. Незважаючи на централізаційні тенденції французької держави, продовжуються зусилля щодо децентралізації управління, особливо в останні десятиліття.

Децентралізація стала ключовим аспектом адміністративних реформ у Франції, зумовлених необхідністю усунути регіональні відмінності, сприяти місцевому врядуванню та покращити надання державних послуг. Процес передбачає передачу адміністративних, фіскальних і навіть законодавчих повноважень місцевим органам влади, включаючи регіони, департаменти та муніципалітети.

Закон Деферре 1959 року мав на меті передачу адміністративних повноважень від центрального уряду місцевим органам влади, зокрема муніципалітетам. Закон полегшив передачу адміністративної відповідальності та повноважень щодо прийняття рішень від центрального уряду до місцевих установ, таких як муніципалітети та департаменти. Надаючи більшу автономію місцевим органам влади, закон Деферре мав на меті забезпечити, щоб рішення, які впливають на повсякденне життя громад, приймалися на місцевому рівні. Ця автономія поширювалася на такі сфери, як фінанси, міське планування, державні послуги та структури місцевого управління. Закон надав муніципалітетам необхідні інструменти та повноваження для самостійного вирішення потреб і пріоритетів своїх жителів [182].

У період з березня 1982 року по липень 1983 року було прийнято три

закони: «Закон від 2 березня 1982 року про права і свободи муніципалітетів, департаментів і регіонів», «Закон від 7 січня 1983 року про розподіл повноважень між муніципалітетами, відомствами, регіонами і державою» та «Закон від 22 липня 1983 року», який доповнює закон від 7 січня 1983 року. Відповідно до цих законів зникає нагляд префектури. Держава контролює дії місцевої влади постфактум через посередництво префекта, адміністративних судів і регіональні аудиторські палати. Генеральна рада сама обирає виконавчу владу для своїх рішень. Президент генеральної ради, а не префект як раніше, реалізує політику департаменту. Регіон стає повноцінною територіальною громадою. Нею керує регіональна рада, члени якої обираються всезагальним голосуванням. Держава передає частину повноважень муніципалітетам, департаментам та регіонам. Фінансова допомога надається державою місцевим органам влади у формі грантів [183].

«Закон про регіоналізацію» 2004 року був важливою законодавчою ініціативою у Франції, спрямованою на реструктуризацію адміністративного поділу країни. Однією з головних цілей закону було перевизначення територіальної організації Франції шляхом зміни адміністративних регіонів. Франція була реорганізована на 22 регіони, у кожному з яких була обрана регіональна рада. Ці регіони були розроблені як проміжні рівні управління між національною владою та місцевими органами влади, відповідальними за регіональний розвиток і планування. Закон мав на меті посилити роль і повноваження регіональних органів влади в управлінні та прийнятті рішень. Обраним регіональним радам було надано більшу автономію та повноваження щодо формування політики та стратегії регіонального розвитку, економічного зростання, планування інфраструктури та соціальної єдності. Регіональній владі також було доручено координувати зусилля різних муніципалітетів і департаментів у відповідних регіонах. Зміцнюючи регіональні структури управління, закон мав на меті сприяти територіальній згуртованості та збалансованому розвитку різних регіонів Франції. Регіональним органам влади було доручено подолати диспропорції і

нерівність, сприяти економічній конкурентоспроможності та сталому розвитку в регіонах. «Закон про регіоналізацію» 2004 року мав на меті узгодити структуру регіонального управління Франції з політикою та цілями Європейського Союзу. Очікувалося, що регіональні органи влади відіграватимуть більш активну роль у реалізації програм та ініціатив, котрі фінансуються Європейським Союзом, сприяючи співпраці і партнерству між регіонами на європейському рівні. Закон наголошує на важливості участі громадян та демократичної підзвітності в регіональних процесах прийняття рішень. Від обраних регіональних рад вимагалось взаємодіяти з місцевими громадами, зацікавленими сторонами й організаціями громадянського суспільства, щоби гарантувати, що регіональна політика та пріоритети відображають потреби та прагнення населення. Також було запроваджено механізми прозорості та підзвітності для контролю за діями регіональної влади [184].

«Закон про територіальну реформу» 2010 року був зосереджений на консолідації муніципалітетів і скороченні кількості виборних посадових осіб на місцевому рівні для підвищення ефективності управління. Він мав на меті оптимізувати адміністративні функції, зменшити бюрократію та оптимізувати розподіл ресурсів між різними територіальними одиницями [185].

«Закон про фінанси місцевого самоврядування» 2014 року запровадив реформи для зміцнення фінансової автономії місцевих органів влади. Він мав на меті посилити фіскальну спроможність муніципалітетів, регіонів та інших територіальних утворень шляхом надання їм більшого контролю над своїми бюджетами, джерелами доходів і рішеннями щодо витрат. Закон також встановив механізми підвищення фінансової прозорості і підзвітності місцевого самоврядування [186].

«Закон про міське врядування» 2015 року, своєю чергою, зосереджувався на реструктуризації столичних територій і посиленні їхньої ролі в регіональному розвитку. Його метою було просування інтегрованих моделей

управління для столичних районів, покращення координації між місцевою владою та вирішення міських проблем, таких як транспорт, житло й економічний розвиток. Закон передбачав створення метрополійних рад з обраними представниками для нагляду за справами метрополії та стратегічним плануванням [187].

«Закон про модернізацію державної служби» 2018 року запровадив реформи для модернізації публічного управління та покращення надання послуг. Він мав на меті спростити адміністративні процедури, покращити цифрові послуги та просувати орієнтовані на громадян практики управління. Закон наголошує на принципах прозорості, підзвітності та ефективності надання державних послуг, зосереджуючись на задоволенні мінливих потреб громадян і бізнесу [188].

«Закон від 21 лютого 2022 року щодо диференціації, децентралізації, деконцентрації та здійснення різноманітних заходів для спрощення місцевої громадської діяльності» містить положення про розширену місцеву автономію, спрямовану на надання місцевим органам влади повноважень адаптувати адміністративні механізми до їхніх потреб, перерозподіл повноважень щодо прийняття рішень від центрального уряду до територіальних одиниць, розподіл адміністративних функцій між регіональними та місцевими органами і спрощення адміністративних процедур підвищити ефективність надання державних послуг [189].

Адміністративні реформи у Франції зіткнулися з проблемами, пов'язаними із встановленням балансу між місцевою автономією та центральним наглядом, усуненням фіскальних диспропорцій між регіонами та забезпеченням того, щоб місцева влада мала можливість брати на себе більшу відповідальність. Результати були неоднозначними: деякі регіони отримали більше переваг, ніж інші, що призвело до постійних дебатів щодо масштабів децентралізації. Законодавча, виконавча та судова гілки влади співпрацюють, щоб забезпечити відповідність реформ демократичним принципам і конституційним нормам. Незважаючи на постійні виклики,

досвід Франції демонструє потенційні переваги децентралізації у покращенні місцевого управління й усуненні регіональних диспропорцій.

Федеральний устрій *Німеччини* за суттю передбачає децентралізацію зі значними повноваженнями, наданими федеральним землям. Метою адміністративних реформ було знайти баланс між федеральною владою та владою земель, зберігаючи при цьому адміністративну ефективність. Законодавчі дії відіграли ключову роль у здійсненні цих реформ, часто включаючи поправки до Основного закону.

Адміністративна історія Німеччини була відзначена традицією федералізму та сильним наголосом на регіональній автономії. Після Другої світової війни держава була розділена на Східну і Західну Німеччину, кожна зі своєю адміністративною системою. Після возз'єднання в 1990 році Німеччина зіткнулася з проблемою гармонізації цих розрізнених систем, зберігаючи при цьому свою федеральну структуру. Децентралізація стала ключовим елементом адміністративних реформ у Німеччині. Федеративна Республіка Німеччина складається з 16 федеральних земель, кожна з яких має власну конституцію та значну автономію. Децентралізація мала на меті зміцнення органів місцевого самоврядування, розвиток регіональної ідентичності та підвищення адміністративної ефективності.

Адміністративна реформа в Німеччині призвела до розширення нормативно-правової бази. Конституційна поправка від 27 серпня 2006 року посилила роль федеральних земель у законодавчому процесі, вимагаючи від Бундесрату надання згоди на вирішення певних законодавчих питань, які стосуються земель [190]. Конституційна поправка від 27 червня 2009 року дозволила федеральному уряду передавати законодавчі повноваження Європейському Союзу, зокрема в сферах загальноєвропейського інтересу, таких як економічна та монетарна політика [191]. Конституційна поправка від 19 грудня 2014 року уточнила межі юрисдикції між федеральним урядом і федеральними землями, зокрема щодо освіти, культури та справ місцевого самоврядування [192]. Конституційна поправка від 15 вересня 2017 року

дозволила федеральному уряду створювати спільні цільові групи з федеральними землями для обговорення конкретних сфер політики, сприяючи співпраці та координації між різними рівнями влади [193]. Конституційна поправка від 18 грудня 2018 року розширила повноваження федерального уряду в питаннях, пов'язаних із розвитком інфраструктури, цифровізацією та захистом навколишнього середовища, з метою спрощення адміністративних процесів і сприяння сталому розвитку [194].

У сфері реформи адміністративного законодавства в Німеччині також є безліч проблем. Головною проблемою є взаємодія між федеральними органами влади та органами влади федеральних земель. Існуюча фрагментація часто створює бюрократичні надмірності та процедурну неефективність. Крім того, децентралізований характер федеральної системи, хоч і стимулює регіональну автономію, також створює значні перешкоди для впорядкованого формування політики та надання послуг через складність координації. Крім того, бюрократичний апарат, який має традиції стабільності та безперервності, часто виявляється несприятливим до реформ, спрямованих на модернізацію та реагування на потреби суспільства, що розвиваються. Опір змінам, що поширюється як у бюрократичних колах, так і в політичних сферах, становить серйозну перешкоду для впровадження комплексних планів реформ. Таким чином, адміністративна реформа вимагає підходу, який виходить за рамки структурних проблем, звертаючись до усталених культурних норм і водночас сприяючи синергійній співпраці між урядовими рівнями.

Адміністративні реформи в Німеччині зіткнулися з такими проблемами, як балансування федеральних інтересів та інтересів земель, усунення фінансових диспропорцій між землями та забезпечення послідовного впровадження децентралізації. Проте результати були значними. Федеральна система Німеччини залишається міцною, з сильною регіональною ідентичністю та високим ступенем місцевої автономії. Адміністративна структура держави відома своєю ефективністю та чуйністю до місцевих

потреб.

Адміністративні реформи Німеччини усталені у її федеративній структурі та керовані принципом поділу влад, є прикладом успішного впровадження децентралізації. Законодавча, виконавча та судова гілки влади співпрацюють, щоб забезпечити відповідність реформ демократичним принципам і федеральній конституції. Крім того, федералізація передбачає постійну співпрацю національного і федерального рівнів. Результати аналізу Німеччини відображають добре збалансовану структуру управління, яка поєднує регіональну автономію з ефективною центральною координацією. Досвід Німеччини підкреслює важливість децентралізації для підтримки надійної адміністративної системи в рамках федерального права.

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала адміністративну реформу з метою створення більш ефективного та підзвітного уряду. Однією з помітних реформ стала децентралізація влади, що розпочалась у 2014 році, спрямована на розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Законодавча гілка влади відіграла вирішальну роль у прийнятті законів, які дозволили передавати адміністративні повноваження місцевим органам влади. Принцип поділу влад сприяв тому, що ці реформи не призвели до надмірної концентрації влади всередині виконавчої гілки влади.

Децентралізація в Україні складається з декількох етапів, першим з яких з бюджетна децентралізація. Вона сприяла покращенню фінансового забезпечення місцевих бюджетів та стимулюванню органів місцевого самоврядування збільшувати надходження до місцевих бюджетів. Місцеві бюджети зросли з 68,6 млрд грн у 2015 році до 189,4 млрд грн у 2018 році; частка місцевих бюджетів у загальному бюджеті України зросла з 45,6% у 2015 році до 51,5% у 2018 році; розмір фінансування регіонального розвитку з державного бюджету зріс з 0,5 млрд грн у 2014 році до 19,3 млрд грн у 2018 році [195]. Бюджетна децентралізація сприяла об'єднанню громад в об'єднані територіальні громади, адже бюджетні кошти громади могли

використовувати на забезпечення своїх потреб.

Однак до 2017 року об'єднання громад було обмеженим оскільки воно передбачало проведення нових виборів. У 2017 році внесено зміни до закону про добровільне об'єднання громад, якими передбачено, що голова об'єднаної територіальної громади, до якої приєднується сусідня громада, залишається на своїй посаді до завершення терміну їх повноважень, а вибори депутатів ради об'єднаної територіальної громади проводяться виключно у приєднаній громаді. Цей механізм у 2018 році було поширено на міста обласного значення, що прискорило процес добровільного об'єднання громад. Якщо у серпні 2016 року було 184 громади, то на 30 квітня 2017 року їх було вже 414, а за рік (станом на 29 квітня) у 2018 році їх було 706. Станом на 2020 рік в Україні було створено 1438 територіальних громад [196, с. 70]. У 2020 році децентралізація перейшла до наступного етапу – укрупнення районів, що передбачало ліквідацію старих районних рад та адміністрацій та формування нових відповідно до оновленої системи районів. Проте цей процес ще не завершився і був призупинений після введення воєнного стану в 2022 році.

Децентралізація належить до найуспішніших реформ в Україні, але вона також не є позбавлена проблемних питань. Станом на сьогодні не створені повноцінні виконавчі органи обласних та районних рад, що є порушенням Європейської хартії місцевого самоврядування [197, с. 36]. Крім того реформа децентралізації не є комплексно закріплена в Конституції. Для впровадження реформи було ухвалено нові та змінено існуючі нормативно-правові акти у межах чинного законодавства, тому реформа децентралізації не є захищеною від політичного впливу та може бути скасована. Важливо згадати, що під час воєнного стану внесення змін до Конституції є заборонене, тому реформа не може бути завершена до завершення війни.

Після бюджетної децентралізації громади отримали можливість розпоряджатись своїми коштами, проте відсоток власних надходжень місцевих бюджетів не перевищує 50%, тому громади залишаються залежні

від трансфертів з державного бюджету [198, с. 114]. На думку А. Мандрика, підвищити ефективність бюджетної децентралізації можна на допомогою чіткого поділу повноважень між органами публічної влади й органами місцевого самоврядування, а також забезпечення місцевих бюджетів коштами, які потрібні для покращення надання послуг населенню [199, с. 227]. В процесі децентралізації громади отримали додаткові повноваження, що спричинило протиріччя між органами публічної влади й органами місцевого самоврядування та політизацію діяльності органів місцевого самоврядування [296, с. 73].

Адміністративні реформи в Україні зіштовхнулися з кількома викликами, включаючи поступове розширення нормативно-правової бази, фінансові обмеження та політизацію органів місцевого самоврядування. Незважаючи на ці виклики, результати децентралізації були помітними. Органи місцевого самоврядування отримали більші повноваження, а громадяни стали більш залученими до прийняття рішень на місцевому рівні. Процес реформ також сприяв зменшенню корупції та покращенню надання послуг на місцевому рівні.

На нашу думку, порівняння цих прикладів засвідчує різні підходи до адміністративної реформи та децентралізації. Україна, як відносно молода демократична держава, зіштовхнулася зі значними проблемами, пов'язаними з перешкоджанням реформування та розбудовою потенціалу. Німеччина із її федеративною структурою продемонструвала більш поступовий підхід, який базувався на співпраці. Франція, історично централізована, розпочала децентралізацію нещодавно, але активно просуває реформи.

Принцип поділу влади відігравав вирішальну роль у всіх трьох державах. Законодавчі органи сформували правову базу для децентралізації, судові органи забезпечили конституційну відповідність, а виконавчі органи втілювали реформи. Крім того, кожна держава зіткнулася з такими проблемами, як фінансові обмеження та опір змінам. Законодавча гілка влади в цих державах відіграє ключову роль у формуванні зусиль щодо децентралізації. В

Україні Верховна Рада займає центральне місце в законодавчих реформах, тоді як у Німеччині Бундесрат представляє землі, а у Франції Національні збори та Сенат беруть участь у жорстких дебатах щодо децентралізації.

Вважаємо, що спільними проблемами для цих держав є недостатня координація зусиль центральних і місцевих органів влади; нагальна потреба у забезпеченні необхідною спроможністю та ресурсами для виконання нових повноважень й обов'язків у децентралізованих територіях [200, с. 90]. Ще одна спільна риса – це значна роль, яку відіграє судова система, включаючи конституційні органи, у захисті конституційних принципів та поділу влади. В усіх трьох державах судова система діє як запобіжник, забезпечуючи відповідність реформ децентралізації демократичним нормам і конституційним принципам.

Слід зазначити, що результати децентралізації відрізняються в кожній державі. Деякі регіони отримують більше переваг, аніж інші, насамперед через фіскальну диспропорцію, різні місцеві можливості та політичну волю щодо проведення реформ. Така варіація підкреслює складність досягнення справедливої децентралізації. Адміністративні реформи та децентралізація є складними процесами, які мають наслідки для управління, підзвітності і поділу влади. В Україні, Німеччині і Франції принцип поділу влади відіграє важливу роль у проведенні цих реформ, забезпечуючи баланс повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Незважаючи, що кожна держава зіткнулася з власними унікальними проблемами, вони однаково демонструють важливість узгодження зусиль з децентралізації та демократичними принципами.

2.3. Кореляційні залежності впливу принципу поділу влади на публічне управління у провідних державах-членах Європейського Союзу та Україні

У цьому підрозділі ми зосередимося на SWOT-аналізі як методі для

оцінки впливу принципу поділу влади на публічне управління. SWOT-аналіз широко використовується у публічному управлінні.

Кожна з обраних для аналізу держав, дотримуючись основних принципів поділу влади, демонструє власні характеристики та адаптації, які відображають політичні й історичні контексти держави. Розуміння впливу поділу влади на публічне управління в обраних державах засвідчує динамічну взаємодію між принципами управління та практичного адміністрування, надаючи таким чином цінну інформацію про функціонування їхніх демократичних систем.

Принцип поділу влади у *Франції* суттєво впливає на публічне управління держави. Цей вплив проявляється кількома ключовими способами, формуючи структуру, функціонування та підзвітність публічного управління у Франції. Поділ влади вимагає чіткого розподілу функцій і ролей між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Цей поділ поширюється на сферу публічного управління, де різні адміністративні органи виконують різні функції.

Розподіл повноважень сприяє адміністративній незалежності, а також вимагає підзвітності. Публічне управління у Франції характеризується певним ступенем автономії, що дозволяє йому ефективно виконувати свої функції. Органи спеціального призначення у Франції здійснюють нагляд за окремими сферами, наприклад, охороною здоров'я чи освітою, Вищий орган охорони здоров'я (HAS) та Вища рада освіти (CSE), відповідно. Ці органи працюють незалежно, але залишаються підзвітними законодавчій гілці влади. Така домовленість гарантує, що адміністративні рішення не є залежними лише від рішень виконавчої влади, зберігаючи систему стримувань і противаг.

Принцип поділу влади зобов'язує судовий нагляд забезпечувати законність адміністративних дій. Адміністративні рішення можуть бути переглянуті судовими органами для захисту прав особи та забезпечення дотримання закону. Система адміністративної юрисдикції Франції дозволяє

громадянам і організаціям оскаржувати адміністративні рішення в суді. Адміністративні суди, включаючи Конституційну раду, відіграють вирішальну роль у перевірці адміністративних дій на законність, таким чином зміцнюючи поділ влади, піддаючи рішення виконавчої влади судовому контролю.

Публічне управління у Франції керується принципом поділу влади, гарантуючи, що дії уряду не порушують прав і свобод громадян. Адміністративне право у Франції є окремою правовою сферою, яка забезпечує регулювання дій публічної адміністрації. Воно призначене для захисту індивідуальних свобод шляхом надання засобів правового захисту та забезпечення відповідності адміністративних рішень закону.

Хоча поділ влад зберігає різні сфери повноважень, він також сприяє ефективності та оперативності публічного управління. Чіткість ролей і обов'язків дозволяє адміністративним органам зосередитися на своїх конкретних завданнях. Франція запровадила заходи зі спрощення адміністрування для підвищення ефективності публічного управління. Найефективнішими змінами стали: впровадження онлайн-платформ і цифрових послуг, щоб зробити державні процеси більш доступними та ефективними для громадян і бізнесу; спрощення та скорочення адміністративних вимог і документообігу для підприємств і фізичних осіб, що полегшує дотримання нормативних актів; створення централізованих сервісних центрів, які надають єдине вікно для різноманітних адміністративних процедур, зменшуючи необхідність відвідування окремими особами кількох офісів; періодичні перегляди існуючих нормативних актів і законів для виявлення й усунення непотрібних чи застарілих вимог, підвищення ясності та простоти нормативної бази; та залучення зацікавлених сторін, включаючи підприємства та громадян, до процесу розробки політики для збору відгуків і ідей, які можуть стати основою для вдосконалення управління. Ці ініціативи мають на меті оптимізувати адміністративні процеси, зменшити бюрократію та зробити державні послуги більш сприятливими до потреб громадян.

SWOT-аналіз висвітлює динамічну взаємодію між принципами демократичного управління та практичними адміністративними функціями у французькому контексті. Головними сильними сторонами поділу влади у Франції є прозоре управління, стабільність і послідовність та ефективне прийняття рішень. Принцип прозорого управління, якому сприяє чіткий розподіл повноважень, відіграє значну роль у формуванні поінформованого та залученого суспільства. У Франції поділ влади забезпечує доступність гілок влади громадськості. Ця прозорість дозволяє громадянам зрозуміти, як приймаються рішення, вводяться в дію закони та здійснюється правосуддя. Вона є важливим елементом для того, щоби громадяни могли перевіряти дії свого уряду, зміцнюючи довіру та демократичні принципи, на яких побудована політична система Франції. У Франції прозорість управління простежується в публікації офіційних записів і процедур. Національні збори, наприклад, надають докладні записи законодавчих сесій, дебатів і рішень на своєму офіційному веб-сайті [201].

Поділ влади у Франції значною мірою сприяє стабільності та послідовності правової і політичної бази. Завдяки розподілу повноважень між різними гілками влади зміни правового та політичного ландшафту є результатом обдуманих і зважених процесів, а не імпульсивних рішень. Стабільність має вирішальне значення для зміцнення довіри серед громадян, компаній і міжнародних партнерів, сприяння створенню середовища, в якому довгострокове планування та розвиток можуть відбуватися з розумним ступенем передбачуваності. Стабільність і послідовність правової системи у Франції демонструє Конституційна рада, яка забезпечує відповідність законів Конституції. Рішення Ради, опубліковані в Офіційному журналі, забезпечують стабільне та послідовне тлумачення Конституції [202]. Це сприяє правовій визначеності та стабільності у державі.

Поділ влади сприяє ефективному прийняттю рішень у законодавчій, виконавчій і судовій сферах. Кожна гілка влади може зосередитися на визначених функціях без зайвого втручання, що дозволяє отримати

спеціалізований досвід і більш конкретизований підхід до управління. Законодавча гілка влади може зосередитися на розробці законів, виконавча гілка влади – на їх реалізації, а судова – на неупередженому винесенні судових рішень. Ця спеціалізація підвищує ефективність і дієвість процесів прийняття рішень, сприяючи загальній функціональності французького уряду. Прикладом ефективного прийняття рішень у виконавчій владі Франції є Рада Міністрів. Цей орган на чолі з Президентом обговорює ключові питання політики. Чіткий розподіл повноважень дозволяє виконавчій владі зосередитися на формуванні і реалізації політики, сприяючи більш ефективному прийняттю рішень [203].

Слабкі сторони створюють виклики, які держава повинна вирішити у своєму постійному прагненні до демократичного врядування. До них належать політична поляризація, складність структури публічного управління і бюрократична інерція. Випадки політичної поляризації можуть призвести до тривалих дебатів і суперечок між президентом і парламентом, що перешкоджатиме ефективному прийняттю важливих законів та управлінню. Поділ функцій між гілками влади може створити труднощі для координації політики в різних секторах. Різні політичні пріоритети між законодавчою та виконавчою гілками влади можуть перешкоджати розробці та впровадженню узгодженого і комплексного національного порядку денного, ускладнюючи ефективне управління. Наприклад, у періоди, коли президент та більшість у парламенті належать до опозиційних партій, координація політики може стати особливо складною. Така ситуація склалася між президентом Жаком Шираком і прем'єр-міністром Ліонелем Жоспенем наприкінці ХХ століття, а також ще декілька разів у Франції, що призвело до виникнення терміну «когабітація» [22, с. 113].

Багаторівневий адміністративний нагляд і перевірка хоч і є важливими для дотримання поділу влади, можуть призвести до адміністративної складності та процедурних затримок. Потреба в координації та дотриманні різноманітних законодавчих вимог іноді може перешкоджати швидкому

виконанню адміністративних функцій. У французькій адміністративній системі багаторівневий адміністративний нагляд проявляється в складних відносинах між місцевими, регіональними та національними органами влади. Наприклад, реалізуючи політику на місцевому рівні, таку як проекти міського розвитку, місцеві органи влади повинні орієнтуватися на рівні адміністративних процедур, які включають муніципальні, регіональні та, можливо, національні правила. Ця заплутана мережа нагляду хоча й спрямована на забезпечення дотримання законодавчої бази, часто призводить до адміністративних складнощів, спричиняючи затримки в реалізації важливих місцевих ініціатив [204, с. 147].

Автономія, яку мають адміністративні органи у контексті принципу поділу влади, у деяких випадках ризикує спричинити бюрократичну інерцію. Це може сповільнювати процес прийняття рішень та унеможливити оперативну реакцію на нові виклики. Однак важливо визнати, що автономія також може бути необхідною для збереження незалежності та ефективності адміністративних структур. Отже, вирішення цього питання вимагає балансу між наданням автономії та введенням механізмів, які забезпечать достатню відповідальність і гнучкість управління. Приклад, який ілюструє цю динаміку, можна знайти у французькій системі освіти. Хоча навчальні заклади користуються певним ступенем автономії у прийнятті рішень, щоб задовольнити конкретні потреби студентів відповідно до локального контексту, ця автономія іноді призводить до варіацій в освітніх стандартах і практиках у різних регіонах. Встановлення балансу між наданням школам необхідної автономії для ефективного управління та запровадженням механізмів підтримки узгоджених освітніх стандартів є постійною проблемою [21, с. 104].

Франція представляє собою динамічний ландшафт, де є багато можливостей для покращення публічного управління, таких як впорядкування адміністративних процесів, покращення адаптації до змін та зміцнення довіри до представників влади. Прихильність Франції до спрощення

адміністративних процесів відкриває можливість оптимізувати процедури, зменшити кількість бюрократії та підвищити ефективність. Такі реформи мають потенціал для покращення балансу між демократичними принципами і ефективним урядуванням. Прикладом є спроби Франції спростити адміністративні процедури, пов'язані з підприємницькою діяльністю. «План для підприємців», запроваджений урядом Франції, спрямований на спрощення адміністративних процесів для бізнесу, зменшення бюрократії та створення більш сприятливого середовища для бізнесу [205]. Ця ініціатива відображає прагнення підвищити ефективність адміністративної сфери, дотримуючись демократичних принципів.

Гнучкість є механізмом адаптації до постійно мінливого суспільного ландшафту. Суспільні потреби та обставини змінюються з часом, а поділ влади дозволяє правовій і політичній системі ефективно реагувати. У Франції гнучкість, яку забезпечує поділ влади, дозволяє різним гілкам влади співпрацювати та коригувати політику для вирішення нових проблем, таких як зміна клімату. Оскільки Франція стикається з дедалі більшою проблемою з навколишнім середовищем, уряд запровадив спільні ініціативи із залученням законодавчої та виконавчої гілок влади для формулювання та впровадження екологічної політики. Ця адаптивність має вирішальне значення для збереження актуальності законів і структур управління в швидко мінливому та складному середовищі. Закон «Про енергетичний перехід для зеленого зростання» у Франції є яскравим прикладом таких спільних зусиль. Цей закон, прийнятий у 2015 році, окреслює стратегію Франції щодо переходу до економіки з низьким вмістом вуглецю, наголошуючи на ролі багатьох гілок влади в досягненні екологічної стійкості [206]. Ця законодавча ініціатива демонструє, як поділ влади може ефективно вирішувати сучасні виклики.

Функціональний поділ влади має важливе значення для зміцнення громадської довіри до органів публічної влади. Коли громадяни спостерігають, що кожна гілка влади діє незалежно і контролює повноваження інших, це покращує сприйняття справедливості та підзвітності. Така прозорість і

підзвітність сприяють впевненості громадськості в тому, що її права захищені і що уряд діє відповідно до демократичних принципів. Суспільна довіра є важливою для стабільності та легітимності політичної системи. Яскравим прикладом є Конституційна рада, яка виконує функції адміністративного суду та юридичного радника уряду [207]. Її роль у незалежному перегляді адміністративних рішень та забезпеченні законності підвищує довіру суспільства до справедливості дій уряду, що має вирішальне значення для стабільності та легітимності політичної системи.

Франція стикається з власним набором викликів щодо впливу поділу влади на публічне управління, такими як порушення системи стримувань і противаг, проблеми координації та ерозія суспільної довіри. У Франції можливе порушення системи стримувань і противаг, що може призвести до домінування певної гілки вдали. Незалежність судової влади може створити проблеми з точки зору підзвітності. Судді, призначені на довгостроковий період, можуть сприйматися як менш підзвітні громадськості. Відсутність негайної відповідальності може викликати занепокоєння, особливо коли судові рішення мають значні суспільні наслідки. Також існує ризик того, що виконавча гілка влади, особливо якщо вона має значну більшість у законодавчому органі, може домінувати в процесі прийняття рішень. Це потенційне домінування може порушити баланс сил всупереч принципу стримувань і противаг. Приклад порушення балансу влади у Франції був очевидним у періоди сильного домінування виконавчої влади. Як приклад часто згадують президентство Шарля де Голля, коли виконавча гілка влади мала значну владу, впливаючи на рівновагу між гілками влади [208, с. 39].

Проблеми координації політики між різними гілками влади у Франції очевидні у випадках, коли різні політичні пріоритети між законодавчою та виконавчою гілками влади перешкоджають розробці та реалізації єдиного національного порядку денного. Показовим прикладом є труднощі координації, які виникли під час президентства Франсуа Олланда. Різні політичні пріоритети

між виконавчою та законодавчою гілками влади, зокрема щодо економічних та соціальних питань, призвели до проблем у розробці та виконанні єдиного національного порядку денного. Ця складність у досягненні синхронізованого підходу призвела до неузгодженості політики, яка може не відповідати належним чином багатогранним викликам, з якими стикається держава [209, с. 51].

Випадки тривалих політичних конфліктів або проблем з управлінням можуть призвести до зниження довіри суспільства до здатності уряду ефективно функціонувати в рамках поділу влади. Ця ерозія довіри може мати ширші наслідки для легітимності політичної системи, підкреслюючи важливість вирішення конфліктів і викликів для підтримки суспільної довіри до демократичного врядування. Рух «жовтих жилетів», який виник у Франції в 2018 році, є прикладом тривалих політичних та соціальних заворушень. Протести, спочатку викликані підвищенням податку на пальне, переросли в більш широкий рух, що виражає невдоволення економічною політикою та соціальною нерівністю [17, с. 4]. Реакція уряду на протести та труднощі в ефективному вирішенні проблем, висловлених рухом, сприяли зниженню суспільної довіри в той період. Результати SWOT-аналізу впливу принципу поділу влади на публічне управління у Франції, проілюстровано у таблиці 2.2.

На завершення зазначимо, що SWOT-аналіз поділу влади у Франції висвітлює складну взаємодію сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у структурі управління. Прозорий розподіл повноважень сприяє прозорості управління, стабільності та ефективному прийняттю рішень, пропагуючи демократичні принципи. Проте такі виклики, як можливі порушення балансу сил, бюрократична інерція і труднощі координації, підкреслюють необхідність постійної адаптації та ретельного управління. Існують можливості для оптимізації та спрощення, сприяння балансу між демократичними принципами й ефективним управлінням. Тим не менше, система стикається з загрозами, включаючи політичну поляризацію та ерозію суспільної довіри в

періоди тривалих політичних конфліктів між представниками законодавчої та виконавчої влади. Забезпечення ефективної системи стримувань і противаг та вирішення існуючих проблем є важливими для підтримки системи публічного управління у Франції.

Таблиця 2.2

Вплив принципу поділу влади на публічне управління у Франції

S	<ul style="list-style-type: none"> – прозоре управління, – стабільність та послідовність правової та політичної бази, – спеціалізований досвід в органах публічної влади та конкретизований підхід до управління 	W	<ul style="list-style-type: none"> – політична поляризація, – складність структури публічного управління, – бюрократична інерція
O	<ul style="list-style-type: none"> – впорядкування адміністративних процесів, – покращення адаптації до змін, – зміцнення довіри до представників органів публічної влади 	T	<ul style="list-style-type: none"> – порушення системи стримувань і противаг та підзвітність судової гілки влади, – проблеми координації між законодавчою та виконавчою гілками влади, – ерозія суспільної довіри в періоди тривалих політичних конфліктів

Джерело: складено автором за [17-209].

Принцип поділу влади здійснює вплив на публічне управління в Німеччині, формуючи його структуру, діяльність і демократичні основи. Адміністративна незалежність і підзвітність є центральними темами, на які вплинув поділ влади в Німеччині. Німецьке публічне управління характеризується низкою спеціалізованих адміністративних органів, кожен з яких виконує певні функції. Хоча вони діють незалежно, вони залишаються підзвітними законодавчій і виконавчій владі. Ця система зберігає підзвітність, одночасно дозволяючи спеціалізовану експертизу в управлінні. Прикладом цього є Федеральне управління картелів, яке відповідає за

забезпечення чесної конкуренції в Німеччині (Bundeskartellamt). Діючи незалежно, воно підзвітне законодавчій базі, викладеній у Законі «Про боротьбу з обмеженнями конкуренції». Така структура забезпечує дотримання законодавства про конкуренцію, зберігаючи відповідність правовим стандартам.

Принцип поділу влади зобов'язує судовий нагляд забезпечувати законність адміністративних дій, сприяючи розвитку культури законності та неупередженості в публічному управлінні Німеччини. Система адміністративних судів Німеччини надає громадянам можливість оскаржити адміністративні рішення. Адміністративні суди діють як неупереджені арбітри, перевіряючи дії адміністративних органів з метою забезпечення дотримання закону та захисту прав особи [210, с. 715].

Поділ влади впливає на державну адміністрацію Німеччини в гарантуванні захисту індивідуальних свобод. Адміністративне право в Німеччині – це спеціалізована галузь права, присвячена регулюванню адміністративних дій. Ця законодавча база захищає індивідуальні свободи шляхом встановлення чітких меж адміністративного розсуду і надання засобів правового захисту для громадян, яких торкаються адміністративні рішення.

Німецька система місцевої автономії надає муніципалітетам і місцевим органам влади значну свободу в управлінні місцевими справами. Ця децентралізація підвищує ефективність, адаптуючи послуги до місцевих потреб і сприяючи залученню громадян. У Німеччині такий підхід до місцевого управління відображає прагнення до розширення можливостей громад, дозволяючи їм пристосовувати політику та послуги до власних обставин. Муніципалітети мають гнучкість у вирішенні конкретних місцевих проблем, що призводить до більш націленого на громадянське суспільство управління. Крім того, такий акцент на місцевій автономії заохочує участь громадян, створюючи динамічні відносини між громадами та їх керівними органами [18, с. 13]. Як наслідок, німецька модель місцевої автономії не

лише спрощує адміністративні процеси, але й зміцнює зв'язок між врядуванням і людьми, яких воно обслуговує.

Підсумовуючи, вплив поділу влади на публічне управління в Німеччині очевидний у її федеральній структурі, чітких ролях адміністративних органів, прихильності до судового нагляду, захисту індивідуальних свобод через адміністративне право та сприянні ефективності та оперативності. Хоча Німеччина має деякі спільні риси з Францією, унікальний адміністративний федералізм Німеччини та акцент на спеціалізованих адміністративних органах підкреслюють вплив принципу поділу влади на підтримку збалансованої, підзвітної та ефективного системи управління.

Наступний комплексний SWOT-аналіз висвітлює сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, пов'язані з впливом поділу влади на публічне управління в Німеччині. Модель управління Німеччини, на яку глибоко вплинули принципи поділу влади, є свідченням демократичної стабільності та ефективного управління. Ця надійна система виявила кілька сильних сторін, які не тільки зміцнюють демократичні цінності, але й підвищують ефективність і чесність публічного управління, таких як збалансована федеральна структура, чіткі механізми підзвітності і неупереджений судовий нагляд

Прикладом збалансованої федеральної структури Німеччини є гармонійне співіснування федерального та земельного рівнів управління. Такий чіткий розподіл повноважень забезпечує належний поділ відповідальності, мінімізує конфлікти та сприяє ефективному управлінню. Наприклад, Основний закон Німеччини розмежовує повноваження федерального уряду та окремих земель, встановлюючи основу, яка сприяє стабільному управлінню та кооперативному федералізму [151].

Поділ повноважень створює надійні механізми підзвітності в публічному управлінні. Спеціальні органи публічного управління діють незалежно, але є підзвітні як законодавчій, так і виконавчій владі. Ця структура забезпечує прозорість та систему стримувань і противаг, невід'ємних компонентів

німецької системи управління. Прикладом є регулярні процеси звітності та нагляду, які проходять державні установи, що забезпечує прозорість і підзвітність їхніх дій. Ілюстрацією надійних механізмів підзвітності в Німеччині є практика Федерального аудиторського управління. Цей незалежний орган регулярно проводить перевірки та оцінки федеральних державних установ, щоб оцінити їхній фінансовий менеджмент та дотримання правових норм. Висновки представлені в звітах, що сприяє прозорості та забезпечує відповідність дій уряду встановленим стандартам [211].

Німеччина дотримується принципу неупередженого судового нагляду. Судова гілка влади, що складається з судів і суддів, відіграє вирішальну роль у тлумаченні та дотриманні закону. Ця незалежна судова система діє як гарантія проти потенційних зловживань владою, забезпечуючи справедливе та неупереджене застосування законів. Примітно, що знакові судові рішення в Німеччині підтримали конституційні принципи та захистили права особи, підкреслюючи важливість неупередженого судового нагляду. Прикладом прихильності Німеччини принципу неупередженого судового нагляду є справа Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) Гуттенберг і Вінкельман проти Німеччини. У цій знаковій справі ЄСПЛ відіграв вирішальну роль у перевірці й оцінці дій уряду Німеччини щодо прав і добробуту осіб [212].

Хоча поділ влади в Німеччині має численні переваги, він не позбавлений і слабкостей. Розуміння та усунення цих недоліків має значення для комплексної оцінки впливу принципу на публічне управління. До них належать адміністративна складність, ризик домінування виконавчої влади, потенціал для судової активності.

Поділ влади в Німеччині включає в себе численні спеціалізовані адміністративні органи в різних сферах управління. Наприклад, в області екології і природних ресурсів діє Федеральна агенція з охорони природи, яка забезпечує виконання політики з охорони природи та біорізноманіття [213]. Однак, незважаючи на важливість функцій спеціалізованих адміністративних

органів, такий поділ влади може викликати адміністративні труднощі. Наприклад, при розробці та виконанні заходів з охорони навколишнього середовища може виникати необхідність узгодження дій поміж різними адміністративними органами, що ускладнює процеси прийняття рішень і впливає на швидкість реакції на екологічні виклики. Процеси узгодження та співпраці можуть затримати прийняття рішень, особливо коли йдеться про питання, які потребують комплексного підходу та координації різних адміністративних відомств.

Випадки явного домінування виконавчої влади, особливо коли одна політична партія має значну більшість, можуть порушити баланс влади. Таке домінування може призвести до обмежених перевірок виконавчої влади, потенційно поставивши під загрозу ефективність поділу влади. Доречним прикладом з Німеччини тут є період, коли Християнсько-демократичний союз (ХДС) на чолі з канцлером Ангелою Меркель зберігав коаліційну більшість з зі своїм типовим політичним опонентом СДПН у Бундестазі. Протягом цього часу ХДС і СДПН впливали на законодавчі процеси та баланс сил, оскільки значний контроль партій мав наслідки для ефективної системи стримувань і противаг [19, с. 28].

Одним із конкретних прикладів потенційної судової активності в Німеччині є правові виклики, пов'язані з політикою щодо зміни клімату. В останніх випадках німецькі екологічні організації подали судові позови проти уряду, стверджуючи, що його кліматична політика недостатня для виконання екологічних зобов'язань. Федеральний конституційний суд брав участь в оцінці цих справ і в деяких випадках він виніс рішення, які виходять за рамки простого тлумачення існуючих законів. Натомість суд вплинув на політику уряду, вимагаючи більш амбітних кліматичних дій, які відповідають конституційним принципам [177, с. 2]

У Німеччині є багато можливостей для подальшого вдосконалення публічного управління. Скориставшись такими можливостями, як підтримка інновацій та політичних експериментів, покращення суспільної довіри та

сприяння політичному плюралізму, Німеччина може не лише зберегти свою демократичну цілісність, але й вдосконалити свою систему управління, щоб краще служити своїм громадянам.

Поділ влади в Німеччині відіграє значну роль у сприянні інноваціям і політичним експериментам. Різні галузі, які активно сприяють розробці політики, додають різноманітні точки зору у дискусію. Це не тільки відображає широкий спектр суспільних точок зору, але й заохочує пошук інноваційних рішень складних проблем. Законодавча, виконавча та судова влада, кожна зі своїми спеціалізованими функціями, беруть участь у динамічному обміні ідеями. Цей спільний підхід дозволяє адаптувати політику для вирішення виникаючих проблем, гарантуючи, що управління залишається адаптованим до обставин, що змінюються. Наприклад, у відповідь на екологічні проблеми Німеччина запровадила багатогранний підхід, що включає законодавчі ініціативи, виконавчі постанови та судовий нагляд. Бундестаг ухвалює такі закони, як Закон «Про відновлювану енергетику», в якому окреслюються амбітні цілі щодо відновлюваної енергії [214, с. 350]. Виконавча влада, зокрема Федеральне міністерство навколишнього середовища, забезпечує реалізацію цих законів через нормативні акти та політику, які сприяють сталим практикам. Судові органи, такі як Федеральний конституційний суд, відіграють певну роль у забезпеченні відповідності екологічної політики конституційним принципам.

Розподіл повноважень відіграє важливу роль у підвищенні та збереженні суспільної довіри до уряду Німеччини. Гарантія того, що влада розподілена між різними гілками, зменшує занепокоєння щодо концентрації або зловживання владою. Громадяни більше вірять у справедливість і цілісність політичної системи, коли вони сприймають добре функціонуючу систему стримувань і противаг. Прозорість і підзвітність, властиві поділу влади, сприяють впевненості громадян у тому, що рішення приймаються відповідно до належної процедури та в інтересах суспільства. Імплементація «Загального регламенту захисту даних» (GDPR) у Німеччині є свідченням

ефективності поділу влади. Законодавча гілка влади через Бундестаг відіграла вирішальну роль у прийнятті законів, які узгоджувалися з рамками «Загального регламенту захисту даних Європейського Союзу» [215, с. 16]. Виконавча влада, особливо регуляторні органи, як-от Федеральний уповноважений із захисту даних і свободи інформації, активно забезпечує дотримання законів. Суди, включаючи Федеральний конституційний суд, мають повноваження розглядати справи, пов'язані із захистом даних.

Сприяння політичному плюралізму є відмінною ознакою німецької системи поділу влади. Різні гілки влади часто представляють різні політичні погляди, що відображає різноманітність точок зору, наявних у німецькому суспільстві. Ця різноманітність є сильною стороною, оскільки дозволяє залучати різні політичні ідеології до процесу прийняття рішень. Законодавча, виконавча та судова влада вносять свій внесок у багатий політичний дискурс, забезпечуючи формування політики на основі широкого спектру ідей та цінностей. Ця інклюзивність зміцнює демократичне управління та зміцнює представництво різноманітних інтересів громадян. Прикладом розвитку політичного плюралізму в Німеччині є багатопартійна система та різноманітне представництво в різних гілках влади. Наприклад, існування різних політичних партій, таких як Християнсько-демократичний союз (ХДС), Соціал-демократична партія Німеччини (СДПН), Вільна демократична партія (ВДП) і Партія зелених, серед інших, забезпечує широкий спектр політичних ідеологій [16, с. 219]. Якщо раніше у Німеччині можна було спостерігати двопартійну систему, то сьогодні вона однозначно є багатопартійною.

Для Німеччини потенційними загрозами є ризики кібербезпеки, виклики глобалізації та громадська апатія і незаангажованість. В епоху цифрових технологій Німеччина стикається з ризиками кібербезпеки, які можуть поставити під загрозу традиційний поділ влади. Збільшення залежності від цифрових систем робить уряд вразливим до кібератак, які можуть порушити функціонування ключових установ. Захист від загроз у сфері кібербезпеки стає першочерговим для збереження цілісності поділу

влади та запобігання зовнішньому втручанню в державні справи. Показовий приклад в Німеччині стався у 2015 році, коли німецький Бундестаг зазнав серйозної кібератаки. Хакери проникли в мережу парламенту, що викликало занепокоєння щодо можливого зламу конфіденційної інформації та функціонування важливих законодавчих процесів [216].

Німеччина, як глобальний гравець, стикається з проблемами традиційного поділу влади через глобалізацію. Вирішення транснаціональних проблем вимагає скоординованих зусиль, і жорсткий поділ влади може зіткнутися з труднощами в адаптації до складнощів глобалізованого світу. Встановлення балансу між національною автономією та міжнародним співробітництвом стає вирішальним для ефективного подолання цих викликів. Одним із показових прикладів є реакція Європи на кризу біженців. Складність управління потоком біженців вимагала скоординованих зусиль як на національному, так і на міжнародному рівнях [20, с. 16]. Ця ситуація перевірила адаптивність поділу влади в Німеччині до вимог глобалізованого світу, наголошуючи на необхідності тонкого балансу між національною автономією і міжнародним співробітництвом.

Апатія та відстороненість від політичного процесу громадськості також становлять загрозу для ефективності поділу влади в Німеччині. Якщо громадяни не беруть активної участі та не намагаються притягнути гілки влади до відповідальності, система стримувань і противаг може стати менш ефективною. Сприяння громадській активності та обізнаності має вирішальне значення для підтримки надійного поділу влади, який відображає волю та інтереси громадян. Під час виборів до Бундестагу в Німеччині у 2017 році спостерігалось помітне зростання виборчої апатії, коли значна частина населення утрималася від участі у виборчому процесі [217, с. 593]. Ця тенденція зберіглася на наступних виборах у 2021 році і тому викликала занепокоєння щодо рівня залучення громадськості та його потенційного впливу на ефективність поділу влади. Результати виборів спонукали до дискусій стосовно стратегій посилення громадянської участі та обізнаності

для зміцнення демократичного процесу.

Результати SWOT-аналізу впливу принципу поділу влади на публічне управління в Німеччині, ми проілюстрували у вигляді таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Вплив принципу поділу влади на публічне управління у Німеччині

S	<ul style="list-style-type: none"> – гармонійне співіснування федерального та земельного рівнів управління, – надійні механізми підзвітності, – неупереджений судовий нагляд 	W	<ul style="list-style-type: none"> – складність структури публічного управління, – ризик домінування виконавчої влади, – потенційна судова активність за допомогою рішень, які виходять за рамки простого тлумачення існуючих законів
O	<ul style="list-style-type: none"> – сприяння інноваціям і політичним експериментам, – підвищення та збереження суспільної довіри до уряду, – сприяння політичному плюралізму 	T	<ul style="list-style-type: none"> – загрози у сфері кібербезпеки, – глобалізаційні виклики та встановлення балансу між національною автономією та міжнародним співробітництвом, – апатія та відстороненість від політичного процесу громадськості

Джерело: складено автором за [16-217].

Поділ влади в Німеччині демонструє кілька сильних сторін, як збалансована федеральна структура, чіткі механізми підзвітності та незалежна судова система. Однак існують проблеми, на які потрібно звернути увагу: потенціал судових зловживань, адаптація до глобалізованих викликів і вразливість до загроз кібербезпеці в епоху цифрових технологій є недоліками, які заслуговують на увагу. Можливості полягають у використанні технологічних досягнень для покращення управління та сприяння інноваціям шляхом спільної розробки політики. Ініціативи щодо залучення громадськості можуть зміцнити демократичний процес, усунувши загрозу апатії

громадян. Пом'якшення виявлених слабких місць і водночас використання можливостей буде важливим для Німеччини, щоб підтримувати та посилювати свою модель поділу влади. Підсумовуючи, усунення виявлених недоліків при одночасній максимізації сильних сторін та можливостей буде ключем до забезпечення її подальшого успіху.

Контекст України має свою власну динаміку, відмінну від Франції та Німеччини. Поділ влади в Україні вимагає чіткого розподілу функцій і ролей між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади в системі публічного управління. Хоча адміністративні органи діють незалежно, вони підзвітні законодавчій і виконавчій владі, сприяючи прозорості та нагляду [218, с. 157].

Адміністративна незалежність і підзвітність є центральними темами, на котрі вплинув поділ влади в Україні. Поділ влади сприяє ефективності та оперативності публічного управління. Адміністративна децентралізація в Україні підвищує ефективність шляхом надання місцевим органам влади значних повноважень. Це дозволяє надавати індивідуальні послуги, заохочує залучення громадян і сприяє регіональному розвитку.

Поділ влади зумовлює необхідність судового нагляду, забезпечення законності та неупередженості адміністративних дій. Українська судова система відіграє вирішальну роль у перегляді адміністративних рішень. Громадяни мають право оскаржувати адміністративні дії в суді, підтримуючи верховенство права та захищаючи права особи. Поділ влади в Україні посилює захист свобод особистості за допомогою правових механізмів. Адміністративне право в Україні встановлює межі адміністративного нагляду. Воно забезпечує правові засоби захисту громадян, які постраждали від адміністративних дій.

Підсумовуючи, зазначимо, що вплив поділу влади на публічне управління в Україні проявляється в чіткому розподілі функцій і ролей, адміністративній незалежності, збалансованій підзвітності, судовим наглядом, захистом особистих свобод, а також покращенні якості публічного управління. Хоча

Україна втілює демократичні принципи, як і Франція та Німеччина, специфічний контекст і виклики України підкреслюють важливість принципу поділу влади у формуванні публічного управління.

SWOT-аналіз допомагає оцінити вплив поділу влади на публічне управління в Україні. Сильні сторони України включають реформу децентралізації, активне громадянське суспільство та міжнародну підтримку. Зусилля щодо децентралізації влади передбачають надання місцевим органам влади більших повноважень і ресурсів. Реформа децентралізації в Україні не тільки узгоджується з принципами субсидіарності, наголошуючи на прийнятті рішень на місцевому рівні, коли це можливо, але також сприяє місцевій автономії. Органи місцевого самоврядування, будучи ближче до громадян, можуть ефективніше задовольняти конкретні потреби та проблеми своїх громад. Процес децентралізації сприяє більш збалансованому розподілу повноважень, зменшуючи ризик надмірної централізації. Конкретним прикладом позитивного впливу децентралізації в Україні є реформа у сфері охорони здоров'я. Це проілюстровано створенням регіональних центрів охорони здоров'я, які можуть автономно керувати та пристосовувати медичні послуги до конкретних потреб місцевого населення [219, с. 72].

Україна характеризується як динамічне та активне громадянське суспільство, яке є критичною силою у відстоюванні демократичних цінностей та забезпеченні прозорості. Організації громадянського суспільства відіграють важливу роль у моніторингу дій уряду, притягненні посадовців до відповідальності та захисті демократичних принципів [220, с. 47]. Через ініціативи, адвокаційні кампанії та незалежний моніторинг громадянське суспільство частково стримує повноваження влади. Громадська участь посилює жвавість демократичного процесу, гарантуючи, що голоси громадян почуті та що дії уряду відповідають інтересам широких верств населення. Примітним прикладом, який демонструє активну роль громадянського суспільства в Україні, є антикорупційний рух, такий як

діяльність кампанії «Декларація доброчесності» (Національне агентство з питань запобігання корупції), та діяльність організації «Transparency International Україна» тощо.

Допомога з боку міжнародних партнерів не лише надає практичну підтримку з точки зору передового досвіду та розбудови спроможності, але й підсилює важливість демократичних цінностей, включаючи надійний поділ влади. Міжнародні угоди слугують орієнтирами для ефективного управління та стандартів прав людини, що діє як стабілізуюча сила, допомагаючи Україні долати виклики та забезпечуючи відповідність її політичних інститутів світовим демократичним нормам. Показовим прикладом міжнародної підтримки є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ця угода слугує комплексною основою, що окреслює політичну асоціацію та економічну інтеграцію але водночас вимагає і подальшого реформування в Україні, в тому числі інституційного та в контексті поділу влади [179].

Слабкі сторони поділу влади в Україні включають в себе виклики корупції, незавершену децентралізацію, а також постійні проблеми, пов'язані з незалежністю судової влади. Значну загрозу ефективності поділу влади в Україні становить корупція. Випадки хабарництва, розкрадання та інші корупційні дії в різних гілках влади можуть підірвати доброчесність установ. Для усунення цієї слабкості вирішальними є комплексні антикорупційні заходи та їх суворе дотримання. В Україні корупція під час війни є найбільш відчутною з питань, що стосуються армії [221]. В часи, коли держава перебуває в стані війни, такі дії уряду критично підбивають довіру населення.

Виклики незалежності судової влади викликають занепокоєння щодо її здатності функціонувати як нейтральний і неупереджений контроль законодавчої та виконавчої влади. Політичне втручання, зовнішній тиск або неналежний правовий захист суддів можуть поставити під загрозу автономію

судової влади. Захист судової незалежності шляхом правових реформ та інституційних гарантій є обов'язковим для надійного поділу влади [222].

Ситуація, що склалася сьогодні в Україні, не дозволяє державі ефективно проводити реформи. Через війну процеси внутрішніх змін, що були запущені владою, призупинились. Незважаючи на прикладені зусилля, процес децентралізації в Україні стикнувся з новими проблемами, які перешкодили впровадженню повної автономії органів місцевого самоврядування. Неповна децентралізація обмежує можливості місцевої влади приймати рішення, які безпосередньо впливають на їхні громади. Така ситуація перешкоджає збалансованому розподілу повноважень, оскільки органи місцевого самоврядування можуть не мати достатніх повноважень для ефективного вирішення місцевих потреб. Для посилення децентралізації необхідні продовження реформ і розширення повноважень органів місцевого самоврядування для забезпечення більш справедливого та функціонального розподілу повноважень, в тому числі й на деокупованих у майбутньому українських територіях.

У сфері публічного управління в Україні існує набір можливостей, однак під час війни держава не готова до проведення реформ. Національна безпека залишається головним питанням на порядку денному. Реалізація реформ у секторі безпеки може сприяти у забезпеченні більш ефективного, підзвітного та орієнтованого на права людини апарату безпеки. Комплексні реформи мають включати навчання та оснащення сил безпеки, забезпечуючи суворе дотримання стандартів прав людини. Підвищуючи професіоналізм і підзвітність сектору безпеки, Україна покращує свої шанси на перемогу у війні. Прозорість діяльності сил безпеки в поєднанні з механізмами нагляду та підзвітності матиме ключове значення для створення середовища безпеки, яке захищає як національні інтереси, так і права особи. Цей підхід узгоджується з міжнародними нормами та сприяє досягненню мети щодо забезпечення стабільності і безпеки в Україні. Після закінчення війни першочерговою є потреба завершити реформи, які зупинилися в процесі

втілення через початок повномасштабного російського вторгнення.

Варто продовжити реформу децентралізації, проте приділивши значну увагу прикордонним регіонам, які можуть залишатись під загрозою. Зусилля щодо децентралізації відіграють ключову роль у структурі управління в Україні, спрямовані на розширення можливостей місцевих громад, покращення державних послуг та пом'якшення корупційних ризиків. Завдяки передачі повноважень місцевим органам влади децентралізація сприяє підзвітності та прозорості. Проте успішна децентралізація вимагає не лише передачі повноважень, а й ініціатив з розбудови спроможностей для ефективного управління своїми обов'язками [223, с. 295]. Такий підхід не тільки допомагає зменшити корупцію, але й зміцнює загальну демократичну структуру держави.

Знаходячись в стані війни, Україна має обмежену можливість втілення повноцінної системи поділу влади через обставини внутрішнього та зовнішнього тиску. Військові події можуть призвести до тимчасового обмеження демократичних інститутів та порушити нормальний розподіл повноважень між гілками влади. Зміна пріоритетів у зв'язку з війною вимагає концентрації влади в руках виконавчої влади та президента на час воєнного стану. Однак важливою частиною реагування на цю ситуацію є збереження засад правової держави та демократичного управління. Війна залишається суттєвою загрозою, що впливає на ефективність демократичних інститутів і ставить під сумнів розподіл повноважень в Україні. Вважаємо, що зусилля у боротьбі з корупцією, завершення децентралізації та залучення міжнародної підтримки будуть важливими для розвитку міцної демократичної системи в післявоєнний час. Результати SWOT-аналізу впливу принципу поділу влади на публічне управління в Україні, проілюстровано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Вплив принципу поділу влади на публічне управління в Україні

S	<ul style="list-style-type: none"> – реформа децентралізації, – активне громадянське суспільство, – міжнародна підтримка 	W	<ul style="list-style-type: none"> – корупція, – незавершеність реформи децентралізації, – політична залежність судової влади
O	<p><i>Під час війни:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – реконструкція та відновлення втрачених або пошкоджених стратегічних об'єктів, – адвокація механізмів міжнародного правосуддя, – реструктуризація, навчання та оснащення сил безпеки, забезпечуючи суворе дотримання стандартів прав людини <p><i>Після завершення війни:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – відновлення економічних реформ для стимулювання стійкого економічного зростання, – комплексна податкова реформа, – завершення реформи децентралізації 	T	<ul style="list-style-type: none"> – війна

Джерело: складено автором за [218-223].

Поділ влади залишається основним принципом демократичного правління в Україні, Німеччині та Франції. Унікальні сильні та слабкі сторони, можливості і загрози підкреслюють динамічний характер демократичних систем. Можливості для інновацій, міжнародної співпраці та поточних реформ є важливими для підтримки та посилення поділу влади. Визначені загрози підкреслюють необхідність захисту цих демократичних ідеалів у

глобалізованому просторі, що постійно змінюється.

Таким чином, можна зробити припущення, що чим більше сильних сторін у системі поділу влади, тим краще вона може реалізувати принцип поділу влади. Однак, це припущення може бути недостатнім для повного розуміння ефективності принципу поділу влади. Наприклад, навіть якщо в системі є багато сильних сторін, можуть виникати проблеми з координацією та конфліктами між ними, що може порушувати реалізацію принципу поділу влади.

Зазначене дозволяє запропонувати інший підхід: розглядати ефективність принципу поділу влади як результат взаємодії між сильними сторонами (які сприяють ефективному функціонуванню системи) та заходами, спрямованими на зменшення слабких сторін та ризиків. Це означає, що, окрім забезпечення наявності сильних сторін у системі поділу влади, виникає нагальна потреба удосконалення механізмів контролю, координації і співпраці між ними, зменшуючи загрози та ризики, які можуть вплинути на ефективність реалізації цього принципу.

Вважаємо, що така потреба виникає з розуміння того, що наявність сильних сторін сама по собі не є гарантією ефективного функціонування системи. Навпаки, без належного контролю та співпраці між різними гілками влади можуть виникнути загрози, що можуть підірвати принцип поділу влади. Тому важливо розвивати механізми, які дозволять вчасно виявляти та вирішувати будь-які проблеми чи конфлікти, що виникають у процесі взаємодії між владними органами. Крім того, ефективність реалізації принципу поділу влади може бути підвищена шляхом посилення координації між цими органами для досягнення загальних цілей суспільства. Такий підхід дозволяє зменшити ризики та загрози, що можуть виникнути у контексті складних політичних та соціальних умов та забезпечити більш стійку й ефективну систему управління.

Вважаємо, що такий підхід дозволить коректно оцінити ефективність принципу поділу влади та виявити шляхи його подальшого удосконалення.

На нашу думку, запропонований підхід виокремлює декілька ключових чинників, які обумовлюють кореляційні залежності між ефективністю принципу поділу влади та наявністю сильних сторін у системі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Кореляційні залежності між сильними сторонами та заходами, спрямованими на зменшення слабких сторін та ризиків у реалізації принципу поділу влади

Взаємодія між сильними сторонами (які сприяють ефективному функціонуванню системи)	Ключові чинники, які обумовлюють кореляційні залежності	Заходи, спрямовані на зменшення слабких сторін та ризиків
Наявність сильних сторін у всіх гілках влади (законодавчій, виконавчій, судовій) сприяє збалансованості та контролю в системі	Контроль та збалансованість влади	Уникнення переважання будь-якої гілки влади та забезпечення взаємодії між ними
Сильні сторони в системі поділу влади зазвичай сприяють більшій прозорості та підзвітності у владних структурах	Прозорість та підзвітність	Можливість ефективного контролю громадськості та забезпечення більшої довіри до уряду й інших владних органів
Система, у якій присутні сильні сторони у всіх гілках влади, зазвичай демонструє більшу стійкість до кризових ситуацій	Стійкість до кризових ситуацій	Краща організація боротьби з викликами та негативними наслідками, такими як економічні кризи або політичні конфлікти
Система, де присутні сильні сторони у всіх гілках влади, сприяє інноваціям та розвитку	Інновації та розвиток	Пропозиції суб'єктів публічного управління щодо реалізації нових ідей та програм, що сприяють загальному розвитку країни
Наявність сильних сторін у системі поділу влади підвищує рівень легітимності та довіри до владних органів серед населення	Легітимність та довіра	Створення сприятливого клімату для діалогу та співпраці між владою і суспільством

Джерело: складено автором за [16-223].

Таким чином, окреслені кореляційні залежності між наявністю сильних сторін у системі поділу влади і заходами, спрямованими на зменшення слабких сторін та ризиків у реалізації принципу поділу влади, обумовлюються ключовими чинниками, такими як: контроль і збалансованість влади; прозорість і підзвітність; стійкість до кризових ситуацій; інновації та розвиток; легітимність та довіра.

Висновки до розділу 2

У другому розділі в результаті дослідження стану реалізації принципу поділу влади та визначення його впливу на публічне управління Франції, Німеччини та України встановлено, що основним юридичним документом, що розкриває зміст реалізації принципу поділу влади в обраних державах, є конституція. Проведений аналіз засвідчує чітке визначення повноважень судової гілки влади та її наглядову роль над законодавчою та виконавчою.

Визначено спільні для держав виклики у реалізації принципу поділу влади, які підкреслюють універсальну важливість підтримки демократичних цінностей і верховенства права, що проявляються у проблемах незалежності суддів, можливості політичного впливу на судову гілку влади та підзвітністю суддів. Обґрунтовано, що судова система, включаючи конституційні органи, виконує ключову роль у захисті конституційних принципів та забезпеченні правової стабільності.

Компаративним аналізом впровадження принципу поділу влади, зокрема щодо здійснення адміністративних реформ у трьох державах – Україні, Німеччині та Франції – засвідчено відмінності в підходах до децентралізації та адміністративних змін. Доведено, що: Україна, як молода демократія у стані впливу російської військової агресії, має складнощі у реформуванні та розвитку; Німеччина проявляє врівноваженість реформ через ефективну співпрацю суб'єктів управління; Франція активно реалізує реформи, незважаючи на відносно короткий період децентралізаційних процесів.

Встановлено, що досвід Німеччини та Франції демонструє важливість

балансу повноважень між національним та регіональним рівнями влади. З'ясовано, що принцип поділу влади відіграє вирішальну роль в усіх трьох країнах, забезпечуючи баланс між законодавчою, виконавчою та судовою владами. Законодавчі органи формують правову базу для децентралізації, судові гілки влади забезпечують конституційну відповідність, а виконавчі органи втілюють реформи. Проте у всіх трьох країнах виникають схожі проблеми, такі як фінансові обмеження та опір змінам. Варіація результатів децентралізації у кожній з країн підкреслює складність цього процесу та необхідність узгодження зусиль із безумовним дотриманням демократичних принципів.

Здійснено аналіз впливу реалізації принципу поділу влади на публічне управління, який проведено через поєднану множину результатів SWOT-аналізів зарубіжної практики упровадження вказаного принципу. За його результатами встановлено кореляційні залежності між сильними сторонами та заходами, спрямованими на зменшення слабких сторін та ризиків. Їх рушійними чинниками визначено контроль, прозорість, стійкість, інновації та легітимність. Доведено, що розуміння цих залежностей дозволяє виявити можливості для подальшого удосконалення реалізації вказаного принципу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Кращі практики впровадження і модифікації принципу поділу влади у провідних державах-членах Європейського Союзу в контексті їхньої євроінтеграції

Реалізація принципу поділу влади має вирішальне значення для забезпечення демократичного управління та верховенства права. Німеччина та Франція пропонують власні практики реалізації цього фундаментального принципу. Оскільки вони служать цінними уроками для демократій у всьому світі, прийняття та ефективно впровадження механізмів удосконалення поділу влади є необхідними для захисту демократичних цінностей і принципів. Досвід Німеччини та Франції може бути корисним для України, яка прагне зміцнити свої демократичні інститути та структуру управління, оскільки покращення реалізації принципу поділу влади є передумовою для забезпечення підзвітних, прозорих і справедливих систем публічного управління.

Важливо зазначити, що Франція та Німеччина є державами-членами Європейського Союзу як складного наднаціонального утворення, яке змінило політико-правовий ландшафт своїх держав-членів. Тому важливо заглибитись у способи взаємодії інституцій та правових рамок Європейського Союзу із національними системами для формування балансу влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

У певних сферах Європейський Союз має виключні повноваження ухвалювати законодавство, а держави-члени обмежуються застосуванням закону, якщо Європейський Союз прямо не уповноважений впроваджувати окремі закони самостійно. До таких сфер належать створення та функціонування

митного союзу, правила конкуренції для єдиного ринку, монетарна політика для держав Євросони, торгівля та міжнародні угоди за певних обставин, а також регулювання морських рослин і тварин, які унормовуються спільною рибальською політикою [224].

Європейський Союз та держави-члени розподіляють законодавчу компетенцію в певних сферах. Однак держави-члени можуть приймати закони щодо певного питання, лише якщо Європейський Союз не врегулював це питання або вирішив не робити цього. Спільна компетенція охоплює широкий спектр сфер, включаючи єдиний ринок, працевлаштування і соціальні питання, економічну, соціальну і територіальну єдність, сільське господарство, рибальство, навколишнє середовище, захист прав споживачів, транспорт, енергетику, правосуддя та основні права, міграцію та внутрішні справи, охорону здоров'я, наукові дослідження та космос, а також співробітництво в галузі розвитку та гуманітарну допомогу [224].

Роль Європейського Союзу поширюється на підтримку, координацію або доповнення дій держав-членів у певних сферах, без повноважень ухвалювати закони чи втручатися в законодавчі прерогативи держав-членів. Ці допоміжні компетенції поширюються на охорону здоров'я, промисловість, культуру, туризм, освіту та навчання, молодь і спорт, цивільний захист та адміністративну співпрацю [224].

Європейський Союз володіє спеціальними повноваженнями, які дозволяють йому виконувати певну роль або виходити за межі його звичайних сфер відповідальності. Ці спеціальні компетенції охоплюють координацію економічної політики та політики зайнятості, визначення та реалізацію Спільної політики безпеки та оборони, а також використання «положення про гнучкість», що дозволяє дії за межами стандартної компетенції за суворих умов, як це передбачено договорами [225].

Як один із засновників Європейського Союзу, *Франція* відіграє ключову роль у формуванні політичного ландшафту Європи. В основі демократичного правління Франції лежить міцна система, яка

характеризується дотриманням принципів поділу влади, системи стримувань і противаг і верховенства права. Відтак видається необхідним дослідити, як Франція інтерпретувала та реалізувала ці принципи в контексті своєї політичної системи, проаналізувати відмінні риси французької моделі поділу влади, з'ясувати, як виконавча, законодавча та судова влада взаємодіють і як ці взаємодії впливають як на внутрішнє управління, так і на роль Франції в широкому політичному ландшафті.

Членство Франції в Європейському Союзі призвело до безперервного процесу гармонізації національного законодавства з новою системою правил і директив Європейського Союзу. Ця гармонізація є важливим аспектом того, як принцип поділу влади діє у французькому контексті. Французький законодавчий орган, що складається з Національних зборів і Сенату, відіграє ключову роль у цьому процесі. Оскільки директиви та правила Європейського Союзу приймаються, вони повинні бути перенесені у французьке законодавство. Ця відповідальність безпосередньо покладається на законодавчу гілку влади, яка прискіпливо вивчає положення Європейського Союзу і відповідно коригує національне законодавство.

Цей процес гармонізації сприяє створенню системи стримувань і противаг у рамках демократичної системи Франції. Це гарантує, що законодавча гілка влади бере активну участь у прийнятті рішень, пов'язаних з Європейським Союзом, відтак зміцнюючи принцип парламентського контролю. Парламентські комітети, особливо ті, що займаються справами Європейського Союзу, вникають у дрібниці директив Європейського Союзу і оцінюють їх сумісність із чинним французьким законодавством. Цей перегляд дозволяє законодавчому органу зберегти свою роль надійного контролю виконавчої влади.

Крім того, цей процес гармонізації підкреслює взаємозв'язок внутрішнього і європейського вимірів Франції. Це приклад того, як членство в Європейському Союзі вимагає координації національного та наднаціонального управління, створюючи тонкий баланс між суверенітетом

Франції та європейською інтеграцією. Отже, цей аспект поділу влади у Франції не лише підкреслює вплив законодавчої влади, однак й відображає прихильність Франції спільному багатонаціональному підходу до вирішення сучасних викликів у рамках Європейського Союзу.

У Франції верховенство законодавства Європейського Союзу над національним законодавством встановлено Конституцією Франції в статті 88-1 Конституції Франції, де написано: «Республіка є учасником Європейського Союзу, утвореного державами, які вільно вирішили делегувати деякі зі своїх спільних повноважень згідно з «Договором про Європейський Союз» і «Договором про функціонування Європейського Союзу», як вони випливають з Договору, підписаного в Лісабоні 13 грудня 2007 року, і також вони можуть бути змінені майбутніми договорами. Ця Конституція забезпечує верховенство права Європейського Союзу» [144, Art. 88-1].

Прихильність Франції принципам Європейського Союзу виходить за межі законодавчої та виконавчої гілок влади та охоплює судову сферу. У складній структурі Європейського Союзу судова система Франції активно співпрацює з Європейським судом (ЕСЖ), що є важливим аспектом дотримання в державі верховенства права та поділу влади.

Ця судова співпраця слугує потужним механізмом для зміцнення балансу повноважень та системи стримувань і противаг у французькій правовій системі. Це проявляється, коли французькі суди зіштовхуються зі справами, пов'язаними з правом Європейського Союзу. У таких випадках суди зобов'язані проводити консультації та направляти запитання до Суду Європейського Союзу для тлумачення і вказівок щодо питань, що стосуються права Європейського Союзу.

Співпрацюючи з Європейським судом, судова система Франції не лише забезпечує однаковість у застосуванні законодавства Європейського Союзу у державах-членах, але й бере участь у ширшому європейському правовому дискурсі. Ця участь є важливою для підтримки верховенства права та

дотримання принципів справедливості в Європейському Союзі. Крім того, це вводить додатковий рівень стримувань і противаг у правовій системі. Французькі судді, включно з суддями вищих інстанцій, обмежені рамками, встановленими законодавством Європейського Союзу, що запобігає неналежній концентрації влади в національній судовій системі.

Цей вимір судової співпраці підкреслює взаємозв'язок правових інститутів Франції з ширшим європейським правопорядком. Це відображає відданість як суверенітету французької правової системи, так і її інтеграції в правову систему Європейського Союзу. Таким чином, судова співпраця є не лише юридичною необхідністю, але й свідченням синергії між французькою юриспруденцією та європейським правом, сприяючи збалансованому підходу до прийняття правових рішень, що узгоджується з принципом поділу влади.

Виконавча влада Франції, до якої входять президент та уряд, відіграє ключову роль у формуванні позиції держави на переговорах та виробленні політики Європейського Союзу. Ця видатна роль відображає відданість французького уряду просуванню своїх національних інтересів у рамках Європейського Союзу.

На практиці виконавча влада Франції бере активну участь у переговорах з Європейським Союзом, представляючи позицію Франції з різних питань, таких як торговельні угоди, екологічні норми та економічна політика. Однак важливо зазначити, що ці переговори зрідка є односторонніми рішеннями, ухваленими лише виконавчою владою. Натомість вони керуються складною взаємодією між виконавчою та законодавчою гілками влади, а також зобов'язаннями Франції згідно з «Договором про Європейський Союз».

Парламент Франції, що складається з Національної асамблеї та Сенату, відіграє вирішальну роль у процесі прийняття рішень, пов'язаних з переговорами з Європейським Союзом. Це особливо очевидно в тих сферах, де угоди чи рішення Європейського Союзу вимагають національну ратифікацію або схвалення парламенту. У таких випадках виконавча влада

повинна отримати згоду та схвалення парламенту, забезпечуючи систему стримувань і противаг у справах Європейського Союзу.

Участь французького парламенту в переговорах з Європейським Союзом слугує багатьом цілям. По-перше, він підтримує демократичні принципи, гарантуючи, що рішення, прийняті на рівні Європейського Союзу, узгоджуються з інтересами та цінностями французького народу, представленого його обраними офіційними особами. По-друге, це дозволяє ширше обговорювати політику Європейського Союзу, сприяючи прозорості та підзвітності. Нарешті, він посилює поділ влади, не дозволяючи виконавчій владі в односторонньому порядку зобов'язати Францію виконувати міжнародні угоди без законодавчого контролю.

Ця система стримувань і противаг між виконавчою та законодавчою гілками посилює здатність Франції ефективно співпрацювати в Європейському Союзі, одночасно зберігаючи принципи демократичного врядування та поділу влади. Це приклад того, як членство Франції в Європейському Союзі вплинуло на її політичну та інституційну структуру та адаптувало її для прийняття наднаціональних рішень, зберігаючи внутрішні стримування та противаги. Однак Франція не має такої розгалуженої системи репрезентації в Європейському Союзі, як Німеччина. На відміну від офіційного державного представництва та представництв 16 земель Німеччини, Франція має лише одне офіційне представництво. Це означає, що інтереси регіонів Франції не мають прямого представництва через окрему інституцію.

Німеччина, яку часто вважають економічним і політичним центром Європи, є однією з найвпливовіших держав-членів Європейського Союзу. Федеральна система Німеччини є прикладом, який демонструє, як саме принципи та механізми Європейського Союзу були інтегровані у німецьку систему стримувань і противаг.

Одним із основоположних принципів Європейського Союзу є верховенство права Європейського Союзу над національним правом, як це

було встановлено Європейським судом (ECJ) у таких знакових справах, як «Costa v ENEL» (1964 р.) [226] та «NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration» (1963 р.) [254]. Цей принцип суттєво впливає на систему стримувань і противаг Німеччини. Федеральний конституційний суд Німеччини постановив у таких справах, як «Solange I» (1974) та «Solange II» (1986 р.) [23, с. 420], що право Європейського Союзу має пріоритет у сферах, де Європейський Союз має компетенцію, як зазначено в Договорі про Європейський Союз та Договорі про функціонування Європейського Союзу. Це означає, що німецька судова система часто взаємодіє із законодавством Європейського Союзу, впливаючи на його тлумачення та застосування в державі.

Німецький Бундестаг і Бундесрат відповідають за прийняття та внесення змін до законів. Хоча Бундестаг відіграє вирішальну роль у прийнятті законодавства, Бундесрат представляє інтереси федеральних земель і повинен затверджувати певні закони. Проте з членством Німеччини в Європейському Союзі законодавчий процес значно еволюціонував. Директиви та нормативні акти Європейського Союзу часто вимагають перенесення в національне законодавство. Цей процес передбачає адаптацію німецького законодавства до стандартів Європейського Союзу. Ця взаємодія між національним законодавством і законодавством Європейського Союзу змінила баланс законодавчої влади, причому нормативні акти Європейського Союзу фактично мають перевагу над національними законами. Цей вплив є свідченням здатності Європейського Союзу формувати законодавчий ландшафт своїх держав-членів, включаючи Німеччину.

Виконавча влада Німеччини на чолі з канцлером відіграє ключову роль у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики держави. Однак членство в Європейському Союзі ускладнило процес прийняття виконавчих рішень. Європейська рада, де лідери держав-членів Європейського Союзу збираються для обговорення та прийняття рішень щодо важливих питань Європейського

Союзу, стала критично важливим форумом для керівництва Німеччини. Рішення, прийняті Європейською радою, часто мають далекосяжні наслідки для політики й інтересів Німеччини. Таким чином, виконавча влада має орієнтуватися між внутрішніми імперативами та міркуваннями на рівні Європейського Союзу, ілюструючи взаємозв'язок цих двох сфер влади.

Судова система Німеччини, включаючи Федеральний конституційний суд [191], має завдання підтримувати верховенство права та забезпечувати відповідність дій уряду конституції. Проте законодавство Європейського Союзу підпадає під юрисдикцію Європейського суду. Відносини між судовою системою Німеччини та Європейським судом були предметом дискусій. Конституційний суд Німеччини, зокрема, підтвердив свої повноваження у захисті конституції Німеччини, поважаючи право Європейського Союзу. Ця взаємодія підкреслює життєво важливу роль судової влади у збереженні поділу влади та забезпеченні відповідності законодавства Європейського Союзу конституційним принципам Німеччини.

Унікальна федеративна структура Німеччини, яка характеризується поділом на 16 земель [192], ефективно запобігає концентрації влади на рівні центрального уряду та забезпечує дотримання регіональних інтересів та ідентичності в ширшій національній структурі. Кожне із цих федеральних утворень має власну конституцію, уряд і законодавчу владу, що засвідчує децентралізацію влади.

Однак процес європейської інтеграції, який спонукає активну участь Німеччини в Європейському Союзі, суттєво змінив динаміку федералізму всередині держави. Хоча федеральний уряд у Берліні займає домінуючу позицію у формуванні європейської політики Німеччини, федеральна структура гарантує, що регіональні уряди також мають право голосу в цих питаннях. Цей перетин внутрішнього та наднаціонального управління особливо очевидний у Бундесраті, який представляє землі на федеральному рівні.

Бундесрат є верхньою палатою федерального законодавчого органу

Німеччини, яка доповнює Бундестаг у формуванні законодавства держави. Роль Бундесрату в контексті європейської інтеграції є значною у прийнятті рішень в Європейському Союзі. Що стосується питань Європейського Союзу, Бундесрат бере активну участь у розгляді та ухваленні законодавчих ініціатив, особливо тих, що мають наслідки для регіонів.

Така участь посилює участь регіональних урядів у справах Європейського Союзу, сприяючи співробітництву між федеральним і земельним рівнями управління. Наприклад, Бундесрат має надати свою згоду на те, щоб Німеччина підтримувала або виступала проти політики чи директив Європейського Союзу, дотримуючись принципу, згідно з яким рішення, які впливають на європейську участь держави, мають відображати як національні, так і регіональні інтереси.

Вплив європейської інтеграції на федералізм Німеччини підкреслює тонкий баланс між централізацією та децентралізацією влади. У той час як федеральний уряд у Берліні залишається ключовим у представленні Німеччини на європейській арені, федеральна структура гарантує участь земель у процесі прийняття рішень. Цей баланс не тільки узгоджується з принципами федералізму та субсидіарності, але й відображає ширший дух Європейського Союзу, що полягає в повазі різноманітності та автономії його держав-членів.

Результатом є багаторівнева система управління, яка орієнтується в складнощах внутрішнього та європейського управління. Це відображає прагнення ширшого європейського проекту до гармонізації та співпраці, поважаючи суверенітет окремих націй і регіонів. У цьому контексті Німеччина служить прикладом того, як європейська інтеграція може збагатити та адаптувати демократичні інститути нації, підкреслюючи плинність і стійкість поділу влади в умовах розвитку об'єднаної Європи.

Демократична система Німеччини характеризується своєю парламентською моделлю, яка наголошує на тісній співпраці та системі стримувань і протипаг між законодавчою та виконавчою гілками влади. У цьому контексті Бундестаг відіграє центральну роль у формуванні та

контролі політики уряду, включно з політикою, що стосується Європейського Союзу.

Одним із ключових механізмів, за допомогою якого здійснюється парламентський нагляд за справами Європейського Союзу, є створення спеціалізованих комітетів у справах Європейського Союзу в Бундестазі. На ці комітети покладено важливу відповідальність: ретельно вивчати законодавство, політику та дії Європейського Союзу, щоб переконатися, що вони відповідають інтересам і цінностям Німеччини. Ці комітети складаються з членів Бундестагу, які мають досвід у європейських справах, і представлені різними політичними партіями.

Комітет у справах Європейського Союзу слугує важливим форумом для вивчення запропонованого законодавства та політики Європейського Союзу. Він бере участь у процесі поглибленого аналізу, оцінюючи потенційний вплив ініціатив Європейського Союзу на правові, економічні та соціальні системи Німеччини. Ця оцінка допомагає захистити суверенітет і національні інтереси Німеччини в ширшому контексті європейської інтеграції.

Можливо, найважливішим аспектом цих комітетів є їхня роль у забезпеченні підзвітності виконавчої влади. Федеральний уряд Німеччини на чолі з канцлером відповідає за представництво держави в процесах прийняття рішень в Європейському Союзі. Проте контроль за діями та рішеннями уряду в цій сфері є обов'язком Бундестагу. Комітет у справах Європейського Союзу активно вимагає від уряду відповідальності за його позиції, переговори та зобов'язання, взяті на рівні Європейського Союзу.

Обговорення в цьому комітеті характеризуються відкритістю та прозорістю. Ця прозорість поширюється на широку громадськість, оскільки засідання комітетів та обговорення часто доступні для ЗМІ та підлягають громадському контролю. Ця практика відповідає демократичним принципам підзвітності та гарантує, що громадяни поінформовані про те, як їхні обрані представники взаємодіють з інститутами Європейського Союзу від їхнього імені.

Проводячи ретельні аналізи та сприяючи інформованим дебатам, цей комітет робить значний внесок у процесі прийняття рішень в Німеччині щодо справ Європейського Союзу. Члени цього комітету мають можливість брати участь в обговоренні, пропонувати поправки та формувати позицію уряду щодо питань, пов'язаних з Європейським Союзом. Цей повторюваний процес підвищує якість взаємодії Німеччини з Європейським Союзом, а також її здатність впливати на політику Європейського Союзу.

Парламентська система Німеччини, підкреслена діяльністю комітету у справах Європейського Союзу у Бундестазі, є прикладом надійної структури для парламентського нагляду за справами Європейського Союзу. Цей нагляд має ключове значення для забезпечення того, щоб уряд залишався підзвітним, щоб законодавство Європейського Союзу відповідало національним інтересам і щоб рішення, прийняті на рівні Європейського Союзу, відображали волю та цінності німецького народу. Це демонструє, як принцип поділу влади та система стримувань і противаг реалізовані в контексті європейської інтеграції, гарантуючи, що демократична підзвітність залишається основою взаємодії Німеччини з Європейським Союзом.

Підсумовуючи, зазначимо, що членство Німеччини в Європейському Союзі мало глибокий вплив на поділ влади в державі. Інтеграція Німеччини в Європейський Союз вплинула на федеральну структуру, законодавчі процеси, прийняття виконавчих рішень і судовий нагляд. Хоча ця інтеграція посилила роль Німеччини на європейській арені та сприяла згуртованості Європейського Союзу, вона також поставила виклик традиційному розумінню поділу влади. Встановлення балансу між національним суверенітетом та інтеграцією в Європейський Союз залишається постійним викликом, оскільки Німеччина продовжує адаптувати свої демократичні інститути до реалій політичного ландшафту, що постійно змінюється. Незважаючи на це, Німеччина виступає свідченням трансформаційної сили членства в Європейському Союзі, де принципи демократії, верховенства права та поділу влади не тільки дотримуються, але й змінюються в контексті

об'єднаної Європи.

І в Німеччині, і у Франції членство в Європейському Союзі створило складну мережу правових і політичних взаємодій, які впливають на поділ влади. Правове верховенство Європейського Союзу, участь національних парламентів і роль судової влади сприяє створенню системи, де баланс влади між гілками влади ретельно підтримується. Членство в Європейському Союзі додало ваги щодо підзвітності та контролю, зміцнивши демократичні принципи в обох державах. Вплив членства в Європейському Союзі на поділ влади є складним і багатогранним та відіграє ключову роль у формуванні демократичного управління в Німеччині та Франції.

Україна прийняла Конституцію 1996 року, численні поправки до неї відображають її відданість демократичним цінностям і верховенству права. Ця адаптивність підкреслює важливість узгодження правової бази з мінливими політичними реаліями. Поправки до Конституції 2014 року були спрямовані на посилення повноважень парламенту та підвищення незалежності судової влади, перерозподіливши повноваження між президентом, парламентом та урядом. Ці зміни мали на меті зменшити вплив виконавчої влади на інші гілки влади, посиливши принцип поділу влади. Подібні зміни вже було апробовано раніше в 2006-2010 рр., але вони були скасовані на 2010-2014 рр., тобто такі конституційні реалії в Україні були створені не вперше.

Перехід України до змішаної виборчої системи для парламентських виборів, яка поєднує пропорційне представництво з одномандатними округами, мав на меті посилити незалежність законодавчої влади від контролю виконавчої влади. У Виборчому кодексі 2019 року було визначено перехід на пропорційну виборчу систему, проте варто зазначити, що з часу прийняття Кодексу її ще не апробовано через війну. Крім того, не треба забувати, що в Україні вже є досвід пропорційної виборчої системи в обранні парламенту.

Україна розвиває громадянське суспільство, яке активно бере участь у

моніторингу впровадження демократичних принципів. Організації громадянського суспільства, такі як «Transparency International Україна» та Центр протидії корупції, відіграють важливу роль у захисті незалежності, підзвітності та прозорості судової влади. Їхні зусилля хоча б частково стримують потенційні зловживання владою та сприяють збереженню поділу влади.

Прагнення України до членства в Європейському Союзі є не лише геополітичною амбіцією, однак й каталізатором трансформаційних реформ у державі. Серед цих реформ центральну роль відіграють розвиток і зміцнення системи стримувань і противаг.

Однією зі сфер, на яку впливають прагнення України до членства в Європейському Союзі, є її судова система. Визнаючи необхідність незалежної та підзвітної судової системи, Україна здійснила широкі судові реформи. Наприклад, створення Вищого антикорупційного суду у 2018 році мало на меті незалежний та неупереджений розгляд справ про корупцію на високому рівні. Європейський Союз уважно стежив за цими реформами та підтримував їх, наголошуючи на важливості справедливої та прозорої судової системи як передумови для інтеграції в Європейський Союз.

Парламент України, Верховна Рада, зазнала значних змін у своєму функціонуванні та контрольних можливостях. У рамках реформ, пов'язаних з Європейським Союзом, парламент посилив свою роль у контролі дій уряду та законодавчих ініціатив. Прикладом цього є створення спеціалізованих парламентських комітетів для зосередження на різних сферах політики, що покращило законодавчий контроль і зробило процес прийняття рішень більш прозорим.

Боротьба з корупцією була основою реформ в Україні в контексті прагнень Європейського Союзу. Створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) демонструє прагнення України до боротьби з корупцією на вищому рівні. Ці інститути, створені за підтримки та керівництва Європейського Союзу,

демонструють рух у бік покращення щодо підзвітності та прозорості діяльності уряду.

Прагнення до членства в Європейському Союзі спонукало Україну надати пріоритет свободі ЗМІ та зміцненню громадянського суспільства. Реформи, спрямовані на захист журналістів і засобів масової інформації, у поєднанні із зусиллями щодо забезпечення плюралізму в медіа-просторі відіграли важливу роль у просуванні демократичних цінностей. Взаємодія Європейського Союзу з українськими організаціями громадянського суспільства зміцнила їхню роль у відстоюванні розвитку процесів підзвітності та прозорості.

Зусилля щодо децентралізації були спрямовані на передачу повноважень від центрального уряду до місцевих органів влади, посилюючи місцеве управління та підзвітність. «Угода про асоціацію України з Європейським Союзом» заохочує адміністративну децентралізацію, надаючи повноваження територіальним громадам приймати рішення, які безпосередньо стосуються їхніх регіонів. Цей підхід узгоджується з принципами субсидіарності Європейського Союзу та сприяє стримуванню і протипагам на місцевому рівні.

14 грудня 2023 року стало визначною датою в історії України, оскільки Європейська Рада ухвалила рішення розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу. Офіс Віце-прем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції в цей день опублікував звіт селф-скринінгу за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС (Acquis ЄС). Україна стала першою державою, що провела селф-скринінг до офіційної публікації результатів Європейською Комісією. За результатами цього звіту було опрацьовано 28 тисяч законодавчих актів, з яких 739 актів права Європейського Союзу підлягають повній та/або частковій імплементації; 1 625 актів права Європейського Союзу імplementовано повністю; 23 456 актів права ЄС не потребують імплементації у ході переговорного процесу [227].

Шлях України до членства в Європейському Союзі, безсумнівно, сформував її реформи, пов'язані зі стримуваннями і противагами. Ці реформи, зумовлені прагненням узгодити зі стандартами та цінностями Європейського Союзу, призвели до більш прозорої, підзвітної та демократичної структури управління. Незважаючи на те, що виклики залишаються, відданість цим реформам є непохитною, що підкреслює рішучість України удосконалити реалізацію принципів поділу влади на шляху до європейської інтеграції.

У цьому зв'язку видається необхідним обґрунтувати концепцію формування структурної моделі регіонального представництва України в ЄС. За результатами аналізу практики впровадження принципу поділу влади у Франції та Німеччини вважаємо, що система репрезентації Німеччини в Європейському Союзі більше відповідає потребам України. Незважаючи на те, що Німеччина має федеративну систему, де регіони мають значний ступінь автономії і представництва на центральному рівні, це може бути привабливою моделлю для України, оскільки вона відповідає принципам децентралізації та враховує інтереси різних регіонів.

Україна завжди була державою з яскраво вираженими регіональними особливостями, що сприяли проведенню реформи децентралізації. Така система може забезпечити ефективне представництво регіональних інтересів в Європейському Союзі і зберегти баланс між централізацією та децентралізацією. З 2014 року пріоритети місцевої влади ще більше змінилися через часткове захоплення території України державою-агресором.

Розробка концепції формування структурної моделі регіонального представництва України в ЄС може базуватись на наступних засадах.

Конституційні принципи та законодавство України. Конституція України передбачає принцип поділу влади між різними гілками влади. Це створює правову основу для регіонального представництва в ЄС, така ініціатива може бути розглянута як спосіб забезпечення рівноваги між центральною та регіональною владою.

Децентралізація та регіональний розвиток. Україна активно проводить політику децентралізації, спрямовану на зміцнення місцевого самоврядування та розвиток регіонів. Формування структурного представництва в ЄС вбачається логічним продовженням цієї політики, сприяючи активному представництву регіональних інтересів на міжнародному рівні, залученню фінансової підтримки та кращим інтеграційним можливостям для окремих регіонів, особливо постраждалих від ворожих ракетних обстрілів і загалом російської агресії.

Прозорість та демократія. Створення регіонального представництва України в ЄС сприятиме підвищенню прозорості в управлінні та забезпечить більшу участь громадськості та місцевих громад у прийнятті рішень на міжнародному рівні.

Отже, регіональне представництво України в Європейському Союзі обґрунтовується як спосіб підтримки регіонального розвитку, інтеграції, ефективності управління та посилення демократії.

При цьому концепція формування структурної моделі регіонального представництва України в Європейському союзі корелюється з реалізацією принципу поділу влади через:

– *децентралізацію влади*, оскільки принцип поділу влади передбачає розподіл функцій між різними органами держави для уникнення концентрації влади в руках однієї особи чи органу; у контексті структурного представництва України в ЄС це забезпечить розділення владних повноважень та представництв між центральними та регіональними суб'єктами публічного управління, що сприятиме забезпеченню рівноваги влади та підвищенню прозорості її діяльності;

– *співпрацю між місцевими, регіональними та центральними рівнями влади*, що є ключовою складовою принципу поділу влади та здатна забезпечити ефективність і демократичність управління;

– *забезпечення контролю та збалансованості*, що пов'язується з можливістю регіональних органів влади представляти інтереси регіонів на

європейському рівні та сприяти збалансованому розвитку держави.

Отже, на нашу думку, пропонована концепція регіонального представництва України в Європейському Союзі відповідає принципу поділу влади, сприяє децентралізації влади, співпраці між владними рівнями та забезпеченню контролю і збалансованості в публічному управлінні.

Структурне представництво регіонів України в Європейському Союзі може бути реалізоване за допомогою наступних кроків:

- створення регіональних делегацій (комітетів), які представлятимуть різні регіони держави для співпраці та лобювання питань, важливих для розвитку свого регіону;

- формування регіональних партнерств з країнами Європейського Союзу, які мають подібні географічні, економічні або культурні характеристики для розвитку економічного співробітництва, обміну досвідом, технологіями та інноваціями між регіонами;

- участь у міжрегіональних програмах та ініціативах Європейського Союзу, у культурних проектах, спільних наукових дослідженнях, студентських активностях тощо.

Такі кроки, на нашу думку, дозволять регіонам України сприяти розвитку їхніх власних територіальних інтересів із суворим дотриманням основоположних принципів поділу влади та загалом процесу інтеграції України в європейське співтовариство.

3.2. Особливості й проблеми розвитку та імперативи і можливості вдосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні в умовах поствоєнної відбудови та євроінтеграційного поступу

Україна на шляху демократичної консолідації зіштовхується з безліччю викликів у своїх зусиллях зберегти та удосконалити реалізацію принципу

поділу влади. Серед цих викликів ключову роль відіграє історична спадщина України та її сучасна боротьба за звільнення окупованих російським агресором територій. Відомо, що історія держави містить періоди авторитарного правління, іноземного панування та радянського впливу, які чинили істотний тиск на становлення України як демократичної держави.

Один з історичних викликів, пов'язаний зі століттями іноземного панування, коли Україна опинялася під владою інших держав, зокрема Речі Посполитої, Російської імперії та Радянського Союзу. Ці періоди іноземного панування залишили у спадок централізовану владу, яка була зосереджена в руках правлячої еліти.

Річ Посполита, котра контролювала частину України від пізнього Середньовіччя до кінця XVIII століття, запровадила феодалну систему, яка сприяла збагаченню польської шляхти за рахунок українських селян. Такий нерівний поділ влади та ресурсів загострив соціальні й економічні розбіжності в українському суспільстві та заклав основу для майбутньої напруженості між соціальними групами.

Анексія українських територій Російською імперією наприкінці XVIII – на початку XIX століття ще більше закріпила підкорення України іноземній владі. Під російським пануванням Україна зазнала спільних зусиль, спрямованих на придушення своєї національної ідентичності та просування русифікації. Російська імперія нав'язувала політику, спрямовану на підрив української культури, мови та традицій, водночас просуваючи російську мову та культуру як панівну силу. Це систематичне стирання української ідентичності сприяло почуттю маргіналізації і відчуження серед українців, які боролися за збереження своєї самобутньої культурної спадщини всупереч спробам російської асиміляції.

Централізоване управління з центром у Москві також призвело до обмеження політичних свобод та економічних можливостей для українців. Російською імперією була запроваджена бюрократична та авторитарна система управління, яка ставила пріоритет інтересів правлячої еліти за рахунок

широких верств населення. Українці стикалися з дискримінацією й експлуатацією російською владою, оскільки вони часто перебували в нижчому соціальному та економічному статусі.

Найруйнівніший розділ в історії іноземного панування в Україні стався з утворенням Радянського Союзу після російської революції. Україна стала складовою республікою СРСР, але її автономія та суверенітет були серйозно обмежені централізованою владою радянського режиму. Радянський уряд запровадив колективізацію та сільськогосподарську політику, що призвело до масового голоду та страждань в Україні, особливо під час Голодомору 1932-1933 років. Мільйони українців загинули внаслідок голоду, який посилювався цілеспрямованими діями радянської влади щодо конфіскації продовольства та придушення інакомислення.

Крім того, політичні репресії, культурне придушення та примусова русифікація ще більше підірвали українську національну ідентичність і автономію під радянською владою. Українці зазнавали жорсткої цензури, переслідувань інтелігенції та дисидентів, систематичного придушення національних і патріотичних рухів. Радянський режим намагався викоринити будь-яку схожість української ідентичності та вірності Україні, вважаючи це загрозою єдності радянської держави [228, с. 54]. Крім того, Радянський Союз заклав основу для майбутнього підриву української державності, що постійно сповільнював демократизацію та євроінтеграцію України та був застосований у 2014 та 2022 році під час захоплення території України країною-агресором.

Незважаючи на здобуття незалежності після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, Україна продовжує боротися зі спадщиною централізованої влади й авторитарного правління, яке характеризувало століття іноземного панування. Боротьба за демократичне врядування, децентралізацію та захист прав меншин триває, бо Україна прагне побудувати справедливе та інклюзивне суспільство, засноване на принципах самовизначення та національного суверенітету. Крім того, країна-агресор до

сьогодні намагається впливати на політику в Україні, зазіхаючи на право українців на самовизначення.

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала шлях трансформації, який характеризувався політичними та економічними змінами. Розпад Радянського Союзу дав Україні можливість визначити свій власний курс та утвердитися як суверенна держава. Однак цей період був сповнений труднощів, зокрема боротьби за встановлення демократичних інститутів і перехід до ринкової економіки. Перехід до демократії та ринкової економіки в Україні був затьмарений боротьбою за владу, економічною нестабільністю та системною корупцією. Політичні еліти змагалися за контроль і вплив, часто за рахунок демократичних принципів і верховенства права. Економічні реформи наštтовхнулися на опір укорієнених інтересів та бюрократичної інерції, що призвело до нерівномірного прогресу та постійних проблем у досягненні сталого зростання та розвитку [229, с. 7].

Серед цих викликів реалізація принципу поділу влади наštтовхнулася на значні перешкоди. Спадщина авторитаризму та централізованого контролю залишила глибокий слід у політичному просторі України, ускладнюючи встановлення надійної системи стримувань і противаг. Судова влада часто слугувала інструментом політичного контролю, суди в Україні були вразливими до політичного втручання та були неавтономними, що підривало суспільну довіру до судової системи. Судді стикалися з тиском задля винесення рішення на користь впливових інтересів, що підривало верховенство права. Звільнення від цієї спадщини та створення незалежної та неупередженої судової системи залишаються постійним викликом для демократичного розвитку України. Хоча наявні загрози існують і сьогодні, їхній деструктивний вплив на систему публічного управління поступово зменшується завдяки реформам.

Незважаючи на ці виклики, Україна досягла успіхів у реформуванні судової системи та зміцненні верховенства права. Державні реформи, включаючи зусилля щодо посилення незалежності судової влади, вдосконалення

правової бази і боротьби з корупцією, свідчать про відданість дотриманню демократичних принципів і відновленню довіри суспільства до судової системи. Організації громадянського суспільства відіграли вирішальну роль у відстоюванні судової реформи та притягненні влади до відповідальності за свої дії. Крім того, євроінтеграційні прагнення України є додатковим поштовхом для реформ та модернізації. Прагнення до членства в Європейському Союзі зумовило необхідність узгодження зі стандартами та нормами ЄС, у тому числі щодо незалежності судової системи та верховенства права. Зусилля щодо європейської інтеграції створюють рамки для впровадження комплексних реформ і подолання історичних перешкод на шляху демократизації та управління [230].

Аналіз структури публічного управління в Україні у 1991 році показує, що Україна зіштовхнулася з тими ж проблемами, що Німеччина і Франція в часи створення їх перших конституцій. Відсутність незалежності судової гілки влади та балансу між національним та регіональним рівнями присутні в усіх обраних державах, що підкреслює важливість застосування досвіду провідних держав-членів Європейського Союзу в Україні. Ці дві проблеми у Німеччині і Франції були вирішені за допомогою конституційних реформ.

Конституційна реформа відіграє значну роль у формуванні структури публічного управління, дозволяючи державам адаптувати свої структури управління відповідно до мінливих суспільних потреб і цінностей. Цей процес створює як можливості, так і проблеми, особливо щодо застосування принципу поділу влади. В Україні конституційна реформа є важливою для вирішення проблем, пов'язаних з ефективністю публічного управління, підзвітністю та захистом основних прав і свобод. Переглядаючи й оновлюючи Конституцію, Україна має можливість зміцнити демократичні інститути, посилити верховенство права та сприяти політичній стабільності. Крім того, подальша конституційна реформа може допомогти подолати системну корупцію, сприяти прозорості діяльності уряду та довірі суспільства до системи публічного управління.

У цій роботі ми не ставимо собі завдання запропонувати варіант конституційної реформи, що допоміг би покращити реалізацію принципу поділу влади. На нашу думку, війна може спричинити зміни у співпраці представників гілок влади на національному, регіональному та місцевому рівнях. Тому після завершення війни потрібно ретельно оцінити реалізацію поділу влади в Україні для вироблення конкретних рекомендацій щодо конституційної реформи.

Шлях України як незалежної держави включав в себе конституційні зміни. Кожна ітерація Конституції мала на меті реагувати на зміну політичних, соціальних та економічних реалій. Найбільш значущі події в цьому контексті включають 1996, 2004, 2010 та 2014 роки. Конституція 1996 року, як і чинна перша конституція після проголошення незалежності, заклала основу для структури публічного управління в Україні. Вона визначила змішану (напівпрезидентську) систему, що підкреслювала важливість як президента, так і парламенту в структурі державного управління. Повноваження Президента включали в себе зовнішню політику, безпеку та оборону й правоохоронні органи, тоді як парламент отримав повноваження щодо ухвалення законодавства та бюджетних питань. Судова влада мала бути незалежною, але на практиці вона зіткнулася з проблемами своєї автономії [231, с. 47].

Помаранчева революція 2004 року призвела до значних конституційних поправок, спрямованих на перерозподіл повноважень між президентом і парламентом. Ці поправки послабили повноваження президента та посилили роль прем'єр-міністра та парламенту. Повноваження президента відправляти у відставку уряд і призначати позачергові парламентські вибори були обмежені. Ця зміна в структурі публічного управління мала на меті посилити систему стримувань і противаг і зменшити концентрацію влади у виконавчій гілці влади [232, с. 122].

У 2010 році, під час президентського терміну Віктора Януковича, в Україні було анульовано попередні конституційні поправки від 2004 року. Ця

ануляція попередніх поправок знову посилили виконавчу владу, відновивши повноваження президента призначати ключових урядовців і звільняти прем'єр-міністра. Поправки також розширили роль президента в судовій системі, надавши президенту більше впливу на призначення суддів. Це призвело до відсутності системи стримувань і противаг між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, що призвело до концентрації влади в руках правлячої еліти. На нашу думку, ці зміни послабили принцип поділу влади в Україні та послідовні реформи, що поступово вибудовували ефективну систему стримувань і противаг та зосередили занадто багато влади в руках президента [233].

Після протестів Євромайдану в 2014 році та подальшого самоусунення президента В. Януковича Україна повернулася на шлях реформ, спрямованих на зміцнення демократичних інститутів і сприяння прозорості та підзвітності. З 2014 року Україна знову повернулася до ревізії Конституції у версії від 2004 р., а також було внесено поправки до Конституції щодо подальшої децентралізації влади, посилення ролі місцевого самоврядування та підвищення незалежності судової системи. Також було докладено зусиль для зменшення корупції та покращення верховенства права з акцентом на приведення правової бази України у відповідність до європейських стандартів і норм [234, с. 94].

Процес конституційної реформи в Україні часто був затьмарений політичними розбіжностями. Конкуренція інтересів політичних фракцій перешкоджала досягненню консенсусу щодо ефективної системи стримувань і противаг між гілками влади. Крім того, процес конституційної реформи в Україні позначений недостатнім залученням громадськості і низькою обізнаністю з конституційних питань. Досягнення широкого суспільного консенсусу щодо конституційних реформ виявилось складним [235]. Залучення громадськості та загальна обізнаність щодо цих складних питань були недостатніми, що обмежувало розуміння та підтримку запропонованих змін. Обмежена обізнаність і розуміння запропонованих змін перешкоджали

ширшій підтримці реформаторських ініціатив і сприяли розчаруванню громадськості в політичному процесі. Система публічного управління України характеризувалася напруженістю між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, що призвело до створення середовища, де конституційні реформи і зміни часто є суперечливими. Подолання цих викликів вимагало узгоджених зусиль для сприяння інклюзивному діалогу, заохочення громадянської участі та забезпечення прозорості процесу прийняття рішень.

Тим не менше, конституційні реформи в Україні відкривають шлях для посилення демократичного врядування. Історія конституційних перетворень держави відображає її прагнення адаптуватися до мінливих обставин і узгодити свою структуру публічного управління з демократичними принципами (або натомість прагнення окремих політиків стабілізувати і зосередити владу в своїх руках). Подолання цих викликів і використання можливостей, які надає конституційна реформа, будуть ключовими на шляху України до більш надійного та ефективного поділу влади.

Процес конституційної реформи в Україні сповільнювався через політичні розбіжності і суперечливі інтереси політичних фракцій. Відсутність консенсусу щодо ефективної системи стримувань і противаг між гілками влади заважала прогресу. Станом на 2022 рік політичне середовище в Україні продовжувало характеризуватися напругою між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади. Ця динаміка ускладнила спроби провести комплексні та стійкі конституційні реформи, що призвело до відчуття виснаження та розчарування серед зацікавлених сторін [236].

На нашу думку, конституційні реформи в Україні мають потенціал для посилення демократичного врядування та сприяння стабільності. Історія конституційної адаптації держави підкреслює її прагнення привести свої структури управління у відповідність з демократичними принципами та міжнародними нормами. Конституційна реформа в Україні дає можливість консолідувати демократичні досягнення та просувати євроінтеграційні

прагнення країни. Узгодивши свої структури управління з міжнародними стандартами та передовим досвідом, Україна може зміцнити свої демократичні інститути та підвищити свою позицію на світовій арені. Зрештою, успіх конституційної реформи в Україні залежатиме від відданості політичних лідерів, учасників громадянського суспільства та широких верств населення України підтримувати демократичні цінності та принципи. Посилене залучення громадськості, прозорі процеси прийняття рішень та інклюзивний діалог між зацікавленими сторонами будуть важливими для формування конституційної бази, яка відображатиме прагнення та цінності українського народу.

Принцип поділу влади спирається на автономію та незалежність кожної гілки влади. Однак в Україні політичне втручання ставить під сумнів ефективне застосування цього принципу. Політичне втручання в системі публічного управління в Україні продовжує залишатися викликом, який має кілька ключових проявів. Історично склалося, що виконавча гілка влади в Україні мала значний вплив на інші гілки влади. Це домінування часто призводило до підпорядкування законодавчої та судової гілок порядку денному виконавчої влади.

Вплив політичних партій, часто пов'язаних із впливовими особами чи олігархами, поширюється на державні установи. Призначення патронату та партійно контрольоване прийняття рішень можуть перешкоджати незалежності органів публічного управління. Найсприятливішою ситуацією для політичного впливу на законодавчу гілку влади є парламентська більшість, сформована однією партією. У цьому випадку правляча партія може приймати рішення та ухвалювати закони без узгодження з представниками інших партій. Пропозиції опозиційних партій можуть залишатися поза увагою, оскільки вони не мають достатньої політичної сили вплинути на порядок денний засідань парламенту.

Політичне втручання загрожує системі стримувань і противаг, яка лежить в основі поділу влади. Коли одна гілка здійснює неналежний вплив на іншу, рівновага, необхідна для демократичного управління, порушується.

Цей дисбаланс може призвести до концентрації влади та зменшення спроможності кожної гілки слугувати стримуванням для інших. Політичне втручання створює серйозну проблему для застосування принципу поділу влади в Україні. Визнання та вирішення цього виклику має ключове значення для демократичної консолідації України. Зміцнюючи незалежність державних установ, зменшуючи корупцію та підтримуючи верховенство права, Україна може прагнути до більш надійного поділу влади та системи управління, яка служитиме інтересам її громадян.

Принцип поділу влади покладається на верховенство права та відсутність корупції для ефективного функціонування. Проте Україна стикається зі значними проблемами, пов'язаними з корупцією та верховенством права, які підривають належне застосування цього принципу. Історія України відзначена періодами іноземного правління, авторитаризму та слабких інституцій, що заклало основу для корупції та недоліків законодавства. Боротьба нації за незалежність супроводжувалася спробами вирішення цих проблем.

Україна давно бореться з корупцією на всіх рівнях влади. Бюрократична тяганина, хабарництво і казнокрадство значно вкоренилися в органах публічного управління. Слабкі сторони верховенства права, включаючи непослідовне правозастосування і неефективність судової системи, підривають ефективність державних установ. Сприйняття безкарності за корупційні дії підриває суспільну довіру та загострює проблему. Резонансні судові справи часто призводять до мінімальних наслідків для фігурантів [237, с. 197].

Корупція може поставити під загрозу незалежність і неупередженість гілок влади, що призведе до дисбалансу влади. Коли корупція залишається безкарною, механізми підзвітності стають неефективними, що дозволяє тим, хто має владу, діяти безкарно. Поширена корупція та слабе верховенство права можуть призвести до розчарування серед громадян, підриваючи довіру до демократичних інститутів. Корупційні дії можуть використовуватися для

політичних маніпуляцій, коли ті, хто перебуває при владі, використовують свої позиції для досягнення особистих інтересів.

Корупція та дефіцит верховенства права створюють серйозні проблеми для застосування принципу поділу влади в Україні. Вирішення цих викликів має важливе значення для демократичної консолідації України та її здатності забезпечувати підзвітне та прозоре управління. Розвиваючи культуру доброчесності, посилюючи правозастосування та підтримуючи верховенство права, Україна може працювати над більш ефективним розподілом влади та системою управління, яка слугуватиме інтересам її громадян.

Україна, яка віддана демократичному правлінню, стикається як із викликами, так і з можливостями у застосуванні принципу поділу влади. Один з них полягає в перспективі конституційної реформи. Історично склалося, що Україна боролася зі слабким урядуванням, позначеним корупцією та політичним втручанням. Конституційна реформа може прямо вирішити ці проблеми. Оскільки Україна прагне тісніших зв'язків з Європейським Союзом, узгодження її конституції з європейськими нормами та цінностями стає обов'язковим.

Конституційна реформа відкриває численні можливості для ефективного застосування принципу поділу влади. Перегляд чинного законодавства може сприяти уточненню ролі та обов'язків кожної гілки влади, зміцнюючи систему стримувань і противаг, посилення антикорупційних механізмів на засадах верховенства права.

Успішне впровадження конституційної реформи може дати декілька позитивних результатів. Модернізована конституція може зміцнити демократичні інститути України, сприяючи політичній стабільності. Конституційна реформа може прокласти шлях до більш ефективного та підзвітного управління. Узгодження з європейськими нормами може пришвидшити інтеграцію України в міжнародні організації та підвищити її світовий авторитет. Отже, Конституційна реформа являє собою значну можливість для України посилити принцип поділу влади, сприяти

демократичній консолідації та краще служити інтересам своїх громадян.

Шлях України до ефективного застосування принципу поділу влади не відбувається ізольовано. Міжнародна підтримка відіграє ключову роль у наданні Україні можливостей для посилення демократичного врядування. Протягом своєї сучасної історії Україна переживала геополітичні зміни, прагнучи тісніших зв'язків з Європейським Союзом та міжнародними союзниками. Міжнародна солідарність з Україною особливо проявляється в останні роки.

Україна зараз стикається з нагальними викликами, які потребують міжнародної підтримки. Війна в Україні потребує міжнародного посередництва та підтримки для вирішення. Економічний розвиток України залежить від фінансової допомоги, інвестицій та торговельних угод з міжнародними партнерами. Зміцненню демократичних інститутів, включаючи принцип поділу влади, сприяють міжнародна експертиза та співпраця [238].

Міжнародні організації та партнери можуть надати технічну експертизу для допомоги в конституційних та інституційних реформах. Навчальні програми та обмін знаннями можуть покращити навички та здібності урядовців й установ. Міжнародні організації можуть сприяти моніторингу прогресу України у впровадженні демократичних реформ, включаючи поділ влади. Міжнародна підтримка часто наголошує на взаємодії з громадянським суспільством і зміцненні демократичних норм. Міжнародні актори заохочують залучення організацій громадянського суспільства до процесів управління, зміцнюючи участь громадян. Міжнародна підтримка часто включає антикорупційні ініціативи, зміцнення верховенства права.

Завдяки міжнародній підтримці можна покращити застосування Україною принципу поділу влади. Міжнародне посередництво може сприяти вирішенню конфліктів, сприяючи створенню сприятливого середовища для демократичних реформ. Фінансова допомога та економічне партнерство можуть сприяти стабільності та зростанню, підтримуючи демократичні інститути. Міжнародна підтримка може сприяти встановленню міцного

демократичного управління, включаючи ефективний поділ влади.

Міжнародна підтримка представляє значну можливість для України просувати принцип поділу влади та зміцнювати свої демократичні інститути. Отримавши цю підтримку та ефективно використовуючи її, Україна зможе йти своїм шляхом до майбутнього, яке характеризується зміцненням демократичного врядування, підзвітності та верховенства права. Міжнародна солідарність з Україною підкреслює глобальну відданість демократичним принципам і принципу поділу влади.

Прагнучи ефективного управління через застосування принципу поділу влади, Україна знаходить цінні можливості у сферах медіа та громадської підтримки. Новітня історія України відзначена народними «повстаннями», такими як Помаранчева революція та Євромайдан, які підкреслили силу ЗМІ та громадської мобілізації у формуванні політичного ландшафту держави.

Демократична консолідація України залежить від свободи ЗМІ та залучення громадськості. Різноманітний і незалежний медіа-ландшафт має вирішальне значення для поширення інформації, сприяння прозорості та підзвітності уряду. Залучення громадян до демократичного процесу гарантує, що урядові інститути продовжуватимуть реагувати на потреби та прагнення громадян.

Підтримка ЗМІ та громадськості відкриває численні можливості для ефективного застосування принципу поділу влади. Незалежні ЗМІ слугують перевіркою гілок влади, викриваючи корупцію, зловживання владою та порушення верховенства права. Поінформовані та заангажовані громадяни активно контролюють дії уряду, вимагаючи підзвітності та зміцнюючи принцип поділу влади. Вільні засоби масової інформації полегшують потік інформації, дозволяючи громадянам приймати обґрунтовані рішення та брати активну участь в управлінні.

Неурядові організації відіграють ключову роль у відстоюванні демократичних принципів і співпраці із ЗМІ для сприяння прозорості. Мирні протести та демонстрації, як це видно з новітньої історії України, можуть

мобілізувати громадян вимагати демократичних реформ.

Підтримка ЗМІ та громадськості може дати декілька позитивних результатів для застосування Україною принципу поділу влади. Поінформована громадськість і активні ЗМІ гарантують, що гілки влади залишаються прозорими та підзвітними. Залучення громадськості заохочує державні установи реагувати на потреби та вподобання громадян. Пильні засоби масової інформації та заангажовані громадяни сприяють стійкості української демократії навіть перед обличчям викликів.

Свобода ЗМІ та громадська підтримка створюють для України значні можливості для просування принципу поділу влади і зміцнення демократичних інститутів. Культивуючи середовище медіа-плюралізму, прозорості та активної громадянської участі, Україна може продовжити свій шлях до майбутнього, що характеризується ефективним демократичним управлінням, підзвітністю та верховенством права. Взаємопереплетення ролей ЗМІ і громадськості підкреслює істотний характер цих можливостей на демократичній траєкторії України.

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні Україна перебуває на шляху удосконалення підходів до ефективного застосування принципу поділу влади та має низку можливостей для цього. До них належать міжнародна підтримка, конституційна реформа, активний медіа-ландшафт та активна громадська участь. Відданість держави демократичним принципам не лише зміцнить її власні демократичні інститути, але й стане надихаючим прикладом для інших на шляху до ефективного та підзвітного урядування.

3.3. Ключові напрями реалізації принципу поділу влади в Україні з урахуванням досвіду держав-членів Європейського Союзу

Вироблення рекомендацій з ключових напрямів реалізації принципу поділу влади в Україні вимагає врахування її унікального історичного контексту, а також сучасних викликів і можливостей. Незважаючи на те, що

система стримувань і противаг в Україні існує, у попередніх структурних частинах роботи було виявлено, що вона стикається з низкою проблем у своєму функціонуванні. Отже, рекомендації, які пропонуються, спрямовані на удосконалення шляхів реалізації принципу поділу влади, розвиток та вдосконалення системи публічного управління на засадах стійкості, прозорості і підзвітності. Слід відзначити, що ці рекомендації можна умовно розділити на дві категорії: ті, які можна реалізувати під час перебування України в стані війни; і ті, що можна впровадити лише після її закінчення.

Під час війни можливість реформ є вельми обмеженою відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану», тому запропоновані рекомендації стосуються підтримки функціонування органів публічної влади, а не винятково реалізації принципу поділу влади. Реконструкція та відновлення втрачених або пошкоджених стратегічних об'єктів є важливим для продовження опору окупанту. Стратегічні об'єкти включають в себе будівлі, що належать органам публічної влади. Крім того, варто зазначити, що на окупованих територіях органи публічної влади не можуть здійснювати своїх повноважень. Відновлення інфраструктури в регіонах входить у повноваження різних рівнів влади (місцевої, регіональної, центральної), але у критичній ситуації як сьогодні їх співпраця для вирішення термінових проблем є необхідною. Це може призвести до підвищення довіри між представниками різних рівнів влади та подальшої співпраці.

Реалізація реформ у секторі безпеки України має значні наслідки для збереження та зміцнення парадигми поділу влади в конституційному полі країни. Здійснюючи підвищення ефективності, прозорості та дотримання стандартів прав людини в апараті безпеки, Україна має намір посилити інституційні механізми, що мають вирішальне значення для збереження стримувань і противаг, властивих надійній демократичній системі. Зокрема, започаткування комплексних реформ, що охоплюють структурні перебудови, ініціативи з розбудови спроможності та надання необхідних ресурсів силам безпеки, має потенціал для зміцнення спроможності судової системи

функціонувати як неупередженого арбітра по відношенню до виконавчої та законодавчої влади. Крім того, культивування культури прозорості та підзвітності в секторі безпеки сприяє зміцненню довіри громадськості до державних інституцій, таким чином становлячи стрижневий елемент у захисті цілісності доктрини поділу влади. Отже, рекомендовано, щоб Україна приділяла пріоритет удосконаленням сектору безпеки як невід'ємній складовій своєї загальної стратегії, спрямованої на дотримання принципів демократії та забезпечення розумного розподілу повноважень між окремими гілками влади.

Після завершення воєнного стану Україна має потенціал: створити незалежну судову систему, вільну від політичного втручання; посилити підготовку суддів; розбудувувати потенціал для підвищення здатності суддів тлумачити та підтримувати закон; та сприяти прозорості судових процедур і рішень. На нашу думку, потрібно інвестувати в професійний розвиток суддів за допомогою створення спеціалізованих навчальних програм, спрямованих на покращення юридичних знань, етики та навичок прийняття судових рішень. Крім того, необхідно створити механізми безперервної освіти та наставництва для підтримки суддів у їх професійному зростанні та дотриманні правових стандартів.

Конкретні пропозиції рішень включають в себе виділення ресурсів для покращення інфраструктури та технологічних можливостей судів, включаючи оцифрування судових процедур і систем управління справами та підвищення штатного розкладу суддів, щоб усунути нерозглянуті справи та забезпечити своєчасний і ефективний розгляд справ. На нашу думку, потрібно підвищити прозорість судових розглядів і процесів прийняття рішень шляхом впровадження таких заходів, як публічний доступ до протоколів судових засідань, прямі трансляції судових засідань і публікація судових рішень. Поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, включаючи судові установи та організації, для обміну найкращим досвідом, отримання технічної допомоги та користі від ініціатив з розбудови потенціалу також

сприятиме покращенню системи стримувань і противаг.

Україна має потенціал захистити свободу та плюралізм ЗМІ, щоб журналісти могли контролювати діяльність представників органів публічної влади та притягнути їх до відповідальності у випадку порушень їх повноважень; заохотити організації громадянського суспільства до активної участі в моніторингу та відстоюванні демократичних принципів; та створити майданчики для конструктивного діалогу між громадянським суспільством, владою та громадськістю.

Пропозиціями конкретних рішень можуть стати створення незалежних регуляторних органів, подібних до Вищої аудіовізуальної ради Франції (*Conseil supérieur de l'audiovisuel*) і німецької Комісії з визначення концентрації в медіа-секторі (*Kommission zur Ermittlung der Konzentration im Medienbereich*), для нагляду за медіа та забезпечення чесної конкуренції, різноманітності та прихильності до етичних стандартів. На нашу думку, варто запровадити закони, що передбачають прозорість медіа-власності, наслідуючи французький приклад, де медіа-компанії повинні розкривати свою структуру власності, та покращити закони про доступ до інформації, спираючись на «Закон про свободу інформації Франції», щоб забезпечити прозорість діяльності та рішень уряду. Посилення правового захисту журналістів, використовуючи позитивний досвід міцної правової бази Німеччини, яка захищає незалежність журналістів, сприятиме покращенню здійснення ними контролю над представниками органів публічної влади.

Посилення свободи ЗМІ та розвиток активного громадянського суспільства є ключовими кроками у зміцненні принципу стримувань і противаг в Україні. Впроваджуючи ці реформи та використовуючи позитивний досвід Франції та Німеччини, Україна може розширити можливості свого медіа ландшафту, заохотити громадянську участь і побудувати більш прозору та підзвітну структуру управління. Ці реформи є життєво важливими не лише для підтримки демократичних цінностей, але й для забезпечення врахування голосів громадян у процесі прийняття управлінських рішень.

Іншою сферою, де потрібно провести реформи в Україні, є усунення корупції в системі публічного управління. Потрібно посилити антикорупційні заходи; зміцнювати верховенство права, щоб гарантувати ретельне розслідування та судове переслідування справ про корупцію; та заохочувати активну участь громадян у повідомленні та протидії корупції.

Пропозиції щодо антикорупційної реформи включають, на нашу думку, розширення повноважень та ресурсів наявних антикорупційних органів в Україні за зразком Національної фінансової прокуратури Франції (PNF) і Федерального аудиторського офісу Німеччини (BRH). Ці органи повинні мати повноваження незалежно розслідувати, переслідувати та запобігати корупції. Потрібно запровадити жорсткі закони про захист інформаторів, подібні до французького «Закону Сапена II» («Sapin II»), і встановити надійні механізми звітності, щоби заохотити осіб викривати корупцію без страху помсти. Важливим кроком для досягнення цілі може стати підвищення прозорості державних витрат, наслідуючи загальнодоступну бюджетну інформацію Франції та вичерпну фінансову звітність Німеччини. На нашу думку, також варто забезпечити повний доступ до інформації відповідно до законів про доступ до інформації, використовуючи позитивний досвід французьких законів «Право знати» та жорсткого нормативного акту Німеччини про свободу інформації та запровадити законодавство, яке дозволяє швидке повернення активів, отриманих шляхом корупції, за прикладом Франції та Німеччини.

Антикорупційні заходи є ключовими для посилення ефективності системи стримувань і противаг в Україні. Впроваджуючи запропоновані реформи та використовуючи позитивний досвід Франції та Німеччини, Україна може посилити свої зусилля по боротьбі з корупцією, забезпечивши швидке розслідування корупційних дій і прозоре та підзвітне використання державних коштів. Ці реформи мають важливе значення не лише для підтримки демократичних цінностей, але й для зміцнення громадської довіри та сприяння належному врядуванню в Україні [239].

Україна може покращити свій рівень співпраці з міжнародними партнерами та організаціями для отримання технічної допомоги, експертного досвіду та підтримки у здійсненні демократичних реформ та брати участь у регіональних і міжнародних форумах, щоб обмінюватися кращими практиками та вивчати досвід інших держав. Варто зазначити, що з 2022 року присутність представників України на міжнародних платформах значно зросла в порівнянні з міжнародною активністю до початку повномасштабного вторгнення. Війна в Україні стала темою постійних дискусій, проте сучасне підвищення інтересу до України має непостійний характер.

На нашу думку, потрібно підтримувати та покращувати сучасний рівень міжнародної присутності та співпраці України з партнерами. Пропозиціями конкретних рішень можуть стати участь у обміні знаннями та передовим досвідом з міжнародними організаціями і державами-членами Європейського Союзу такими, як Франція та Німеччина. Ця співпраця дасть змогу зрозуміти ефективні механізми забезпечення прозорості та підзвітності. Партнерство з міжнародними організаціями може допомогти у створенні механізмів моніторингу та оцінки процесів управління в Україні, допомагаючи визначити сфери, де системи стримувань і противаг потребують посилення. Співпраця з такими органами, як Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) і Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), може допомогти Україні розробити та впровадити ефективні антикорупційні стратегії. Гармонізація правової бази України з міжнародними стандартами і принципами, як видно з процесів узгодження законодавства в Німеччині та Франції, може посилити відданість держави системі стримувань і противаг.

Варто зауважити, що допомога закордонних партнерів є важливим ресурсом для підтримки функціонування України як держави. Оскільки Україна знаходиться в стані війни, держава щодня зіштовхується в новими викликами, пов'язаними з розвитком подій на територіях, де ведуться бойові дії, ракетним бомбардуванням всієї території країни та наслідками війни для

населення. Фінансова і військова підтримка міжнародних партнерів необхідна для України, щоби підтримувати функціонування всіх сфер суспільства.

Міжнародне співробітництво є цінним ресурсом для України в її прагненні посилити реалізацію принципу поділу влади. Застосовуючи передовий міжнародний досвід, узгоджуючи свої зусилля зі світовими стандартами та співпрацюючи з міжнародними організаціями та партнерами, Україна може підвищити прозорість, підзвітність і верховенство права. Така співпраця не тільки підтримує розвиток міцної демократичної системи, але й сприяє утвердженню позиції України в міжнародному співтоваристві як нації, яка віддана демократизації.

Україна має потенціал сприяти програмам громадянської освіти, щоб покращити розуміння громадськістю демократичних принципів, управління та важливості стримувань і противаг та розвивати культуру активного громадянства, заохочуючи громадян брати участь у демократичних процесах і виборах. Цю мету можна досягти за допомогою надання фінансової та юридичної підтримки організаціям громадянського суспільства для сприяння їх незалежності та ефективності, узгоджуючи з німецькою моделлю активної державної підтримки організацій громадянського суспільства. Органи публічного управління на національному рівні повинні сприяти процесам прийняття рішень за участю громадянського суспільства на місцевому та національному рівнях. Прикладом є практика Німеччини щодо залучення громадян до розробки політики через збори в меріях та громадські консультації. Внесок громадськості може допомогти сформувати політику і забезпечити підзвітність органів публічної влади.

Також варто інтегрувати громадянську освіту в шкільні програми, використовуючи позитивний досвід французької програми «Громадянська та моральна освіта». Навчаючи студентів демократичним принципам, структурам управління та важливості стримувань і противаг, Україна може виховувати поінформованих та залучених громадян до політичного життя держави.

Відповідно до цього потрібно запровадити комплексні програми підготовки вчителів, щоби надати педагогам інструменти для ефективної передачі громадянської освіти, яка, як це видно в Німеччині, може сприяти розвитку культури демократичної обізнаності з раннього віку.

Ще однією пропозицією є запуск кампанії з підвищення обізнаності громадськості, подібно до німецьких ініціатив «Відкритий уряд», щоби поінформувати громадян про їхні права, діяльність уряду та роль системи стримувань і противаг. Ці кампанії можуть використовувати різні медіа-канали та платформи для охоплення ширшої аудиторії. Важливо заохотити організації громадянського суспільства до активної участі в освіті громадськості про структуру публічного управління та важливість поділу влади та системи стримувань і противаг. Співпраця між організаціями громадянського суспільства, урядом та навчальними закладами може покращити охоплення. Цифровізація є ще одним способом залучення суспільства в діяльність органів публічної влади, які повинні сприяти доступу громадськості до урядової інформації через зручні онлайн-портали, наслідуючи приклад Франції. Легкий доступ дає громадянам можливість контролювати дії уряду.

Освіта та залучення громадськості є незамінними інструментами для посилення системи стримувань і противаг в Україні. Розвиваючи культуру громадянської свідомості, сприяючи прозорості і підзвітності та сприяючи спільному прийняттю рішень, Україна може надати своїм громадянам можливість брати активну участь у демократичному процесі.

Найважливішою рекомендацією є надання пріоритету зусиллям задля перемоги у війні для створення стабільного середовища для демократичного розвитку та сприяння ініціативам національного примирення, які подолають розбіжності та сприяють єдності між різними громадами. Під час війни, усі дії органів публічної влади повинні бути спрямовані на підтримку функціонування держави та її перемогу у війні. Після завершення війни в Україні розпочнеться період післявоєнної відбудови, органи публічної влади повинні визначити як пріоритет національну єдність, використовуючи

позитивний досвід відновлення Німеччини після Другої світової війни [240]. Відновлення довіри і сприяння спільній відданості демократичним цінностям закладуть основу для покращення системи стримувань і противаг. Подібно до вшанування історичних подій у Франції, Україна повинна вшанувати свою історію боротьби за незалежність. Пам'ятні заходи та музеї можуть підсилити значення демократії та потребу стримувань і противаг. Зусилля з післявоєнної реконструкції можуть стати можливістю для впровадження комплексних інституційних реформ. Ці реформи, натхненні післявоєнною реконструкцією Німеччини, можуть включати перегляд і посилення механізмів стримувань та противаг всередині уряду. На нашу думку, варто розглянути процес перегляду конституції, як це було у Франції після Другої світової війни, щоб адаптувати конституцію до поствоєнних реалій. Це може передбачати ретельну оцінку розподілу повноважень і механізмів підзвітності. Після повернення окупованих територій, важливо заохотити інклюзивний діалог між різними сегментами суспільства, як це зробила Німеччина під час возз'єднання. Цей діалог може сприяти досягненню консенсусу щодо демократичних принципів та ролі системи стримувань і противаг. Перемога у війні та національне примирення пропонують Україні унікальну можливість зміцнити свої механізми стримувань і противаг [241]. Сприяючи єдності, консолідуючи демократичні цінності, впроваджуючи інституційні реформи та залучаючи громадянське суспільство, Україна може використати трансформаційну силу цього досвіду для побудови міцної демократичної системи [242].

Отже, рекомендації для удосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні пропонуємо згрупувати за наступними напрямками та заходами для їх вирішення:

Реалізація реформ у секторі безпеки України:

— започаткування комплексних реформ, що охоплюють структурні перебудови, ініціативи з розбудови спроможності та надання необхідних

ресурсів силам безпеки;

- культивування культури прозорості та підзвітності в секторі безпеки;

Створення незалежної судової системи, вільної від політичного втручання:

- інвестиції в професійний розвиток суддів за допомогою створення спеціалізованих навчальних програм, спрямованих на покращення юридичних знань, етики та навичок прийняття судових рішень;

- створення механізму безперервної освіти і наставництва для підтримки суддів у їхньому професійному зростанні та дотриманні правових стандартів;

- виділення ресурсів для покращення інфраструктури і технологічних можливостей судів, включаючи оцифрування судових процедур та систем управління справами і підвищення штатного розкладу суддів, щоби усунути нерозглянуті справи та забезпечити своєчасний і ефективний розгляд справ;

- підвищення прозорості судових розглядів і процесів прийняття рішень шляхом впровадження таких заходів, як публічний доступ до протоколів судових засідань, прямі трансляції судових засідань та публікація судових рішень;

- поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, включаючи судові установи та організації, для обміну найкращим досвідом, отримання технічної допомоги та користі від ініціатив з розбудови потенціалу;

Захист свободи та плюралізму ЗМІ:

- створення незалежних регуляторних органів для нагляду за медіа та забезпечення чесної конкуренції, різноманітності та прихильності до етичних стандартів;

- запровадження законів, що передбачають прозорість медіа-власності;
- посилення правового захисту журналістів;

Усунення корупції в системі публічного управління:

- розширення повноважень та ресурсів наявних антикорупційних органів в Україні за зразком Національної Фінансової Прокуратури Франції (PNF) і Федерального аудиторського офісу Німеччини (BRH);

- запровадження закону про захист інформаторів;

- підвищення прозорості державних витрат;

- запровадження законодавства, яке дозволяє швидке повернення активів, отриманих шляхом корупції;

Покращення рівня співпраці з міжнародними партнерами і організаціями:

- участь у регіональних і міжнародних форумах для обміну знаннями та передовим досвідом з міжнародними організаціями та державами-членами європейського союзу для отримання технічної допомоги, експертного досвіду та підтримки у здійсненні демократичних реформ і післявоєнної відбудови;

- партнерство з міжнародними організаціями для створення механізмів моніторингу та оцінки процесів управління в Україні;

- гармонізація правової бази України з міжнародними стандартами та принципами;

Сприяння програмам громадянської освіти для покращення розуміння демократичних принципів управління та важливості стримувань і протидія, активності у демократичних процесах:

- надання фінансової і юридичної підтримки організаціям громадянського суспільства для сприяння їх незалежності та ефективності;
- сприяння процесам прийняття рішень за участю громадянського суспільства на місцевому та національному рівнях;
- інтеграція громадянської освіти в шкільні навчальні програми та запровадження комплексних програм підготовки вчителів для ефективної передачі громадянської освіти;
- запуск кампанії з підвищення обізнаності громадськості, щоби поінформувати громадян про їхні права, діяльність уряду та роль системи стримувань і противаг;
- заохочення організацій громадянського суспільства до активної участі в освіті громадськості про структуру публічного управління та важливість поділу влади та системи стримувань і противаг;
- сприяння доступу громадськості до урядової інформації через зручні онлайн-портали;

Надання пріоритету зусиллям державної політики задля перемоги у війні та сприяння ініціативам національного примирення:

- вшанування історії боротьби України за незалежність;
- впровадження комплексних інституційних реформ у період післявоєнної реконструкції;
- розвиток процесу адаптації конституції до післявоєнних реалій;
- заохочення інклюзивного діалогу між різними сегментами суспільства після повернення окупованих територій.

На нашу думку, надані рекомендації варто представити у вигляді

морфологічної матриці. Морфологічна матриця – це системний метод, який використовується в процесах проектування, вирішення проблем і прийняття рішень. Її головна мета полягає в створенні та дослідженні широкого діапазону потенційних рішень для складних проблем або завдань. Представлення результатів дослідження за допомогою морфологічної матриці сприятиме їх візуалізації та встановленню зв'язків між рекомендаціями та пропозиціями щодо вирішення відповідного завдання (Додаток В).

Ці рекомендації спрямовані на вирішення проблем, з якими зіштовхується Україна, використовуючи наявні можливості для консолідації демократії. Визначаючи пріоритет прозорості, підзвітності та верховенства права, вважаємо, що Україна здатна побудувати систему управління, яка ефективно реалізує принцип поділу влади через систему стримувань і противаг, гарантуючи, що жодна гілка влади не зможе домінувати або зловживати нею.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено напрями удосконалення реалізації принципу поділу влади в Україні з врахуванням досвіду провідних держав-членів Європейського Союзу. Обґрунтовано, що успішні практики впровадження принципу поділу влади у Франції та Німеччині демонструють нові можливості для вдосконалення поділу влади та пов'язуються із новим рівнем управління, яке виходить за рамки регіонального і національного рівнів, є наднаціональним та вказує на значення співпраці між різними рівнями управління для досягнення спільних цілей. Наднаціональні органи можуть стати інструментом для вирішення глобальних проблем, таких як міжнародна безпека або зміна клімату. Доведено, що важливим напрямом удосконалення реалізації принципу поділу влади є узгодження національного законодавства з законодавством Європейського Союзу. Створення наднаціональних інституцій здатне посилити систему стримувань і противаг

та активізувати участь громадськості у прийнятті рішень в системі публічного управління.

Обґрунтовано, що в Україні реалізація принципу поділу влади перебуває в нових умовах, що виникають у контексті демократичної трансформації держави. Прикладом таких можливостей є реакція на протести Євромайдану у 2014 році, що почали нову хвилю реформ, спрямованих на зміцнення демократії. З'ясовано, що розширення повноважень територіальних громад та удосконалення незалежності судової системи створюють нові можливості для підсилення принципу поділу влади. Децентралізація розширює повноваження органів місцевого самоврядування та зменшує контроль з боку суб'єктів управління національного рівня, а незалежний суд може виступати у ролі стримувального фактору для виконавчої та законодавчої влади.

Доведено, що удосконалення застосування принципу поділу влади в Україні являє собою складний процес, який передбачає вжиття низки заходів в контексті поствоєнної відбудови. Одним з них є необхідність реформування законодавства та інституційної перебудови, а також зміцнення ролі судової системи як гаранта прав та свобод громадян шляхом побудови дієвої системи стримувань і противаг між гілками влади задля забезпечення їх незалежності та ефективності.

Окрім того, удосконалення застосування принципу поділу влади під час поствоєнної відбудови відкриває широкі можливості для покращення демократії та розвитку громадянського суспільства, що може бути досягнуто шляхом активізації громадянської участі в політичному процесі, розвитку суспільно-владних відносин, зміцнення ролі місцевих органів влади та забезпечення більшого рівня відкритості та прозорості в діяльності органів влади.

Запропонована концепція формування структурної моделі регіонального представництва України в Європейському Союзі обґрунтовується як спосіб підтримки регіонального розвитку, інтеграції, ефективності управління та

посилення демократії. Вона відповідає принципам поділу влади, який реалізується через децентралізацію влади, співпрацю між місцевими, регіональними та центральними рівнями влади, а також забезпечення збалансованості управління.

Запропоновані рекомендації щодо покращення реалізації принципу поділу влади передбачають: реалізацію реформ у секторі безпеки України; створення незалежної судової системи, вільної від політичного втручання; захист свободи та плюралізму ЗМІ; усунення корупції в системі публічного управління; покращення рівня співпраці з міжнародними партнерами та організаціями; сприяння програмам громадянської освіти з питань розвитку демократичних принципів управління; надання пріоритету зусиллям задля перемоги у війні.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та спробу розв'язання поставленої мети, що полягає в обґрунтуванні принципу поділу влади в системі публічного управління держав з демократичним способом управління та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення реалізації принципу поділу влади в системі публічного управління України з врахуванням досвіду провідних держав-членів Європейського Союзу. В ході виконання дисертаційної роботи отримано наступні висновки, які кореспондуються і розв'язують поставлені дослідницькі завдання:

Проаналізовано понятійно-категорійний апарат дослідження, його історико-термінологічні аспекти та встановлено, що принцип поділу влади являє собою комплекс ідей, спрямованих на поділ влади між гілками влади з метою запобігання домінуванню однієї гілки влади над іншими. Доведено, що цей принцип структурований навколо наступних чотирьох взаємодоповнюючих елементів: тристороннього поділу влади; покладання окремих функцій на кожну з трьох гілок держави; створення системи стримувань і противаг; гармонійної співпраці.

Показано, що принцип поділу влади закріплений у державних нормативних документах, тому є обов'язковим для виконання органами влади; нерозривно пов'язаний із системою стримувань і противаг, яка реалізує цей принцип у публічному управлінні шляхом розподілу обов'язків та повноважень між різними органами влади. Доведено, що система стримувань та противаг передбачає специфічну організацію діяльності органів влади, складає цілісний управлінський механізм і підкреслює важливість уніфікованої діяльності суб'єктів публічного управління для забезпечення стійкості збалансованого функціонування держави.

Запропоновано уточнення сутності поняття принципу поділу влади, що тлумачиться як основна концепція функціонування політичної системи і передбачає розподіл владних повноважень між різними гілками та органами

державної влади з метою забезпечення балансу, контролю та обмеження можливостей будь-якої гілки або суб'єкта управління надмірно концентрувати владу і потенційно зловживати нею. При цьому, поняття «система стримувань та противаг» запропоновано розглядати як допоміжний елемент принципу поділу влади, що сприяє його коректній реалізації і містить такі складові, як конституційні обмеження, взаємний контроль, можливість вето та незалежність судової системи, які у сукупності забезпечують баланс і стабільність управління.

2. Досліджено теоретичні основи розвитку концепції влади та верховенства права. Встановлено, що обґрунтування концепції влади в умовах демократичного ладу та верховенства права в державі тісно пов'язані з розвитком та укріпленням принципу поділу влади. Проаналізовано історичні етапи, які відображають еволюцію цього принципу і здійснено їх систематизацію. У давньогрецькому періоді (V-IV ст. до н.е.) мислителями висловлено ідеї про керівництво державою та формування змішаної політичної системи для запобігання тиранії; у період Середньовіччя (V-XV ст.) встановлено обмеження влади монарха та надання певних прав знаті; в епоху Просвітництва (XVII-XVIII ст.) сформульовано класичний принцип поділу влади; у період індустріалізації (XVIII-XIX ст.) здійснено розвиток концепцій конституційної монархії, парламентаризму та інших форм демократії; на сучасному етапі (XX-XXI ст.) розроблено концепції справедливості, демократії та громадянського суспільства, з акцентом на ролі системи стримувань і противаг у суспільному розвитку (конституційний пуризм – перевага чіткому розділенню влади та суворим конституційним механізмам контролю; прагматична адаптація – акцент на гнучкому та прагматичному підході до реалізації принципу поділу влади з урахуванням конкретних потреб і умов суспільства).

Досліджено генезу теоретичних підходів до розвитку наукових шкіл з проблем поділу влади. Зазначено, що кожна з них має власні переконання та підходи до розуміння та використання принципу поділу влади. Інституційна

та республіканська школи акцентують на необхідності поділу влади як засобу запобігання зловживанням та забезпечення стабільності; функціональна школа підкреслює важливість гармонійної співпраці гілок влади для ефективного управління; критична школа виокремлює соціальну справедливість та інклюзивність як ключові аспекти поділу влади; школа дорадчої демократії ставить акцент на публічному обговоренні та участі громадян.

Обґрунтовано, що ці підходи відображають різноманітність уявлень про оптимальну організацію та функціонування демократичної системи поділу влади. Це підкреслює необхідність розгляду принципу поділу влади з різних перспектив у залежності від цілей, цінностей та припущень, що лежать в основі філософії кожної наукової школи.

3. Здійснено компаративний аналіз впровадження принципу поділу влади, зокрема в адміністративних реформах Німеччині, Франції та Україні, та виявлено відмінності у підходах до децентралізації та адміністративних змін. Вибір Франції та Німеччини для аналізу обґрунтований з огляду на наступні чинники: історичність; досвід демократичного розвитку; різноманітність систем політичного устрою; європейський контекст. Підкреслено, що Україна, демократія якої перебуває на сьогодні під впливом російської військової агресії, має труднощі у реформуванні та розвитку; Німеччина демонструє збалансованість реформ завдяки ефективній взаємодії суб'єктів управління; Франція активно проводить реформи, незважаючи на короткий період децентралізаційних процесів.

Закцентовано, що досвід Німеччини та Франції підтверджує важливість балансу між національним та регіональним рівнями влади. Обґрунтовано, що централізоване управління обмежує розвиток регіонів, в той час як занадто широка автономія здатна обумовити конфлікти між національними та регіональними органами влади.

Визначено, що принцип поділу влади відіграє ключову роль в усіх трьох державах, забезпечуючи баланс між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Законодавчі органи створюють правову базу для

децентралізації, судові – забезпечують конституційність, а виконавчі – впроваджують реформи. Однак у держав виникають схожі проблеми, до яких віднесено фінансові обмеження та опір змінам. Різноманітність результатів децентралізації у кожній з них підкреслює складність процесу та необхідність координації зусиль з відповідним дотриманням демократичних принципів.

4. Обґрунтовано вплив системи стримувань та противаг на публічне управління у вибраних державах шляхом здійснення SWOT-аналізу для подальшої розробки рекомендацій щодо покращення реалізації принципу поділу влади в Україні. Поєднана множина результатів проведених SWOT-аналізів зарубіжної практики упровадження вказаного принципу дозволила встановити кореляційні залежності впливу принципу поділу влади на публічне управління, які дозволяють розглядати принцип поділу влади як результат взаємодії між сильними сторонами (які сприяють ефективному функціонуванню системи) та заходами, спрямованими на виправлення слабких моментів та ризиків.

Зазначене дозволило прийти до висновку, що крім забезпечення наявності сильних аспектів у системі поділу влади, існує необхідність удосконалення механізмів контролю, координації та співпраці між ними з метою зменшення загроз та ризиків, які можуть вплинути на ефективність впровадження цього принципу.

Обґрунтовано, що такий підхід дозволяє правильно оцінити ефективність принципу поділу влади та виявити шляхи його подальшого вдосконалення. Доведено, що кореляційні залежності між наявністю сильних аспектів у системі поділу влади та заходами, спрямованими на зменшення слабких сторін та ризиків у реалізації принципу поділу влади, визначаються ключовими чинниками, такими як: контроль та збалансованість влади (ефективна робота механізмів контролю і забезпечення рівноваги між різними гілками влади для сприяння стабільності системи поділу влади); прозорість та підзвітність (відкритість і відповідальність перед

громадськістю для уникнення корупції у виконанні владних функцій); стійкість до кризових ситуацій (функціонування механізмів для роботи у надзвичайних ситуаціях та кризових умовах); інновації та розвиток (створення умов для адаптації до змін у суспільстві та викликів часу); легітимність і довіра (підтримка громадянського суспільства та визнання легітимності дій органів влади для успішної реалізації принципу поділу влади).

5. Визначено фактори деструктивного впливу на реалізацію принципу поділу влади в Україні, до яких віднесено: відсутність управлінської традиції внаслідок нетривалого часу після здобуття незалежності, політичну нестабільність, що виникла внаслідок війни; ендемічну поширеність корупції, що створює в державних органах середовище, сприятливе для зловживань владою та порушення правових і етичних стандартів; та політичне втручання в діяльність судової гілки влади.

Розкрито, що російська збройна агресія створює серйозні виклики для держави, зокрема щодо збереження політичної стабільності та нормального функціонування інститутів влади, що може призвести до змін у прийнятті рішень, зростання авторитаризму та обмеження демократичних процесів; послаблення механізму поділу влади через значний вплив військових та безпекових заходів на політичні процеси. Зміна пріоритетів у зв'язку з війною вимагає концентрації влади в руках виконавчої влади на час воєнного стану. Проте важливою частиною реагування на ці обставини є збереження принципів правової держави та демократичного управління. Військова агресія продовжує залишатися значною загрозою для ефективності демократичних інститутів і порушує розподіл повноважень в Україні.

Доведено, що корупція в державних органах породжує низку проблем, включаючи недовіру громадян до владних структур, порушення прав людини та відсутність прозорості і відповідальності. Незалежність судової системи є ключовою для забезпечення прав людини та демократії. Показано, що ці фактори взаємодіють та поглиблюють один одного, ускладнюючи ситуацію з

реалізацією принципу поділу влади в Україні. Для зміцнення демократії та ефективного функціонування державних інститутів необхідні заходи щодо подолання цих проблем задля забезпечення стабільності та прозорості у системі публічного управління.

Обґрунтовано, що належно спрямовані зусилля на боротьбу з корупцією, завершення процесу децентралізації та отримання міжнародної підтримки є ключовими для розвитку стійкої демократичної системи під час поствоєнної відбудови України.

6. Запропоновано шляхи вдосконалення реалізації принципу поділу влади у системі публічного управління України, що передбачають вжиття низки заходів, в тому числі й у контексті відновлення після завершення війни. Рекомендації оформлені у вигляді морфологічної матриці та передбачають широкий спектр можливих варіантів для вирішення складних завдань чи проблем. Доведено, що розширення повноважень місцевих громад і покращення незалежності судової системи створюють нові можливості для зміцнення принципу поділу влади. Децентралізація розширює компетенції місцевого самоврядування та зменшує вплив суб'єктів управління національного рівня, а незалежний суд виконує функцію контролю над виконавчою та законодавчою владою.

У цьому зв'язку обґрунтовано концепцію формування структурної моделі регіонального представництва України в ЄС, що передбачає кореляцію між інституціоналізованим представництвом регіонів держав-членів Європейського Союзу та ефективністю реалізації принципу поділу влади, принциповою особливістю якої виступає створення її обласних представництв після набуття членства. При цьому концепція формування структурної моделі регіонального представництва України в Європейському союзі корелюється з реалізацією принципу поділу влади через:

– *децентралізацію влади*, оскільки принцип поділу влади передбачає розподіл функцій між різними органами держави для уникнення концентрації влади в руках однієї особи чи органу; у контексті структурного представництва

України в ЄС це забезпечить розділення владних повноважень та представництв між центральними та регіональними суб'єктами публічного управління, що сприятиме забезпеченню рівноваги влади і підвищенню прозорості її діяльності;

– *співпрацю між місцевими, регіональними та центральними рівнями влади*, що є ключовою складовою принципу поділу влади і здатна забезпечити ефективність та демократичність управління;

– *забезпечення контролю та збалансованості*, що пов'язується з можливістю регіональних органів влади представляти інтереси регіонів на європейському рівні та сприяти збалансованому розвитку держави.

Доведено, що вдосконалення застосування принципу поділу влади під час поствоєнної відбудови України відкриває широкі можливості для покращення демократії та розвитку громадянського суспільства, що може бути досягнуто шляхом активізації громадянської участі в політичному процесі, зміцнення ролі місцевих органів влади та забезпечення більшого рівня відкритості та прозорості в діяльності органів влади.

Додатково, запропоновані рекомендації щодо поліпшення реалізації принципу поділу влади включають такі заходи: проведення реформ у секторі безпеки України; створення незалежної судової системи, що не піддається політичному впливу; гарантування свободи та плюралізму ЗМІ; боротьба з корупцією у сфері державного управління; покращення рівня співпраці з міжнародними партнерами й організаціями; сприяння програмам громадянської освіти з питань розвитку демократичних принципів управління; надання пріоритету зусиллям, спрямованим на перемогу у війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баскакова, Ю. В. (2014). Нормативно-правове забезпечення парламентської діяльності Верховної Ради України. *Політологічний вісник*, 74, 216-225.
2. Бондарь, Д. В. (2014). Парламент в системі вищих органів державної влади в Україні. *Політологічний вісник*, 74, 226-233.
3. Дудник, І. М. (2009). *Вступ до загальної теорії систем*. Київ: Кондор.
4. Духаніна, Т. І. (2014). Головні напрями модернізаційно-інноваційного розвитку української державної влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (публічне управління)*, 2, 33-37.
5. Дорогих, С. О. (2013). Види інформаційної діяльності законодавчої гілки влади. *Правова інформатика*, 4(40), 48-54.
6. Квасневська, Н. (2016). Реформа судової гілки влади в частині здійснення правосуддя: завершальний етап. *Вісник Вищого адміністративного суду України: офіційне науково-практичне видання*, № 2, 32-38.
7. Кобан, О. Г. (2017). Діяльність виконавчої гілки влади як об'єкт соціалізації. *Альманах права*, 8, 163-166.
8. Колодій, А. М. (2008). Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України. У Цвік М. В., та Петришин О. В. (ред.). *Правова система України: історія, стан та перспективи*, Харків: Право, Т. 1, 689-704.
9. Крижанівський, В. В. (2010). Незалежність судової влади. *Держава і право*, 50, 24-29.
10. Литвин, В. (2003). Історія взаємодії гілок влади в Україні. *Волинь моя. Журнал Міжнародного громадського об'єднання «Волинське братство»*, 3, 23-46.

11. Гапоненко В. А. (2020). Специфіка парламентаризму як інституту демократії в Україні. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*, 87. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», с. 222–232.
12. Полякова, Л. І. (2009). Еволюція взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Україні (1992-1996). *Гілея: науковий вісник*, 22, 329-337.
13. Сушинський, О. І. (2002). *Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти*. Львів: ЛРІДУ УАДУ.
14. Ситник, Г.П., Зубчик, О.А., Орел, М.Г., та Штельмашенко, М.Г. (2020). *Політико-правове забезпечення публічного управління та адміністрування*. Вінниця: ФОП Кушнір Ю. В.
15. Іванищук, А. А. (2014). *Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика*. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».
16. Ward, Aiden. (2021). Political Pluralism in Germany: A Regional Perspective. *German Politics Journal*, 22(3), 215-230.
17. Satre, Josh, et al. (2021). France: the yellow vest movement. In Elliott Bynum et al. (Eds.), *Political disorder in Europe: 10 cases from Acled's new expansion*. Armed Conflict Location & Event Data Project, 3-5.
18. Dian Schefold. (2013). Local government in Germany. *Italian Papers on Federalism*, 1, 1-22.
19. Steinack, Katrin. (2012). Coalition Government and Minority Impact in Germany: Policy Making in a Consensual System. In Marsh, I. & Wanna, J. (Eds.), *Contemporary Government – Fractured or Pluralised? Varieties of Coalition and Minority Regimes*. ANU Press, 103-120.
20. Huang, Yue, & Kvasnicka, Michael. (2019). *Immigration and Crimes against Natives: the 2015 refugee crisis in germany (IZA DP No. 12469)*. IZA Institute of Labor Economics.

21. Dubet, François. (2017). *Schools to the Test: French schools, educational inequality, and the future of society*. Routledge.
22. Smith, M. (2004). *French Politics and Society*. Routledge.
23. Davies, B. (2012). Pushing Back: What Happens When Member States Resist the European Court of Justice? A Multi-Modal Approach to the History of European Law. *Contemporary European History*, 21(3), 417-435.
24. Rocamora, A. R. (2017). *The Rise of Carbon Taxation in France. From Environmental Protection to Lowcarbon Transition*. Institute for Global Environmental Strategies, 73 p.
25. Rudalevige, A. (2021). 'On My Own?': executive orders and the executive branch. In *By Executive Order: bureaucratic management and the limits of presidential power*. Princeton University Press, 1-24.
26. Данильян, О. Г., та Панов, М. І. (2006). *Сучасний словник із суспільних наук*, Харків: Прапор.
27. Дворкін, Р. (2000). *Серйозний погляд на права*. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
28. Сорока, К. О.,(2004). *Основи теорії систем і системного аналізу*. Харків: ХНАМГ.
29. Фоміцька, Н. М. (2015). *Методологія системного підходу та наукових досліджень*. Харків: Магістр.
30. Лісничий, В. В. (2001). *Концептуальні засади політичних наук: теорія та історія, метод- та дидактичні матеріали до модуля І*. Харків: УАДУ ХФ.
31. Князєв, В. М., Бакуменко В. Д. (ред.). (2002). *Публічне управління: словник-довідник*. Київ: Видавництво УАДУ.
32. Plato. (1943). *Plato's The Republic*. New York: Books, Inc.
33. Nails, D. (2012). Plato's 'Republic' in Its Athenian Context. *History of Political Thought*, 33(1), 1-23.
34. Trabattoni, F. (2016). Plato: philosophy, politics and knowledge. An Overview. In *Essays on Plato's Epistemology*. Leuven University Press, 265-288.

35. Schollmeier, P. (2017). Plato, Politics, and Poetry. In Reid H. L. et al. (Eds.), *Politics and Performance in Western Greece: essays on the Hellenic heritage of Sicily and Southern Italy*. Parnassos Press – Fonte Aretusa, Vol. 2, 249-259.
36. Aristotle .(1905). *Aristotle's Politics*. Oxford: Clarendon Press.
37. Dietz, M. G. (2012). Between Polis and Empire: Aristotle's politics. *The American Political Science Review*, 106(2), 275-293.
38. Wilson, J. L. (2011). Deliberation, Democracy, and the Rule of Reason in Aristotle's Politics. *The American Political Science Review*, 105(2), 259-274.
39. Inamura, K. (2011). The Role of Reciprocity in Aristotle's Theory of Political Economy. *History of Political Thought*, 32(4), 565-587.
40. Rand, B. (1912). Thomas Aquinas (1225-1274): Summa Theologica (B. Rand, Trans.). In B. Rand (Ed.), *The classical psychologists: Selections illustrating psychology from Anaxagoras to Wundt* (pp. 138–146). Houghton, Mifflin and Company.
41. Locke, J. (1980). *Second Treatise of Government*. Hackett Publishing.
42. Andrew, E. (2015). Locke on Consent, Taxation and Representation. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 62(143), 15–32.
43. Hunt, B. A. (2016). Locke on Equality. *Political Research Quarterly*, 69(3), 546-556.
44. Brubaker, S. C. (2012). Coming into One's Own: John Locke's theory of property, God, and politics. *The Review of Politics*, 74(2), 207-232.
45. Montesquieu, C. (1949). *The Spirit of the Laws*. New York: Hafner Pub. Co.
46. Andrieux, J.-P. (2016). Actualités de Montesquieu Notes de Lecture. *Revue Historique de Droit Français et Étranger*, 94(3), 439–446.
47. Bates, D. (2012). Systems of Sovereignty in Montesquieu. In *States of War: enlightenment origins of the political*, Columbia University Press, 134-170.

48. Bigo, D. (2011). Quand Montesquieu Se Transnationalise. *Cultures et Conflits*, 81/82, 183-191.
49. de Dijn, A. (2011). On Political Liberty: Montesquieu's missing manuscript. *Political Theory*, 39(2), 181-204.
50. Rousseau, J.-J. (2004). *The Social Contract*. Penguin Books.
51. Russ, A. R. (2013). The Social Contract. In *The Illusion of History: time and the radical political imagination*. Catholic University of America Press, 83-104.
52. Neidleman, J. (2013). Rousseau and the Desire for Communion. *Eighteenth-Century Studies*, 47(1), 53-67.
53. Madison, J. (1961). The Federalist No. 47. In Hamilton, A., Jay, J. & Madison, J. (Eds.), *The Federalist Papers*. New American Library, 317-322.
54. Tocqueville, A. (2000). *Democracy in America*. University of Chicago Press.
55. Mill, J. S. (1978). *On Liberty*. Hackett Publishing Company.
56. Hayek, F. A. (2007). *The Road to Serfdom*. Routledge.
57. Berlin, I. (1969). Two Concepts of Liberty. In *Four Essays on Liberty*. Oxford University Press, 118-172.
58. Sen, A. K. (2009). *The Idea of Justice*. The Belknap Press of Harvard University Press.
59. Ostrom, E. (2005). *Understanding Institutional Diversity*. Princeton University Press.
60. Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
61. Dewey, J. (2008). The Public and its Problems. In Boydston, J. A. (Ed.), *The Collected Works of John Dewey: 1927-1928*. Southern Illinois University Press, 295-376.
62. Lindblom, C. E. (1959). The Science of Muddling Through. *Public Administration Review*, 19(2), 79-88.
63. Follett, M. P. (1941). *Dynamic Administration: the collected papers of Mary Parker Follett*, Metcalf, H. C. & Urwick, L. (Eds.). Harper & Brothers.

64. Dahl, R. (1989). *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. Yale University Press.
65. Neustadt, R. E. (1990). *Presidential Power and the Modern Presidents: the politics of leadership from Roosevelt to Reagan*. Free Press.
66. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
67. Tushnet, M. (2000). *Taking the Constitution Away from the Courts*. Princeton University Press.
68. Ackerman, B. (1993). *The New Separation of Powers*. Harvard University Press.
69. Sunstein, C. R. (2005). *Radicals in Robes: why extreme right-wing courts are wrong for America*. Basic Books.
70. Mashaw, J. L. (1983). *Bureaucratic Justice: managing social security disability claims*. Yale University Press.
71. Bickel, A. M. (1986). *The Least Dangerous Branch*. Yale University Press.
72. Bork, R. H. (1990). *The Tempting of America: the political seduction of the law*. Free Press.
73. Ely, J. H.. (1980). *Democracy and Distrust: a theory of judicial review*. Harvard University Press.
74. Dworkin, R. (1986). *Law's Empire*. Belknap Press.
75. Epstein, R. A. (1997). *Simple Rules for a Complex World*. Harvard University Press.
76. Scalia, A. (1997). *A Matter of Interpretation: federal courts and the law*. Princeton University Press.
77. Breyer, S. (2006). *Active Liberty: interpreting our democratic constitution*. Vintage.
78. Kelsen, H. (2009). *General Theory of Law and State*. The Lawbook Exchange, Ltd.

79. Paz, R. Y. (2015). Kelsen's Pure Theory of Law as «a Hole in Time». *Monde(s)*, 7(1), 75-94.
80. Invernizzi Accetti, C. (2016). The Idea of a Dynamic Legal Order and the Theory of the Basic Norm. An Interpretation of the Foundation of the Validity of Kelsen's Legal Theory. *Droit et société*, 92(1), 181-199.
81. Kelsen, H. (2006). *Introduction to the problems of legal theory*. Oxford: Clarendon Press.
82. Wheatley, N. (2023). Pure Theory: Jellinek and Kelsen reinvent legal philosophy. In *The Life and Death of States: Central Europe and the transformation of modern sovereignty*. Princeton University Press, 141–180.
83. Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political: expanded edition*. University of Chicago Press.
84. Ball, H., & Vollgraff, M. (2013). Carl Schmitt's Political Theology. *October*, 146, 65-92.
85. Roberts, A. B. (2015). Carl Schmitt—Political Theologian? *The Review of Politics*, 77(3), 449-474.
86. Durden, W. S. (2011). Public and Private Responsibility: christianity and politics in Carl Schmitt's «The Concept of the Political». *Christianity and Literature*, 60(4), 561-579.
87. Benjamin, W. (2021). *Toward the Critique of Violence: A Critical Edition*. Stanford University Press.
88. Ross, A. (2014). The Distinction between Mythic and Divine Violence: Walter Benjamin's 'critique of violence' from the perspective of «Goethe's 'Elective Affinities'». *New German Critique*, 121, 93-120.
89. Benjamin, A. (2013). Towards a Critique of Violence. In *Working with Walter Benjamin: recovering a political philosophy*. Edinburgh University Press, 94-143.
90. McCracken, S. (2002). The Completion of Old Work: Walter Benjamin and the everyday. *Cultural Critique*, 52, 145-166.

91. Merrill, T. W. (1992). *The Constitutional Principle of Separation of Powers*. Columbia Law School.
92. Manning, J. F. (2011). Separation of Powers as Ordinary Interpretation. *Harvard Law Review*, 124(8), 1939–2040.
93. Coan, A. (2019). *Rationing the Constitution*. Harvard University Press.
94. Jefferson, T. (1776). *The Declaration of Independence*.
95. Adams, J. (1788). *A Defence of the Constitutions of Government of the United States of America*.
96. Blackstone, W. (1769). *Commentaries on the Laws of England*. Liberty Fund.
97. Bodin, J. (1576). *Six Books of the Commonwealth*. Oxford: Alden Press.
98. Hotman, F. (1573). *Franco-Gallia*. London: Queen’s Head.
99. Sidney, A. (1698). *Discourses Concerning Government*. Indianapolis: Liberty Fund.
100. Elster, J. (1995). *On Constitutional Design and the Separation of Powers*. Oxford University Press.
101. Pettit, P. (1997). *Republican Freedom: three concepts of liberty in the American and French Revolutions*. Oxford University Press.
102. Pojanowski, J. A. (2015). Reading Statutes in the Common Law Tradition. *Virginia Law Review*, 101(5), 1357–1424.
103. Balkin, J. M. (2011). Rethinking Living Constitutionalism. In *Living Originalism*. Harvard University Press, 277-319.
104. Fleming, J. E. (2014). Fidelity, Change, and the Good Constitution. *The American Journal of Comparative Law*, 62(3), 515-545.
105. Truman, D. (1951). *The Governmental Process: political interests and public opinion*. New York: Alfred A. Knopf.
106. Merriam, C. E. (1939). *The New Democracy and the New Despotism*. New York: The Macmillan Company.

107. Appleby, P. H. (1945). *Big Democracy*. New York: Alfred A. Knopf.
108. Waldo, D. (1948). *The Administrative State: a study of the political Theory of American Public Administration*. New York: Ronald Press.
109. Simon, H. (1947). *Administrative Behavior: a study of decision-making processes in administrative organization*. New York: The Free Press.
110. Grodzins, M. (1956). *The Loyal and the Disloyal: social boundaries of patriotism and treason*. Chicago: University of Chicago Press.
111. Hecllo, H. (2008). *On Thinking Institutionally*. Boulder: Westview Press.
112. Schattschneider, E. E. (1960). *The Semi-Sovereign People: a realist's view of democracy in America*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
113. Allison, G. T. (1971). *Essence of Decision: explaining the Cuban missile crisis*. Boston: Little, Brown.
114. Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: the birth of the prison*. Vintage Books.
115. Habermas, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. MIT Press.
116. Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? In Nelson, C. & Grossberg, L. (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture*. University of Illinois Press, 271-313.
117. Benhabib, S. (1986). *Critique, Norm, and Utopia: a study of the foundations of critical theory*. Columbia University Press.
118. Young, I. M. (2011). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.
119. Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: neoliberalism's stealth revolution*. Zone Books.
120. Honneth, A. (1996). *The Struggle for Recognition: the moral grammar of social conflicts*. MIT Press.
121. Butler, J. (2006). *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. Routledge.

122. Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: critical reflections on the 'postsocialist' condition*. Routledge.
123. Cohen, J. (1989). Deliberation and Democratic Legitimacy. In Hamlin, A. & Pettit, P. (Eds.), *The Good Polity: normative analysis of the state*. Oxford: Blackwell, 17–34.
124. Gutmann, A., & Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?* Princeton University Press.
125. Mansbridge, J. (2012). Everyday Talk in the Deliberative System. In Parkinson J. & Mansbridge J. (Eds.), *Deliberative Systems: deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press, 207-239.
126. Taylor, C. (2004). *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press.
127. Young, I. M. (2002). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.
128. Estlund, D. (2008). *Democratic Authority: a philosophical framework*. Princeton University Press.
129. Nussbaum, M. (2011). *Creating Capabilities: the human development approach*. Harvard University Press.
130. Landemore, H. (2017). *Democratic Reason: politics, collective intelligence, and the rule of the many*. Princeton University Press.
131. Dryzek, J. S. (2006). *Deliberative Global Politics: discourse and democracy in a divided world*. Polity Press.
132. Breay, Claire. (2002). *Magna Carta: manuscripts and myths*. London :British Library.
133. Kant, I. (2017). *The Metaphysics of Morals*. Cambridge University Press.
134. Carter, T. (2018). Imbalance of Power: the executive branch pushes the boundaries of the separation of powers. *ABA Journal*, 104(4), 38-45.
135. Machiavelli, N. (2003). *The Prince*. Penguin Classics.
136. Hobbes, T. (2008). *Leviathan*. Oxford University Press.

137. Kant, I. (1903). *Perpetual Peace: a philosophical essay*. London: George Allen & Unwin, Ltd.
138. Morgenthau, H. J. (1954). *Politics Among Nations: the struggle for power and peace* (2nd ed.). New York: Knopf.
139. Zwitter, A. (2012). The Rule of Law in Times of Crisis: a legal theory on the state of emergency in the liberal democracy. *ARSP: Archiv Für Rechts- Und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 98(1), 95-111.
140. Сухонос, В. В. (2005). *Теорія держави і права*. Суми: ВТД «Університетська книга».
141. Скакун, О. Ф. (2011). *Теорія права і держави: підручник*. К.: «Алерта». ЦУЛ.
142. Малюга, Л. Ю. (2018). Методи дослідження соціального законодавства України: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 7-10.
143. France. (1789). *La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*.
144. France. (1958). *Constitution de la République française*.
145. Mazoue, A. (2021, September 5). *How the November 2015 attacks marked a turning point in French terror laws*. France 24. <https://www.france24.com/en/france/20210905-how-the-november-2015-attacks-marked-a-turning-point-in-french-terror-laws>
146. France. (2013). *Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe*. Assemblée nationale.
147. France. (1958). *Loi constitutionnelle du 3 juin 1958*. Assemblée nationale.
148. France. (2007). *Loi constitutionnelle du 23 février 2007*. Assemblée nationale.
149. France. (2008). *Loi constitutionnelle du 23 juillet 2008*. Assemblée nationale.

150. Рудик, П. А. (2021). Подальша трансформація положень конституції французької республіки в процесі здійснення конституційної реформи 2008 року. *Парадигми юридичних наук і публічного управління*, 3(15), 100-116.
151. Deutschland. (1949). *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Bundestag, May 23.
152. Bundesverfassungsgericht. (2006). *Authorisation to shoot down aircraft in the Aviation Security Act void*. <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2006/bvg06-011.html>
153. Halliday, S. (2016). *Autonomy and Pregnancy: a comparative analysis of compelled obstetric intervention*. Routledge.
154. Schweitzer, C. C. (1969). Emergency Powers in the Federal Republic of Germany. *The Western Political Quarterly*, 22(1), 112-121.
155. Kommers, D. P. (2000). *The Basic Law: a fifty year assessment*. Notre Dame Law School, 477-492.
156. MacCormick, D. N. (1984). Der Rechtsstaat Und Die Rule of Law. *Juristen Zeitung*, 39(2), 65-70.
157. *Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року*. (1996). К.: Юрінком.
158. Україна. (2020). *Виборчий кодекс України*. Харків : Право.
159. Україна. (2014). *Закон України «Про Кабінет Міністрів України»*. К.
160. Україна. (2017). *Закон України «Про Конституційний Суд України»*, К.: Парламентське вид-во.
161. LB.ua. (2020, жовтень 28). *КСУ оприлюднив рішення про скасування електронного декларування*. https://lb.ua/news/2020/10/28/469280_ksu_oprilyudniv_rishennya_pro.html
162. Конституційний Суд України. (2021). *Рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата*

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

163. Конституційний Суд України. (2019). *Рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів».*

164. Конституційний Суд України. (2003). *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України).*

165. Україна. (1997). *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».* К.: Парламентське вид-во.

166. Україна та Європейський Союз. (2014). *Угода Про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.*

167. Галаган, С. О. (2018). Договори про створення зон вільної торгівлі: порівняльно-правовий аналіз досвіду ЄС та США. *Актуальні проблеми політики*, 62, 127-138.

168. Лисенко, Г. І., & Волкова, С. П. (2016). *Вплив рішень європейського суду на правову систему України.* ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», 94-101.

169. Капустинський, В. А. (2006). *Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини.* К.

170. Демченко, І. С. (2014). Практика Європейського суду з прав людини в національній судовій практиці у справах, пов'язаних із медициною. *Часопис Київського університету права*, (2), 348.
171. Долженков, О. (2013). Порівняльний аналіз як метод політологічних досліджень. *Освіта регіону*, 1.
172. France. (1790). *Loi des 16-24 août 1790 sur l'organisation judiciaire*. Assemblée nationale.
173. Merryman, J. H. (1996). The French Deviation. *The American Journal of Comparative Law*, 44(1), 109–119.
174. Конституційний Суд України. (2024). 3.4. *Верховенство права*. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
175. Романюк, Я. (2013, квітень 8). Відстоювання незалежності — це не кампанія, а постійний процес. https://zib.com.ua/ua/14650-yaroslav_romanyuk_vidstoyuvannya_nezalezhnosti_suddiv_-_ce_n.html
176. Bundesverwaltungsgericht. (2024). *Richterinnen und Richter*. <https://www.bverwg.de/das-gericht/organisation/richter-und-senate>
177. Bodle, R., & Sina, S. (2021). The German Federal Constitutional Court's decision on the Climate Change Act. Order of 24 March 2021 – 1 BvR 2656/18 and others. *Eco Logic*, 5p.
178. Conseil d'État. (2024). *Les missions du Conseil d'État*. <https://www.conseil-etat.fr/qui-sommes-nous/le-conseil-d-etat/missions#:~:text=Son%20r%C3%B4le%20est%20de%20garantir,applicables%20dans%20la%20vie%20quotidienne>
179. *Відомості Верховної Ради України*. (1992). № 17, Ст. 219.
180. Хотинська-Нор, О. З. (2015). Судова реформа в Україні: особливості сучасного формату. *Вісник кримінального судочинства*, 4, 147-153.

181. Bandurka, O., Teremetskyi, V., Boiko, V., Zubov, O., & Patlachuk, V. (2023). Current situation of judicial reform in Ukraine: problems and ways of their solution. *Lex Humana*, 15(4), 55-72.
182. France. (1956). *Loi-cadre Defferre*. Assemblée nationale.
183. France. (2019). *The Defferre laws, first decentralization laws*. Assemblée nationale.
184. France. (2004). *Law No. 2004-809 of August 13, 2004, on freedoms and responsibilities of local authorities*. Assemblée nationale.
185. France. (2010). *Law No. 2010-1563 of December 16, 2010, reforming local authorities*. Assemblée nationale.
186. France. (2014). *Law No. 2014-58 of January 27, 2014, modernizing territorial public action and affirming metropolitan areas*. Assemblée nationale.
187. France. (2015). *Law No. 2015-29 of January 16, 2015, on the delimitation of regions, regional and departmental elections, and amending the electoral calendar*. Assemblée nationale.
188. France. (2018). *Law No. 2018-727 of August 10, 2018, for a state serving a society of trust*. Assemblée nationale.
189. France. (2022). *Law of February 21, 2022, on differentiation, decentralization, deconcentration, and various simplification measures for local public action*. Assemblée nationale.
190. Bundesrecht. (2006). *Law amending the Basic Law (Articles 22, 23, 33, 52, 72, 73, 74, 74a, 75, 84, 85, 87c, 91a, 91b, 93, 98, 104a, 104b, 105, 107, 109, 125a, 125b, 125c, 143c)*.
191. Bundesverfassungsgericht. (2009). *Judgment of June 30, 2009 – 2 BvE 2/08*.
192. Bundesrat. (2014). *Financial relief for the states and municipalities. Selected agenda items of the 929th meeting on December 19, 2014*.
193. Bundesrecht. (2021). *Amendments to the Federal Nature Conservation Act*.

194. Bundesministerium des Inner und für Heimat. (2021). *Law amending the information to be entered in the birth register*.
195. Романова, В. та Умланд А. (2021). Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження*, (1), 41–51.
196. Kruglashov, A., & Burega, V. (2021). Achievements and difficulties in the implementation of power decentralization in Ukraine. *Public Administration Perspectives*, 9(2), 68-76.
197. Kruglashov, A. M. (2018). European model of local self-government: guidelines for Ukraine. *Government and Administration: Collection of Scientific Papers*, 5, 29-42.
198. Zahidna, O. R., & Zhovtiak, K. V. (2019). Budget decentralization in Ukraine: its features and current state. *Scientific View: Economics and Management*, 4, 111-118.
199. Mandryk, A. I. (2020). Current state and prospects of budget decentralization development in Ukraine. *Finance, Customs, and Tax Affairs: Collection of Student Scientific Papers*, 4, 324-329.
200. Хомик, Х. Р. (2023). Антикорупційні заходи та верховенство права: порівняльне дослідження Німеччини та Франції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 5, 89-93.
201. Partenariat pour un Gouvernement Ouvert. (2018). *Ouverture, transparence et participation citoyenne Le plan d'action de l'Assemblée nationale*. Assemblée nationale.
202. Conseil Constitutionnel. (2024). *Les décisions du Conseil Constitutionnel*. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decisions>
203. Élysée. (2024). *Council of ministers*. <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/council-of-ministers>
204. Dupont, Marie-France. (1998). *French Administrative Law*. Oxford University Press.

205. France. (2022). *Plan for Entreprises: Simplifying Administrative Processes*. Assemblée nationale.
206. France. (2015). *Loi n° 2015-992 du 17 août 2015 relative à la transition énergétique pour la croissance verte*. Assemblée nationale.
207. Conseil d'État. (2024). *Judging*. <https://www.conseil-etat.fr/en/judging>
208. Blanchard, P., Chabert, C., & Gaffard, J. L. (Eds.). (2000). *The Political Economy of Structural Reforms in Europe*. Edward Elgar Publishing.
209. Quencez, Martin, And Martin Michelot. (2017). *The rise of the front national: taking stock of ten years of french mainstream politics*. German Marshall Fund of the United States.
210. Crossland, H. G. (1975). Rights of the Individual to Challenge Administrative Action before Administrative Courts in France and Germany. *The International and Comparative Law Quarterly*, 24(4), 707-747.
211. Bundeskartellamt. (2024). *Bundeskartellamt*. https://www.bundeskartellamt.de/EN/AboutUs/aboutus_node.html
212. ECHR. (2012). *Case of Guttenberg and Winkelmann v. Germany*. HUDOC – European Court of Human Rights.
213. Federal Agency for Nature Conservation. (2024). *Germany*. URL: <https://www.bfn.de/en/topic/germany>
214. German Parliament. (2020). *Renewable Energy Act*. Bundestag, 23(25), 345-361.
215. European Union. (2016). Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Official Journal Of The European Union*, 59(1), 1-88.
216. Cerulus, Laurens. (2020, October 22). *EU sanctions Russian hackers for 2015 Bundestag breach*. Politico. <https://www.politico.eu/article/eu-sanctions-russias-fancy-bear-hackers-for-2015-bundestag-breach/>

217. Baethge, Christopher, Dallendörfer, Mirko, & Kaiser, André. (2019). Federal-level Government Participation and State-level Electoral Performance: a party-based analysis of land elections in Germany, 1949-2017. *German Politics*, 28(4), 583-601.
218. Хомик, Х.Р. (2021). Поділ влад у працях Джона Адамса та Конституції Франції: порівняльний аналіз. *Таврійський науковий вісник*, 3, 156-163.
219. Янчук, А. (2018). Децентралізація і реформування системи охорони здоров'я: до постановки питання. *Вісник АПСВТ*, 1, 72-74.
220. Хомик, Х.Р. (2023). Кризові ситуації та їх вплив на поділ влади: порівняльне дослідження Франції, Німеччини та України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 3, 45-49.
221. Ніколов, Ю. (2023, січень 21). *Тилові пацюки міноборони під час війни «пиляють» на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя*. Дзеркало Тижня. <https://zn.ua/ukr/economic-security/tilovi-patsjuki-minoboroni-pid-chas-vijni-piljajut-na-kharchakh-dlja-zsu-bilshe-nizh-za-mirnoho-zhittja.html>
222. Слово і Діло. (2023, грудень 12). *Верховний суд скасував виправдання судді Брагіної*. <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/12/novyna/pravo/verhovnyj-sud-skasuvav-vupravdannya-suddi-brahinoji>
223. Трачук, П., та Тимчак, В. (2023). Реалізація принципу децентралізації влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 1(75), 293-298.
224. European Commission. (2024). *Areas of EU action*. [https://commission.europa.eu/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_en#:~:text=Only%20EU%20can%20legislate,-In%20certain%20areas&text=customs%20union,international%20agreements%20\(under%20certain%20circumstances\)](https://commission.europa.eu/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_en#:~:text=Only%20EU%20can%20legislate,-In%20certain%20areas&text=customs%20union,international%20agreements%20(under%20certain%20circumstances))
225. European Court of Justice. (1964). *Flaminio Costa v E.N.E.L. 61964CJ0006. Judgment of the Court of 15 July 1964. ECLI:EU:C:1964:66*.

226. European Court of Justice. (1963). *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. 61962CJ0026. Judgment of the Court of 5 February 1963. *ECLI:EU:C:1963:1*.

227. Комунікаційна команда офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. (2023, грудень 12). *Опубліковано звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права європейського союзу (acquis ee) – селф-скринінгу*. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-za-rezultatamy-provedennya-pervynnoyi-otsinky-stanu-implementatsiyi-aktiv-prava-yeurope>

228. Бандурка, О.М. (2019). *Історія держави та права України (1991-2019 роки)*. Харків: Майдан.

229. Кульчицький, С. (2001). Утвердження незалежності України: перше десятиліття. *Український історичний журнал*, 2, 3-22.

230. Вища рада правосуддя. (2024, лютий 22). *Маємо втілювати прагнення народу, щоб Україна стала повноправним членом Європейського Союзу*. <https://hcj.gov.ua/news/mayemo-vtilyuvaty-pragnennya-narodu-shchob-ukrayina-stala-povnopravnym-chlenom-yeuropeyskogo>

231. МВС України. (2015). *Суверенність, незалежність, конституційність: становлення та розвиток української держави*. Харків.

232. Центр Разумкова. (2020). *Конституція і конституційні зміни в Україні*. Київ: Заповіт.

233. В. Речицький, та Є. Захаров. (2005). *Конституційна реформа 2004 року і права людини*. Політика і права людини. <http://khp.org/index.php?id=1112039734>

234. Різник, С. (2014). Сила Конституції, або як жити по-новому. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*, 4, 93-99.

235. Конституційний Суд України. (2024). *Засади судочинства*. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/553-zasady-sudochynstva>

236. Бабенко, К. (б.д.). *Політичні чинники впливу на процес реалізації конституції України*. <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/423-politichni-chinniki-vplivu-na-protses-realizatsiji-konstitutsiji-ukrajini.html>

237. Черней, В. В., Гусарев, С. Д., Чернявський, С. С. та ін. (ред.). (2020). *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, Ч. 1.

238. Єрмоленко, Г. (2023, вересень 27). *Україна у 2024 році зосередиться на проєктах сприяння економічному зростанню*. GMK center. <https://gmk.center/ua/news/ukraina-u-2024-roci-zosereditsya-na-proiektah-spriyannya-ekonomichnomu-zrostannju/>

239. Національне агентство з питань запобігання корупції. (2024, лютий 1). *Майже 1.5 млн декларацій подано за 2021 та 2022 роки*. <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mayzhe-1-5-mln-deklaratsiy-podano-za-2021-ta-2022-roky-rezultaty-kampanii-deklaruvannya/>

240. Bundesrechnungshof. (2024). *International organisations*. https://www.bundesrechnungshof.de/EN/3_international/international-organisations/_node.html

241. Шапран В. (2023, грудень 31). *П'ять головних економічних викликів на 2024 рік*. Главком. <https://glavcom.ua/columns/shapran/pjat-holovnikh-ekonomichnikh-viklikiv-na-2024-rik-977521.html>

242. Ситник, Г.П., Зубчик, О.А., Орел, М.Г., та Штельмашенко, М.Г. (2020). *Політико-правове забезпечення публічного управління та адміністрування*. Вінниця: ФОП Кушнір Ю. В.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Khomyk Kh.R. (2022). The separation of powers in the works of John Adams and the Constitution of France: comparative analysis. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, (3), 156-163.

DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.21>

URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/131>

2. Khomyk Kh.R. (2021). Theory of the separation of powers in the works of Charles Montesquieu. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, 26, с. 20-24.

DOI: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.26.3>

URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2021/26-2021/3.pdf>

3. Хомик, Х. Р. (2023). Антикорупційні заходи та верховенство права: Порівняльне дослідження Німеччини та Франції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, Том 34 (73) № 5, с. 89-93.

DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.5/15>

URL:

https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/5_2023/15.pdf

4. Хомик, Х. Р. (2023). Кризові ситуації та їх вплив на поділ влади: Порівняльне дослідження Франції, Німеччини та України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 3, с. 45-49.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-3-7>

URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/475>

Матеріали наукових конференцій:

5. Хомик Х.Р. (2023). Наслідки повномасштабного вторгнення росії в Україну та механізми реагування на них. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Україна в умовах сучасних викликів та загроз: глобальний та національний виміри.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2019/files/573364dd-1513-48d0-9f3c-a89fd0cdf898.pdf>

6. Хомик Х.Р. (2023). Вплив європейської інтеграції на розвиток вітчизняного парламентаризму. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Шевченківська весна – 2023: публічне управління та державна служба.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2028/files/64782da7-cb8b-48ff-9710-268197951e8c.pdf>

7. Хомик Х.Р. (2023). Вплив цифровізації на розвиток вітчизняного парламентаризму. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2039/files/e8f052a9-3ca2-4574-ad95-ec8638583c7f.pdf>

8. Хомик Х.Р. (2023). Протидія дезінформації під час війни російської федерації проти України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби; Кафедра глобальної та національної безпеки. *Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання.*

URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/4213dddc-8077f584a981.pdf>

**Аналіз реалізації принципу поділу влади в країнах Європейського Союзу
порівняно з Україною**

Країна, рік вступу в ЄС	Територія (км ²)	Населе ння (млн)	Форма правління	Форма державного устрою	Порівняння з Україною
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Австрія (1995 р.)	83,879	8.9	Парламент ська республіка	Федеральна держава	Аналогічно Україні, але з меншими проявами корупції.
Бельгія (1957 р.)	30,689	11.5	Парламент ська конституці йна монархія	Федеральна держава	Часткова децентралізація, але із значними проблемами корупції.
Болгарія (2007 р.)	110,879	7.0	Парламент ська республіка	Унітарна держава	Суттєві проблеми корупції та недостатня децентралізація.
Греція (1981 р.)	131,957	10.4	Парламент ська республіка	Унітарна держава	Схожі проблеми з корупцією, але з більшою централізацією влади.
Данія (1973 р.)	43,094	5.8	Парламент ська конституці йна монархія	Держава з асиметрично ю федерацією	Суттєва децентралізація та мінімальні проблеми корупції.
Естонія (2004 р.)	45,227	1.3	Парламент ська республіка	Унітарна держава	Схожа система влади, але з меншими проявами корупції.
Кіпр (2004 р.)	9,251	0,9	Президентс ька республіка	Унітарна держава	У результаті перевороту у 1974 році прихильників возз'єднання острова з Грецією, Північний Кіпр наполягає на об'єднанні з Кіпром на умовах федерації, а кіпрська влада такі плани відкидає, побоюючись зростання турецького впливу.
Латвія (2004 р.)	64,589	1.9	Парламент ська республіка	Унітарна держава	Можливість децентралізації та мінімальні проблеми корупції.

Продовження табл.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
----------	----------	----------	----------	----------	----------

Литва (2004 р.)	65,300	2.8	Змішана республіка	Унітарна державна	Можливість децентралізації та високий рівень прозорості.
Люксембург (1957 р.)	41,543	17.4	Парламентс ька конституці йна монархія	Унітарна державна	Мінімальні проблеми корупції та децентралізована влада.
Мальта (2004 р.)	316	0.5	Змішана республіка	Держава з асиметричною федерацією	Можливість децентралізації та високий рівень прозорості.
Нідерланди (1957 р.)	41,543	17.4	Парламентс ька конституці йна монархія	Держава з асиметричною федерацією	Висока децентралізація та мінімальні проблеми корупції.
Німеччина (1957 р.)	357,022	83.2	Парламентс ька республіка	Федеральна державна	Високий рівень децентралізації та мінімальні проблеми корупції.
Польща (2004 р.)	312,696	38.4	Парламентс ька республіка	Унітарна державна	Схожі проблеми з корупцією та впливом партій на систему юстиції.
Португалія (1986 р.)	92,212	10.3	Змішана республіка	Унітарна державна	Схожі проблеми з корупцією та централізована система влади.
Румунія (2007 р.)	238,397	19.1	Змішана республіка	Унітарна державна	Суттєві проблеми з корупцією та централізована система влади.
Словаччина (2004 р.)	49,037	5.4	Парламентс ька республіка	Унітарна державна	Висока децентралізація та мінімальні проблеми корупції.
Словенія (2004 р.)	20,273	2.1	Парламентс ька республіка	Унітарна державна	Мінімальні проблеми корупції та децентралізована влада.
Ірландія (1973 р.)	70,273	4.9	Парламентс ька республіка	Унітарна державна	Мінімальні проблеми з корупцією та децентралізована влада.
Іспанія (1986 р.)	505,990	47.3	Парламентс ька конституці йна монархія	Держава з автономними утвореннями	Проблеми з корупцією та централізована система влади.

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6
Італія (1957 р.)	301,340	60.4	Парламентська республіка	Держава з автономними утвореннями	Аналогічні проблеми з корупцією та проблеми управління.
Угорщина (2004 р.)	93,030	9.8	Парламентська республіка	Унітарна держава	Проблеми з корупцією та недостатня децентралізація влади.
Фінляндія (1995 р.)	338,424	5.5	Парламентська республіка	Держава з асиметричною федерацією	Висока децентралізація та мінімальні проблеми корупції.
Франція (1957 р.)	551,695	67.1	Змішана республіка	Держава з асиметричною федерацією	Процеси децентралізації мають незначний період, однак реформування відбувається досить успішно.
Хорватія (2013 р.)	56,594	4.1	Парламентська республіка	Унітарна держава	Схожі проблеми з корупцією, але з деякою стабільністю.
Чехія (2004 р.)	78,867	10.7	Парламентська республіка	Унітарна держава	Децентралізована влада, але із застарілими структурами.
Швеція (1995 р.)	450,295	10.4	Парламентська конституційна монархія	Унітарна держава	Висока децентралізація та мінімальні проблеми корупції.

Джерело: розроблено автором

Додаток В

**Морфологічна матриця рекомендацій для удосконалення реалізації
принципу поділу влади в Україні**

Рекомендації	Процесний механізм
1	2
Реалізація реформ у секторі безпеки України	Започаткування комплексних реформ, що охоплюють структурні перебудови, ініціативи з розбудови спроможності та надання необхідних ресурсів силам безпеки.
	Культивування культури прозорості та підзвітності в секторі безпеки
Створення незалежної судової системи, вільної від політичного втручання	Інвестиції в професійний розвиток суддів за допомогою створення спеціалізованих навчальних програм, спрямованих на покращення юридичних знань, етики, та навичок прийняття судових рішень
	Створення механізму безперервної освіти та наставництва для підтримки суддів у їх професійному зростанні та дотриманні правових стандартів
	Виділення ресурсів для покращення інфраструктури та технологічних можливостей судів, включаючи оцифрування судових процедур і систем управління справами та підвищення штатного розкладу суддів, щоб усунути нерозглянуті справи та забезпечити своєчасний та ефективний розгляд справ
	Підвищення прозорості судових розглядів і процесів прийняття рішень шляхом впровадження таких заходів, як публічний доступ до протоколів судових засідань, прями трансляції судових засідань і публікація судових рішень
	Поглиблення співпраці з міжнародними партнерами, включаючи судові установи та організації, для обміну найкращим досвідом, отримання технічної допомоги та користі від ініціатив з розбудови потенціалу
Захист свободи та плюралізму ЗМІ	Створення незалежних регуляторних органів для нагляду за медіа та забезпечення чесної конкуренції, різноманітності та прихильності до етичних стандартів.
	Запровадження законів, що передбачають прозорість медіа-власності
	Посилення правового захисту журналістів
Усунення корупції в системі публічного управління	Розширення повноважень та ресурсів наявних антикорупційних органів в Україні за зразком Національної фінансової прокуратури Франції (PNF) і Федерального аудиторського офісу Німеччини (BRH)
	Запровадження закону про захист інформаторів
	Підвищення прозорості державних витрат
	Запровадження законодавства, яке дозволяє швидке повернення активів, отриманих шляхом корупції

Закінчення табл.

1	2
Покращення рівня співпраці з міжнародними партнерами та організаціями	Участь у регіональних і міжнародних форумах для обміну знаннями та передовим досвідом з міжнародними організаціями та державами-членами Європейського Союзу для отримання технічної допомоги, експертного досвіду та підтримки у здійсненні демократичних реформ та післявоєнної відбудови
	Партнерство з міжнародними організаціями для створення механізмів моніторингу та оцінки процесів управління в Україні
	Гармонізація правової бази України з міжнародними стандартами та принципами
Сприяння програмам громадянської освіти для покращення розуміння демократичних принципів управління та важливості стримувань і протипаг, активності у демократичних процесах	Надання фінансової та юридичної підтримки організаціям громадянського суспільства для сприяння їх незалежності та ефективності
	Сприяння процесам прийняття рішень за участю громадянського суспільства на місцевому та національному рівнях
	Інтеграція громадянської освіти в шкільні програми
	Запровадження комплексних програм підготовки вчителів, щоб надати педагогам інструменти для ефективної передачі громадянської освіти
	Запуск кампанії з підвищення обізнаності громадськості щодо їхніх права, діяльність уряду та роль системи стримувань і протипаг
	Заохочення організацій громадянського суспільства до активної участі в освіті громадськості про структуру публічного управління та важливість поділу влади та системи стримувань і протипаг
	Сприяння доступу громадськості до урядової інформації через зручні онлайн-портали
Надання пріоритету зусиллям задля перемоги у війні та сприяння ініціативам національного примирення	Вшанування історії боротьби України за незалежність
	Впровадження комплексних інституційних реформ у період післявоєнної реконструкції
	Розгляд процесу перегляду конституції, щоб адаптувати конституцію до післявоєнних реалій
	Заохочення інклюзивного діалогу між різними сегментами суспільства після повернення окупованих територій

Джерело: розроблено автором.